

MAGNA CHARTA UNIVERSITATUM

Преамбула

Доле потписани ректори европских универзитета, окупљени у Болоњи на деветој стогодишњици најстаријег универзитета у Европи, четири године прије дефинитивног укидања граница између земаља Европске заједнице; очекујући далекосежну сарадњу свих европских народа и вјерујући да би људи и државе требало да постану свјесни, више него икада раније, улоге коју ће универзитети бити позвани да играју у друштву које се мијења и које је све више интернационално,

Сматрају

1. да на крају овог миленијума, који се приближава, будућност човјечанства увелико зависи од културног, научног и техничког развоја; да се та будућност гради у центрима културе, знања и научног истраживања, које представљају универзитети;
2. да задатак универзитета да шире знање међу младим генерацијама подразумијева, у данашњем свијету, да они морају служити друштву као цјелини; да нарочито културна, социјална и економска будућност друштва захтијева знатну инвестицију у трајно образовање;
3. да универзитети будућим генерацијама морају дати образовање и обуку који ће их научити, а преко њих и друге, да поштују велику усклађеност своје природне околине и самог живота. Долепотписани ректори европских универзитета најављују свим државама и савјести свих народа основне принципе, који морају, сада и увијек, подржавати вокацију универзитета.

Основни принципи

1. Универзитет је аутономна институција у центру друштава која су различито организована због географског и историјског наслијеђа; универзитет научним истраживањем и поучавањем ствара, испитује, процјењује и преноси културу. Да би задовољио потребе свијета око себе, његово научно истраживање и наставни рад морају бити морално и интелектуално независни од свих политичких ауторитета и економске моћи.
2. Наставни рад и научноистраживање на универзитетима морају бити неодвојиви да настава не би заостајала за потребама које се мијењају, захтјевима друштва и напретком у научном знању.
3. Слобода научног истраживања и обуке је основни принцип универзитетског живота па владе и универзитети, у мјери која сваком од њих припада, морају осигурати поштовање овог основног услова. Одбацујући нетолеранцију и увијек отворен за дијалог, универзитет је идеално мјесто гдје се састају наставници способни да дају своје знање и спремни да га развију научним истраживањем и иновацијама, и студенти који имају право на обогаћивање свога ума тим знањем, који су способни за то и то желе.

4. Универзитет је чувар европске хуманистичке традиције; његова стална брига је постизање универзалног знања; да би испунио своју улогу, универзитет прелази географске и политичке границе, а афирмише виталну потребу да различите културе упознају и утичу једна на другу.

Средства

Постизање ових циљева, поштујући те принципе, захтијева дјелотворна средства, погодна за садашње услове.

1. Да се сачува слобода научног истраживања и наставног рада, свим члановима универзитетске заједнице морају бити доступни одговарајући инструменти за остварење те слободе.
2. Приликом ангажовања наставника и регулисања њиховог статуса мора се поштовати принцип да је научно истраживање неодвојиво од наставе.
3. Сваки универзитет мора – уз дужно уважавање посебних околности – осигурати да се сачувају слободе његових студената и да уживају олакшице у којима могу стећи културу и обуку чије је стицање њихова сврха.
4. Универзитети – нарочито у Европи – подржавају узајамну размјену информација и докумената, те честе заједничке пројекте за унапређење учења, суштинским за сталан напредак знања. Према томе, као и у најранијим годинама своје историје, универзитети подстичу мобилност међу наставницима и студентима; штавише, они сматрају да је општа политика једнаког статуса, титула, испита (без штете по националне дипломе) и додјеле стипендија од суштинске важности за остварење своје мисије у условима какви данас владају.

Долепотписани ректори се обавезују,

у име универзитета, да ће учинити све што је у њиховој моћи да подстакну сваку државу, као и заинтересоване наднационалне организације, да ову политику устрајно обликују на овој Magna Charti која изражава једногласну жељу универзитета, слободно изражену и објављену.

Бологна, 18. септембар 1988.

Европски простор високог образовања – Постизање циљева

Комунике Конференције европских министара одговорних за високо образовање

Берген, 19-20 мај 2005.

Ми, министри одговорни за високо образовање у земљама учесницама у Болоњском процесу, сусрели смо се ради анализе након пола периода и како бисмо поставили циљеве и приоритете на путу ка 2010. години. На овој конференцији изразили смо добродошлицу Арменији, Азербејџану, Грузији, Молдови и Украјини као новим земљама учесницама у Болоњском процесу. Сви дијелимо заједничко разумијевање принципа, циљева и обавеза Процеса како су исказани у Болоњској декларацији и осталим комуникеима који су слиједили са министарских конференција у Прагу и Берлину.

Потврђујемо своју одлучност да координирамо наше политике кроз Болоњски процес како би Европски простор високог образовања (ЕХЕА) био реализован до 2010. године и обавезујемо се да ћемо помагати новим земљама учесницама да имплементирају циљеве процеса.

I Партнерство

Наглашавамо централну улогу институција високог образовања, њиховог особља и студената као партнера у Болоњском процесу. Њихова улога у имплементацији Процеса постаје све важнија сада када су неопходне законске реформе већином проведене и ми их охрабрујемо да наставе да интензивирају своје напоре у успостављању Европског простора високог образовања – ЕХЕА.

Поздрављамо јасну опредјељеност за Процес институција високог образовања широм Европе и схватамо да је потребно вријеме да се побољша утицај структуралне промјене на наставне програме и тако обезбједи увођење иновативних процеса подучавања и учења које Европа треба.

Поздрављамо подршку организација које представљају пословне и друштвене partnere и очекујемо појачану сарадњу у правцу достизања циљева Болоњског процеса. Поздрављамо даље доприносе међународних институција и организација које су партнери у овом процесу.

II Процјењивање

Примјећујемо значајан напредак учињен у правцу наших циљева како је то представљено у *Опитем извјештају* 2003-2005 Групе за праћење Болоња процеса, у извјештају ЕУА *Трендови IV* и у ЕСИБ-овом извјештају *Болоња студентским очима*.

На нашем састанку у Берлину затражили смо од Групе за праћење процјену након пола периода процеса, која треба да се фокусира на три приоритета – степеновани систем студија, обезбјеђење квалитета и признавање степена и периода студија. Из извјештаја о процјени примјећујемо да је начињем значајан напредак у ове три приоритетне

области. Биће значајно осигурати конзистентан напредак у свим земљама учесницама. Стога видимо потребу веће подјеле експертизе за изградњу капацитета и на институционалном и на државном нивоу.

Систем степеновања

Примјећујемо са задовољством да је дво-циклични систем имплементиран у значајној мјери на више од половине њиме обухваћених студената у већини земаља. Међутим, још увијек постоје неке препреке на пријелазу између два циклуса. Надаље, постоји потреба за већим дијалогом који би укључио владе, институције и друштвене партнере како би се повећало запошљавање дипломираних чија је квалификација бachelор укључиво и одговарајуће позиције у јавној служби.

Усвајамо свеобухватни оквир за квалификације у ЕХЕА, који обухвата три циклуса (укључујући, унутар националног контекста, могућност интермедијалних квалификација), генеричне дескрипторе за сваки циклус базиране на резултатима учења и способностима, те распоне бодова у првом и другом циклусу. Обавезујемо се да ћемо изграђивати националне оквире за квалификације компатибилне са свеобухватним оквиром за квалификације у ЕХЕА до 2010. и да ћемо започети рад на овоме до 2007. године. Молимо Групу за праћење да нас извјештава о имплементацији и даљњем развоју свеобухватног оквира.

Наглашавамо значај обезбјеђивања комплементарности између свеобухватног оквира за ЕХЕА и предложеног ширег оквира за квалификације за цјеложивотно учење који обухвата опште образовање као и стручно образовање и тренинг који се сада развијају у Европској Унији као и међу земљама учесницама. Тражимо од Европске Комисије да консултује све чланице у Болоња процесу у току рада на овоме.

Обезбјеђивање квалитета

Скоро су све државе обавиле припреме за систем обезбјеђивања квалитета који је базиран на критеријумима постављеним у Берлинском комуникеу уз високи степен сарадње и повезивања. Међутим, још се мора напредовати поготово у односу на учешће студената и на међународну сарадњу. Надаље, подстичемо институције високог образовања да наставе свој напор у проширењу квалитета својих активности кроз систематично увођење интерних механизма и њихове директне повезаности са вањским осигурањем квалитета.

Усвајамо стандарде и смјернице за обезбјеђење квалитета у Европском простору високог образовања како их је предложила Европска мрежа агенција за осигурање квалитета - ЕНQA.

Обавезујемо се да ћемо увести предложени модел контроле агенција за обезбјеђење квалитета на националној основи поштујући заједнички усвојене смјернице и критерије. Поздрављамо принципе Европског регистра агенција за обезбјеђење квалитета базиран на националној ревизији. Тражимо да практични дио имплементације даље развија ENQA у сарадњи са EUA, EURASHE и ESIB-ом са нашим извјештавањем кроз Групу за праћење. Подвлачимо значај сарадње између национално признатих агенција с обзиром на проширење одлука које се односе на заједничко признавање акредитације или обезбјеђења квалитета.

Признавање диплома и периода студија,

Установили смо да је 36 од 45 држава учесница ратификовало Лисабонску конвенцију о признавању.

Подстичемо оне које то још нису учиниле да што прије ратификују Конвенцију. Обавезујемо се да ћемо обезбједити пуну имплементацију њених принципа и уградити их у национално законодавство како приличи. Биљежимо да је до сада 36 од 45 држава учесница ратификовало Лисабонску конвенцију о признавању квалификација. Потичемо оне који то још нису урадили да ратификују Конвенцију без одлагања. Обећавамо да ћемо обезбједити потпуну имплементацију њених принципа и њихово укључење у национално законодавство како је примјерено. Позивамо све земље учеснице да се позабаве проблемима признавања које су идентификовале ENIC/NARIC мреже. Направићемо националне акционе планове како би поправили квалитет процеса који се вежу уз признавање иностраних квалификација. Ови планови ће бити дио националног извјештаја сваке земље за наредну Министарску конференцију. Изражавамо подршку додатним текстовима уз Лисабонску конвенцију признавању и позивамо све националне ауторитете и друге учеснике у процесу да признају удружене дипломе које се издају у двије или више земаља у ЕНЕА.

Развој националних и европских оквира за квалификацију видимо као могућност да се цјеложивотно учење даље уграђује у високо образовање. Радићемо са институцијама високог образовања и другима како би поправили признавање претходног учења, укључујући, тамо гдје је то могуће, неформално и неслужбено учење као елементе за приступ високом образовању.

III Будући изазови и приоритети

Високо образовање и истраживање

Наглашавамо важност високог образовања у даљем унапређивању истраживања и важност истраживања у подршци високог образовања за економски и културни развој наших друштава и друштвене повезаности. Биљежимо да напори за увођење структуралне промјене и побољшање квалитета подучавања не би требали умањивати напоре за јачање истраживања и иновација. Због тога наглашавамо важност истраживања и истраживачке обуке у одржавању и побољшању квалитета и повећавања конкурентности и привлачности ЕХЕА. С обзиром на постизање бољих резултата признајемо потребу за побољшањем сарадње између сектора високог образовања и других истраживачких сектора кроз поједине државе и између ЕХЕА и Европског истраживачког простора.

За постизање ових циљева, степен докторских квалификација треба бити у потпуности уједначен с ЕХЕА свеобухватним оквиром за квалификације користећи приступ који се темељи на резултатима. Средишња компонента докторске обуке је унапређење знања кроз оригинално истраживање. Узимајући у обзир потребу за структурираним докторским програмима и потребу за транспарентним надзором и процјеном, констатујемо да би укупним обавезама трећег циклуса у већини држава одговарале 3-4 године редовног студија. Стимулишемо универзитете да обезбјеђују да докторски програми промовишу интердисциплинарно обучавање и развој преносивих вјештина на тај начин узимајући у обзир потребе ширег тржишта рада. Требамо постићи укупни

пораст у броју докторских кандидата који ће преузети истраживачке каријере унутар ЕХЕА. Посматрамо учеснике трећег циклуса и као студенте и као истраживаче почетнике. Задужили смо Групу за праћење Болоњског процеса да позове Европску асоцијацију универзитета (ЕУА) заједно с другим заинтересираним партнерима да припреме извјештај о даљњем развоју основних принципа за докторске програме, који ће се презентирати министрима 2007. године. Преоптерећеност докторских програма се мора избјегавати.

Социјална димензија

Социјална димензија Болоњског процеса је саставни дио ЕХЕА и потребан услов за привлачност и конкурентност ЕХЕА. Због тога обнављамо обавезу стварања квалитетног високог образовања једнако доступног свима и наглашавамо потребу за одговарајућим условима за студенте тако да они могу завршити своје студије без препрека које су повезане с њиховим друштвеним и економским поријеклом. Социјална димензија укључује мјере које су подuzeле владе да би помогле студентима, нарочито из социјално угрожених скупина, у финансијским и економским аспектима и да би им осигурале службе за савјетовање с обзиром на проширење приступа.

Покретљивост

Признајемо да покретљивост студената и особља међу државама учесницама остаје један од кључних циљева Болоњског процеса. Свјесни многих преосталих изазова који се требају савладати, поновно потврђујемо нашу обавезу олакшавања преносивости грантова и зајмова гдје је потребно заједничко дјеловање, како би покретљивост унутар ЕХЕА постала стварном. Појачат ћемо своје напоре како бисмо уклонили препреке за покретљивост олакшавајући добивање виза и радних дозвола и охрабрујући судјеловање у програмима покретљивости. Потичемо институције и студенте на пуну употребу програма покретљивости, заступајући потпуно признавање периода студија унутар таквих програма.

Привлачност ЕХЕА и сарадња с другим дијеловима свијета

Европски простор високог образовања мора бити отворен и требало би бити привлачан за друге дијелове свијета. Наш допринос провођењу образовања за све би се требао заснивати на принципу одрживог развоја и бити у складу с тренутним међународним пословима на развијању смјерница пружања квалитета прекограничног високог образовања. Непрестано понављамо да међународна академска сарадња и академске вриједности треба да преваладају.

Видимо Европско подручје високог образовања као партнера са системима високог образовања у другим регионима у свијету, који подстиче уравнотежену размјену студената и особља и сарадњу између високообразовних институција. Наглашавамо важност међукултуралног разумијевања и поштовања. Радујемо се повећању разумијевања Болоњског процеса на другим континентима дијелећи наше искуство процеса реформе са сусједним регијама. Наглашавамо потребу за дијалогом, о питањима заједничког интереса. Видимо потребу за препознавањем партнерских регија и за повећањем размјене идеја и искустава с тим регијама. Молимо Групу за праћење Болоњског процеса да разради и усагласи стратегију за спољну димензију.

IV Процјенивање напретка до 2007.

Задужујемо Групу за праћење Болоњског процеса да настави и шири процес процјенивања и донесе извјештај на вријеме за слиједећу Министарску конференцију. Очекујемо да се процјенивање темељи на прикладној методологији те да се настави на пољима система оцјенивања, обезбјеђивања квалитета и признавања диплома и периода студија и до 2007. ми ћемо у потпуности имплементирати ова три посредна приоритета.

Посебно ћемо тражити напредак у:

- провођењу стандарда и смјерница за обезбјеђивање квалитета као што је предложено у ЕНQA извјештају;
- провођењу националних оквира за квалификације;
- додјеливању и признавању заједничких студија, укључујући и оне на докторском нивоу;
- стварању прилика за начине флексибилног учења у високом образовању, укључујући поступке за признавање пријашњег учења.

Такође задужујемо Групу за праћење Болоњског процеса за презентовање упоредивих података о покретљивости особља и студената, као и о социјалном и економском стању студената у земљама учесницама као основу за будуће процјенивање и извјештавање у вријеме слиједеће Министарске конференције. Будуће процјенивање требало би узети у обзир социјалне димензије које су горе описане.

V Припреме за 2010.

Ослањајући се на досадашња достигнућа Болоњског процеса, желимо створити Европско подручје високог образовања које ће се зааснивати на принципима квалитета и транспарентности. Морамо цијенити наше богато наслеђе и културну различитост у доприносу друштву базираном на знању.

Обећавамо да ћемо подржати принципе јавне одговорности за високо образовање у контексту сложених модерних друштава. Како је високо образовање смјештено на раскршћу истраживања, образовања и иновација, оно је такођер кључ европске конкурентности. Како се приближавамо 2010., подузимамо све како бисмо обезбједили да високообразовне институције уживају потребну аутономију за провођење договорених реформи и признајемо потребу за одрживим финансирањем институција.

Европско подручје високог образовања је структурирано у три циклуса, гдје сваки ниво има функцију припремања студента за тржиште рада, за даљњу изградњу способности и за активну грађанску улогу. Свеобухватни оквир за квалификације, договорени сет европских стандарда и смјерница за обезбјеђивање квалитета и признавање диплома и периода студија су такође кључне карактеристике структуре ЕНЕА.

Подржавамо структуру начина праћења која је одређена у Берлину, с укључивањем Образовне интернационале (ЕИ) Паневропске структуре, Европске асоцијације за обезбјеђивање квалитета у високом образовању (ЕНQA) и Европске асоцијације индустријских и упосленичких конфедерација (УНИЦЕ) као нових савјетодавних чланова Групе за праћење Болоњског процеса.

Како Болоњски процес води успостављању ЕНЕА, морамо размотрити одговарајуће аранжмане који су потребни за подршку континуитета развоја и послије 2010. и молимо Групу за праћење Болоњског процеса да истражи ова питања.

Слиједећу Министарску конференцију ћемо одржати у Лондону 2007. године.

---

45 држава учествује у Болоњском процесу и чланице су Групе за праћење процеса: Албанија, Андора, Арменија, Аустрија, Азербејџан, Белгија (фламанска и француска заједница), Босна и Херцеговина, Бугарска, Хрватска, Кипар, Чешка, Данска, Естонија, Финска, Француска, Грузија, Њемачка, Грчка, Ватикан, Мађарска, Исланд, Ирска, Италија, Латвија, Лихтенштајн, Литва, Луксембург, Малта, Молдавија, Холандија, Норвешка, Пољска, Португал, Румуњска, Русија, Србија и Црна Гора, Словачка, Словенија, Шпанија, Шведска, Швицарска, „бивша југославенска република Македонија“, Турска, Украјина, Уједињено Краљевство. Додатно, Европска Комисија је члан Групе за праћење Болоњског процеса с правом гласа.

Савјет Европе, Национална удружења студената у Европи (ЕСИБ), Пан-европска структура међународног образовања (ЕИ), Европска асоцијација за опбезбјеђивање квалитета у високом образовању (ЕНQA), Европска асоцијација свеучилишта (ЕУА), Европска асоцијација институција високог образовања (ЕУРАСХЕ), Европски центар за високо образовање (УНЕСЦО-ЦЕПЕС) и Европска асоцијација индустријских и упосленичких конфедерација (УНИЦЕ) су савјетодавни чланови Групе за праћење Болоњског процеса

БЕРЛИНСКИ КОМУНИКЕ
Болоњски процес
Берлин 2003.

"Реализација Европског подручја високог образовања"
Комунике Конференције министара високог образовања

у Берлину 19. септембра 2003.

Преамбула

Дана 19. јуна 1999., годину дана након Сорбонске декларације, министри високог образовања из 29 европских земаља потписали су Болоњску Декларацију. Сложили су се о важним заједничким циљевима развоја кохерентног и кохезивног Европског подручја високог образовања до 2010. године. На првој попутној конференцији одржаној у Прагу 10. маја 2001., повећали су број циљева и поново потврдили своју обавезу да успоставе Европско подручје високог образовања до 2010. Дана 19. септембра министри високог образовања из 33 европске земље су се састали у Берлину да размотре остварени прогрес и да одреде приоритете и нове циљеве за наредне године, у погледу убрзавања реализације Европског подручја високог образовања. Усагласили су се о слиједећим разлозима, принципима и приоритетима:

Министри поново потврђују важност друштвене димензије Болоњског процеса. Потреба да се повећа конкурентност мора се избалансирати у циљу побољшања друштвених карактеристика Европског подручја високог образовања, чији је циљ јачање друштвене кохезије и смањење друштвених неједнакости и неједнакости полова, како на националном, тако и на европском нивоу. У том контексту, министри поново потврђују свој став да је високо образовање јавно добро и јавна одговорност. Они наглашавају да у међународној академској сарадњи и размјени преовладавају академске вриједности.

Министри узимају у дужно разматрање закључке Савјета Европе из Лисабона (2000.) и Барселоне (2002.), чији је циљ да се Европа учини "најконкурентнијом и најдинамичнијом економијом у свијету, заснованом на знању, способном за одржив економски развој с више и бољих радних мјеста и већом друштвеном кохезијом" и позив на даљу акцију и јачу сарадњу у контексту Болоњског процеса.

Министри примају на знање Извјештај о напредовању поручен од Групе за праћење тока Болоњског процеса између Прага и Берлина. Министри, такођер, примају на знање Извјештај о трендовима III, који је приредила Асоцијација европских универзитета (ЕУА), као и резултате семинара, организованих као дио радног програма између Прага и Берлина неколико држава чланица и институција високог образовања, организација и студенти. Министри су даље примили на знање националне извјештаје, који су доказ знатног напретка који се чини у примјени принципа Болоњског процеса. И коначно, примили су на знање поруке од Европске комисије и Савјета Европе и признају њихову подршку спровођења овог процеса

Министри се слажу да треба уложити напоре да се обезбједе блискије укупне везе између система високог образовања и научноистраживачког рада у њиховим земљама. Европско подручје високог образовања у настајању ће имати користи од синергије с Европским подручјем истраживања и тиме ојачати основу Европе знања. Циљ је да се очува европско културно богатство и језичка разноврсност, засновани на наслијеђу разноврсних традиција и подстакне њезин потенцијал иновација и друштвеног и економског развоја кроз појачану сарадњу између институција високог образовања.

Министри признају фундаменталну улогу у развоју Европског подручја високог образовања коју имају институције високог образовања и студентске организације. Узимају на знање поруку Асоцијације европских универзитета (ЕУА), која проистиче из Конвенције из Граца институција високог образовања, допринос Европске асоцијације институција високог образовања (ЕУРАСХЕ) и саопштења ЕСИБ-а – Националних унија студената у Европи.

Министри поздрављају интерес који показују друге регије свијета за развој Европског подручја високог образовања, те посебно поздрављају присуство представника из европских земаља које још нису земље потписнице у Болоњском процесу, као и из Одбора за праћење заједничког простора високог образовања Европске уније, Латинске Америке и Кариба (ЕУЛАЦ), као гостију на овој конференцији.

Напредак

Министри поздрављају разне иницијативе које су предузете након Прашког састанка на врху о високом образовању да се крене ка вишем степену упоредивости и компатибилности, да се системи високог образовања учине транспарентнијима и да се појача квалитет европског високог образовања на институционалном и националном нивоу. Министри цијене сарадњу и ангажовање свих партнера – институција високог образовања, студената и других корисника – за ту сврху.

Министри наглашавају значај свих елемената Болоњског процеса за стварање Европског подручја високог образовања и наглашавају потребу да се појачају напори на институционалном, националном и европском нивоу. Међутим, да би се процесу дао даљи замах, обавезују се на одређивање привремених приоритета за слиједеће двије године. Министри ће појачати напоре на промовисању ефикасних система обезбјеђивања квалитета, убрзати ефикасну употребу система који се заснива на два циклуса и побољшати систем признавања степенова /диплома/ и периода /трајања/ студија.

Обезбјеђивање квалитета

Квалитет високог образовања се показао као срце стварања Европског подручја високог образовања. Министри се обавезују да ће подржати даљи развој обезбјеђивања квалитета на институционалном, националном и европском нивоу. Министри наглашавају потребу да се израде заједнички критеријуми и методологије за обезбјеђивање квалитета.

Министри, такође, наглашавају да је, у складу са принципом институционалне аутономије, примарна одговорност за обезбјеђивање квалитета у високом образовању на свакој институцији појединачно, што даје основу за стварну одговорност академског система у оквиру квалитета сваке државе.

Према томе, министри се слажу да до 2005. године државни системи обезбјеђивања квалитета треба да обухвате:

- Дефиницију одговорности укључених тијела и институција.
- Евалуацију програма или институција, укључујући интерну (пр)оцјену, спољну контролу, учешће студената и објављивање резултата.
- Систем акредитације, сертификације или упоредивих процедура.
- Међународно учешће, сарадња и стварање мреже.

На европском нивоу, министри позивају ЕНQA преко чланица, у сарадњи са ЕУА, ЕУРАСХЕ и ЕСИБ, да израде усаглашени пакет стандарда, процедура и смјерница за обезбјеђивање квалитета, да истраже начине обезбјеђења адекватног система контроле од стране колега за обезбјеђивање квалитета и/или агенције или тијела за акредитацију, и да поднесу повратни извјештај преко Групе за праћење министрима у 2005. години. У одговарајући обзир ће се узети експертиза других асоцијација и мрежа за обезбјеђивање квалитета.

Структура ступњева: усвајање система који се у основи базира на два главна циклуса

Пратећи одређење из Болоњске декларације за циклични систем, министри са задовољством примјећују да је сада у току свеобухватано реструктурирање европског плана високог образовања. Сви се министри обавезују да ће примјена цикличног система почети до 2005. године.

Министри подвлаче значај консолидовања учињеног напретка и побољшања разумјевања и прихватања нових квалификација кроз појачање дијалога у институцијама и измјену институција и послодаваца.

Министри охрабрују државе чланице да разраде оквир упоредивих и компатибилних квалификација за своје системе високог образовања, у којем би требало тражити опис квалификација у смислу радног оптерећења, нивоа, резултата учења, способности и профила. Такођер прихватају да разраде свеобухватан оквир квалификација за Европско подручје високог образовања.

У тим оквирима, степенови /дипломе/ би требало да имају различито дефинисане резултате. Дипломе првог и другог циклуса би требало да имају различите оријентације и различите профиле, како би се удовољило различитим личним, академским потребама и потребама тржишта рада. Дипломе првог циклуса би требало да дају приступ, у смислу Лисабонске конвенције о признавању, програмима другог циклуса. Дипломе другог циклуса би требало да дају приступ докторским студијама.

Министри позивају Групу за праћење да истражи да ли се може и како повезати краће образовање са првим циклусом квалификационог оквира за Европско подручје високог образовања.

Министри наглашавају своју обавезу да свим одговарајућим средствима учине високо образовање доступним свима на основу способности.

Промоција мобилности

Мобилност студената и наставног и административног особља је основа за стварање Европског подручја високог образовања. Министри наглашавају њен значај за академске и културне, као и политичке, друштвене и економске сфере. Са задовољством примјећују да се, од њиховог посљедњег састанка, мобилност повећала, захваљујући и знатној подршци програма Европске уније, и слажу се да требају предузети неопходне кораке за побољшање квалитета и покривености статистичких података о мобилности студената.

Министри поново потврђују намјеру да уложе све напоре на отклањању препрека мобилности унутар Европског подручја високог образовања. С намјером да промовишу мобилност студената, министри ће предузети неопходне кораке да омогуће преносивост националних зајмова и стипендија.

Увођење система кредита

Министри наглашавају важну улогу Европског система трансфера кредита (ЕЦТС) у олакшавању мобилности студената и развоју међународног плана и програма.

Министри примјећују да ЕЦТС све више постаје општа основа за националне системе кредита. Они даље подстичу напредак са циљем да ЕЦТС постане не само систем трансфера него и акумулације кредита, који ће се досљедно примјењивати како се развија у настајућем Европском подручју високог образовања.

Признавање диплома: усвајање система лако разумљивих и упоредивих диплома

Министри подвлаче значај Лисабонске конвенције о признавању, коју би требало да ратификују све земље које учествују у Болоњском процесу и позивају ЕНИЦ и НАРИЦ мреже заједно са надлежним националним органима да шире и унапређују примјену Конвенције.

Министри постављају циљ да сваки студент који дипломира након 2005. године треба добити додатак дипломи аутоматски и бесплатно. Тај додатак требало би да буде на европском језику који се широко користи.

Министри апелују на институције и послодавце да потпуно користе додатак дипломи и да тако искористе предност побољшане транспарентности и флексибилности система диплома /ступњева/ високог образовања, како би се стимулисале могућности запослења и олакшало академско признавање за даље студије.

Институције високог образовања и студенти

Министри поздрављају приврженост институција високог образовања и студената Болоњском процесу и признају да управо коначно активно учешће свих партнера у процесу обезбјеђује његов дугорочни успјех.

Свјесни доприноса који јаке институције могу дати економском и друштвеном развоју, министри прихватају да институције треба овластити за доношење одлука о својој интерној организацији и администрацији. Министри даље позивају институције да обезбједе да се реформа потпуно интегрише у основне институционалне функције и процесе.

Министри примјећују конструктивно учешће студентских организација у Болоњском процесу и подвлаче неопходност да се студенти укључе трајно и у раној фази у даље активности.

Студенти су пуни партнери у управљању високим образовањем. Министри примјећују да националне правне мјере за обезбјеђивење студентског учешћа увелико постоје широм Европског подручја високог образовања. Министри позивају институције и студентске организације да одреде начине како повећати садашњу укљученост студената у управљање високим образовањем.

Министри наглашавају потребу за одговарајућим условима студирања и живота студената, како би они могли успјешно завршити студије у одговарајућем року, без препрека друштвеног и економског поријекла. Министри наглашавају и потребу за упоредљивим подацима о социјалној и економској ситуацији студената.

Промоција европске димензије високог образовања

Министри примјећују да се, након њиховог позива из Прага, развијају додатни модули, курсеви и наставни планови и програми са европским контекстом.

Министри примјећују да су институције високог образовања предузеле кораке да у разним европским земљама обједине своје академске ресурсе и културне традиције ради промовисања развоја обједињених студијских програма и заједничких диплома на првом, другом и трећем нивоу.

Штавише, они наглашавају неопходност обезбјеђивања знатног временског периода студија у иностранству на програмима заједничке дипломе, као и правог обезбјеђења језичке разноврсности и учења језика, тако да студенти могу остварити свој пуни потенцијал за европски идентитет, грађанство и могућности запошљавања.

Министри се слажу да се треба ангажовати на националном нивоу на отклањању правних препрека за успостављање и признавање тих диплома и да активно подрже развијање адекватног обезбјеђивања квалитета обједињених наставних планова и програма који воде до заједничке дипломе.

Промовисање атрактивности Европског подручја високог образовања

Министри се слажу да треба појачати атрактивност и отвореност Европског високог образовања. Потврђују своју спремност да даље развијају програме стипендија за студенте из трећих земаља.

Министри изјављују да транснационалном размјеном у високом образовању треба да управља академски квалитет и академске вриједности и слажу се да с тим циљем раде у свим одговарајућим форумима. У свим прикладним околностима ти форуми би требало да укључе друштвене и економске партнере.

Министри подстичу сарадњу са регијама у другим дијеловима свијета отварањем болоњских семинара и конференција представницима ових регија.

Учење током цијелог живота

Министри подвлаче важан допринос високог образовања тиме да учење током

цијелог живота постане стварност. Они предузимају кораке да ускладе своје националне политике да схвате овај циљ и траже од институција високог образовања и свих заинтересираних да појачају могућности за учење током цијелог живота на нивоу високог образовања, укључујући признавање ранијег учења. Наглашавају да та акција мора чинити саставни дио активности високог образовања.

Министри штавише позивају оне који раде на оквирима квалификација за Европско подручје високог образовања да обухвате широк дијапазон флексибилних путева учења, могућности и метода и да правилно примјењују ЕЦТС кредите.

Министри наглашавају потребу за побољшањем прилика за грађане, у складу са њиховим тежњама и способностима, да слиједи путеве учења током цијелог живота ка високом образовању и унутар њега.

Додатне акције

Европско подручје високог образовања и Европско подручје научног истраживања – два стуба друштва заснованог на знању.

Свјесни потребе да се промовишу боље везе између ЕХЕА и ЕРА у Европи знања и значаја научноистраживачког рада као саставног дијела високог образовања у цијелој Европи, министри сматрају неопходним да се иде изван садашњег фокуса на два главна циклуса високог образовања и да се укључи ниво доктората као трећи циклус у Болоњском процесу. Министри наглашавају важност научноистраживачког рада и обуке за њега и промоције интердисциплинарности у одржавању и у побољшању квалитета високог образовања и уопште у појачању конкурентности европског високог образовања. Министри позивају на већу мобилност на докторском и постдокторском нивоу и охрабрују заинтересоване институције да повећају сарадњу на докторским студијама и обуци младих научних радника.

Министри ће учинити неопходан напор да учине европске институције високог образовања још привлачнијим и дјелотворнијим партнером. Према томе, министри од институција високог образовања траже да појачају улогу и релевантност научноистраживачког рада за технолошку, друштвену и културну еволуцију и за потребе друштва.

Министри схватају да постоје препреке које онемогућавају постизање ових циљева и њих не могу ријешити институције високог образовања саме. То захтијева јаку подршку, укључујући и финансијску, и одговарајуће одлуке националних влада и европских тијела.

И на крају, министри изјављују да мрежама на докторском нивоу треба дати подршку за стимулисање развоја изврности и да постану један од симбола Европског подручја високог образовања.

Инвентура

Имајући у виду циљеве постављене до 2010. године, очекује се да ће се увести мјере да се изврши увид у остварени напредак Болоњског процеса. Инвентура средином тог периода дала би поуздане информације о томе како процес у ствари напредује и пружио би се могућност за предузимање корективних мјера, ако је потребно.

Министри задужују Групу за праћење да организује процес инвентуре на вријеме, за свој састанак на врху 2005. године и да предузму припрему детаљних извјештаја о напретку и примјени пријелазних приоритета постављених за наредне двије године:

- Обезбјеђивање квалитета
- двостепени циклични систем
- признавање диплома и трајања студија

Штавише, земље учеснице ће бити спремне да дозволе приступ неопходним информацијама за научноистраживачки рад о високом образовању које се односи на циљеве Болоњског процеса. Приступ банкама података о текућем научноистраживачком раду и његовим резултатима ће бити олакшан.

Даље попутне активности

Нове чланице

Министри сматрају да је неопходно прилагођавање одредбе у Прашком комуникеу о захтјевима за чланство на слиједећи начин:

Земље потписнице у Европској конвенцији о култури ће се квалификовати за чланство у Европском подручју високог образовања под условом да истовремено изјаве своју спремност да слиједе и примијене циљеве Болоњског процеса у властитим системима високог образовања. Њихови захтјеви треба да садрже информације о томе како ће примијенити принципе и циљеве декларације.

Министри одлучују да прихвате захтјеве за чланство Албаније, Андоре, Босне и Херцеговине, Свете столице, Русије, Србије и Црне Горе, "Бивше Југословенске Републике Македоније" и да поздраве ове државе као нове чланице и тако прошире процес на 40 европских земаља.

Министри признају да чланство у Болоњском процесу подразумијева знатну промјену и реформу у свим земљама потписницама. Они се слажу да подрже нове земље потписнице у тим промјенама и реформама, укључивањем истих у међусобне расправе и помоћ, што Болоњски процес подразумијева.

Попутна структура

Министри повјеравају примјену свих питања обухваћених у Комуникеу, укупно вођење Болоњског процеса и припрему наредног Министарског састанка Групи за праћење, коју ће чинити представници свих чланица Болоњског процеса и Европске комисије, са Савјетом Европе, ЕУА, ЕУРАСХЕ, ЕСИБ и УНЕСЦО/ЦЕПЕС као консултативним члановима. Овом групом, која се састаје најмање двапут годишње, предједава Предсједништво ЕУ, са земљом домаћином наредне Министарске конференције као потпредједавајућим.

Одбор, којим такођер предједава Предсједништво ЕУ, надгледа рад између састанака Групе за праћење. Одбор се састоји од предједавајућег, слиједеће земље домаћина као потпредједавајућег, претходног и наредног Предсједништва ЕУ, три земље учеснице које изабере Група за праћење на једну годину, Европске комисије и, као консултативни чланови, Савјет Европе, ЕУА, ЕУРАСХЕ и ЕСИБ. Група за праћење, као и Одбор, могу сазивати ад хоц радне групе, када просуде да је то неопходно.

Укупан попутни рад ће подржавати Секретаријат који ће обезбиједити земља домаћин наредне Министарске конференције.

На њеном првом састанку након Берлинске конференције, од Групе за праћење се тражи да даље дефинише одговорности Одбора и задатке Секретаријата.

Радни програм 2003.-2005.

Министри захтевају од Групе за праћење да координира активности за напредак Болоњског процеса како је наведено у темама и акцијама обухваћеним у овом комуникеу и да о њима обавијести на вријеме за наредни Министарски састанак 2005. године.

Наредна конференција

Министри одлучују да одрже наредну конференцију у граду Бергену (Норвешка) у мају 2005 године.

Budimpeštansko-bečka deklaracija
o Evropskom prostoru visokog obrazovanja

12. mart 2010.god.

1. Mi, ministri odgovorni za visoko obrazovanje u zemljama učesnicama Bolonjskog procesa, sastali smo se u Budimpešti i Beču 11. i 12. marta 2010. da pokrenemo Evropski prostor visokog obrazovanja, kako je predviđeno 1999. godine.

2. Na osnovu naših kriterijuma za zemlje članice, pozdravljamo Kazahstan kao novu zemlju učesnicu u Evropskom prostoru visokog obrazovanja.

3. 1999. godine Bolonjska deklaracija je postavila sebi za cilj da 2010. godine Evropa postane međunarodno konkurentna i atraktivna Evropska zona visokog obrazovanja, gdje će institucije visokog obrazovanja, podržane od čvrsto privrženog osoblja, moći da ispune svoje različite misije u društvu znanja; gdje će studenti-korisnici mobilnosti, sa jednostavnim i pravednim priznavanjem kvalifikacija, moći da nađu njima najpodesnije puteve obrazovanja.

4. O 1999. godine, 46 (47) zemalja potpisnica Evropske kulturne konvencije, pridružilo se ovoj viziji i napravilo značajan napredak u pravcu njenog dostizanja. U jedinstvenoj zajednici između državnih uprava, visokoobrazovnih institucija, studenata i osoblja, zajedno sa poslodavcima, agencijama za osiguranje kvaliteta, međunarodnim organizacijama i evropskim institucijama, aktivirali smo niz reformi da bi izgradili Evropski prostor visokog obrazovanja utemeljen na povjerenju, saradnji i poštovanju različitosti kultura, jezika i visokoobrazovnih sistema.

5. Bolonjski proces i Evropski prostor visokog obrazovanja koji iz njega proizlazi, koji su, bez presedana, primjeri regionalne, međugranične saradnje u visokom obrazovanju, podigli su značajno interesovanje u drugim djelovima svijeta i učinili evropsko visoko obrazovanje vidljivijim na globalnoj mapi. Pozdravljamo ovo interesovanje i radujemo se intenziviranju naše politike dijaloga i saradnje sa partnerima širom svijeta.

6. Upoznati smo sa nezavisnom ocjenom i izvještajima zainteresovanih strana. Pozdravljamo njihovu potvrdu da se institucije visokog obrazovanja, osoblje i studenti sve više poistovjećuju sa ciljevima Bolonjskog procesa. Iako je mnogo toga postignuto u primjeni Bolonjskih reformi, izvještaji ilustruju da se akcione linije Evropskog prostora visokog obrazovanja, kao što su reforma stepena obrazovanja i studijskih programa, osiguranje kvaliteta, priznavanje, mobilnost i socijalna dimenzija primjenjuju različito. Nedavni protesti u nekim zemljama, djelimično usmjereni protiv razvoja i mjera koje se ne odnose na Bolonjski process, podsjetili su nas da neki od Bolonjskih ciljeva i reformi nisu bili pravilno primijenjeni i objašnjeni. Primamo znanju i

slušaćemo glasove kritike osoblja i studenata. Uočavamo da su prilagođavanja i dalji rad, koji uključuje osoblje i studente, neophodni na evropskom, nacionalnom i posebno institucionalnim nivoima da bi se dostigao Evropski prostor visokog obrazovanja kakav mi predviđamo.

7. Mi, ministri, obavezujemo se na punu i pravilnu primjenu dogovorenih ciljeva i agende za sljedeću dekadu utvrđenih Leuven/Louvain-la-Neuve komunikacijom. U bliskoj saradnji sa ustanovama visokog obrazovanja, osobljem, studentima i drugim zainteresovanim stranama povećaćemo naše napore kako bi postigli reforme koje su na putu, i omogućili studentima i osoblju da budu mobilni, poboljšaju nastavu i učenje na institucijama visokog obrazovanja, poboljšaju zapošljivost svršenih studenata i obezbijede kvalitetno visoko obrazovanje za sve. Na nacionalnom nivou, težimo da poboljšamo komunikaciju i razumijevanje Bolonjskog procesa među svim zainteresovanim stranama i društvu u cjelini.

8. Mi, ministri, ponovo se opredjeljujemo za akademsku slobodu, kao i autonomiju i odgovornost institucija visokog obrazovanja kao principe Evropskog prostora visokog obrazovanja i naglašavamo ulogu institucija visokog obrazovanja u podsticanju miroljubivih demokratskih društava i jačanju socijalne kohezije.

9. Primamo znanju ključnu ulogu akademske zajednice – institucionalnih lidera, nastavnika, administrativnog osoblja i studenata – koja treba da doprinese da Evropski prostor visokog obrazovanja postane realnost, i koji će obezbijediti onima koji uče sticanje znanja, vještina i kompetencija za unapređivanje njihovih karijera i života kao demokratskih građana, i koji će doprinijeti njihovom ličnom razvoju. Prepoznavamo da je potrebna bolja podrška društva kako bi osoblje ispunilo svoje zadatke. Obavezujemo se da ćemo raditi na efikasnijem uključivanju osoblja i studenata u primjeni i daljem razvoju Evropskog prostora visokog obrazovanja. Dajemo punu podršku učešću osoblja i studenata u strukturama koje donose odluke na evropskom, nacionalnom i institucionalnim nivoima.

10. Pozivamo sve uključene učesnike da omoguće inspirativno okruženje za rad i učenje i da podstiču učenje u kome je student centralna figura, kako bi se onaj koji uči osposobio u svim oblicima obrazovanja, omogućavajući najbolja rješenja za održive i fleksibilne puteve učenja. Ovo, također, zahtijeva saradnju nastavnika i istraživača u međunarodnim mrežama.

11. Mi, ministri, potvrđujemo da je visoko obrazovanje javna odgovornost. Obavezujemo se, bez obzira na teška ekonomska vremena, da osiguramo da institucije visokog obrazovanja imaju neophodne resurse unutar okvira koji obezbjeđuje i nadgleda državni autoritet. Ubijedjeni smo da je visoko obrazovanje glavni pokretač socijalnog i ekonomskog razvoja i inovacija u svijetu, koji je sve više zasnovan na znanju. Mi, stoga, ulažemo dodatne napore u smislu socijalne dimenzije, sa ciljem da omogućimo jednake mogućnosti za kvalitetno obrazovanje, poklanjajući posebnu pažnju nedovoljno zastupljenim grupama.

12. Mi, ministri odgovorni za Evropski prostor visokog obrazovanja, tražimo od Bolonja follow up grupa da predlože mjere za olakšanje pravilne i pune primjene dogovorenih Bolonjskih principa i akcionih linija širom Evropskog prostora visokog obrazovanja, posebno na nacionalnom i institucionalnom nivou, između ostalog, razvojem dodatnih metoda rada, kao što su uzajamno učenje, studijske posjete i druge aktivnosti razmjene informacija. Kontinuiranim razvojem, poboljšanjem i jačanjem Evropskog prostora visokog obrazovanja, daljom sinergijom sa Evropskim istraživačkim prostorom, Evropa će moći da se uspješno suočava sa izazovima sljedeće dekade.

13. Naša naredna Ministarska konferencija na kojoj ćemo evidentirati napredak i usmjeriti Leuven/Louvain-la Neuve agendu naprijed, biće održana u Bukureštu, Rumunija, 26-27. aprila 2012.

Iskoristiti sve svoje potencijale: KONSOLIDACIJA EVROPSKOG PROSTORA VISOKOG OBRAZOVANJA

Bucharest Communiqué

FINALNA VERZIJA

EHEA – MINISTARSKA KONFERENCIJA
Bukurešt 2012. godine

Mi, ministri nadležni za visoko obrazovanje u 47 zemalja Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) sastali smo se u Bukureštu 26. i 27. aprila 2012. godine kako bismo potvrdili dostignuća Bolonjskog procesa i dogovorili se o budućim prioritetima EHEA-e.

Investiranje u visoko obrazovanje za budućnost

Evropa prolazi kroz ekonomsku i finansijsku krizu koja ostavlja štetne posljedice po društvo. Na polju sistema visokog obrazovanja, kriza utiče na dostupnost odgovarajućeg finansiranja i čini neizvjesnim perspektive diplomiranih studenata kada se radi o zaposlenju.

Visoko obrazovanje je važan dio rješenja za naše trenutne poteškoće. Jak i odgovoran sistem visokog obrazovanja pruža osnovu za uspješna društva koja počivaju na znanju. Visoko obrazovanje treba da bude u središtu naših nastojanja da prevaziđemo krizu – sada više nego ikada.

Imajući ovo na umu, obavezujemo se da osiguramo najveći mogući nivo javnog finansiranja za visoko obrazovanje uz korištenje drugih odgovarajućih izvora, kao investiciju za našu budućnost. Podržaćemo naše institucije u obrazovanju kreativnih, inovativnih, odgovornih svršenih studenata koji kritički razmišljaju i koji su potrebni za ekonomski rast i održiv razvoj naših demokratija. Posvećeni smo našem zajedničkom radu na ovakav način kako bismo smanjili nezaposlenost mladih.

EHEA juče, danas i sutra

Bolonjske reforme su promijenile lice visokog obrazovanja širom Evrope zahvaljujući uključenosti i posvećenosti obrazovnih institucija, osoblja i studenata.

Visokoobrazovne institucije u Evropi su sada više kompatibilne i komparativne. Sistemi osiguranja kvaliteta doprinose izgradnji povjerenja, visokoškolske kvalifikacije se više priznaju preko granica, a učestvovanje u visokom obrazovanju je sada prošireno. Danas studenti uživaju pogodnosti većeg izbora mogućnosti za obrazovanje kao i povećane mobilnosti. Vizija integrirane EHEA-e je na dohvat ruke.

Međutim, kao što Izvještaj o provođenju Bolonjskog procesa pokazuje, moramo činiti dalje napore na konsolidaciji i napredovanju. Težićemo većoj koherentnosti između naših politika djelovanja, pogotovo u završetku prelaska na trociklični sistem, korištenju ECTS kredita, izdavanju dodataka diplomama, jačanju osiguranja kvaliteta i provođenju kvalifikacijskog okvira, uključujući definiranje i ocjenjivanje ishoda učenja.

Težićemo ispunjenju sljedećih ciljeva: obezbijediti kvalitetno visoko obrazovanje za sve, poboljšati zapošljavanje svršenih studenata i jačati mobilnost kao sredstvo za poboljšanje učenja.

Naše aktivnosti ka ispunjenju ovih ciljeva biće podsticane neprestanim naporima ka usklađivanju nacionalnih praksi sa ciljevima i politikama djelovanja EHEA-e, uz bavljenje politikama djelovanja na onim područjima na kojima je potreban dalji rad. U periodu 2012-2015. godine posebno ćemo se koncentrirati na pružanje pune podrške našim institucijama za visoko obrazovanje i nosiocima aktivnosti na tom polju i njihovim naporima da učine suštinske konkretne promjene i podstaknu sveobuhvatno provođenje svih linija aktivnosti Bolonjskog procesa.

Osiguranje kvalitetnog visokog obrazovanja za sve

Proširenje pristupa visokom obrazovanju jeste preduslov za napredak društva i ekonomski razvoj. Slažemo se da usvojimo nacionalne mjere za proširenje cjelokupnog pristupa kvalitetnom visokom obrazovanju. Radićemo na tome da povećamo stopu završetka studiranja i osiguramo pravovremeni napredak na polju visokog obrazovanja u svim državama članicama EHEA-e.

Student koji upiše i diplomira na visokoškolskoj ustanovi treba da odražava raznolikost evropske populacije. Povećaćemo naše napore ka uključivanju grupa koje nisu dovoljno zastupljene sa ciljem razvijanja **društvene dimenzije** visokog obrazovanja, smanjenja nejednakosti i pružanja adekvatnih usluga studentu, u smislu savjetovanja i usmjeravanja, fleksibilnih staza učenja kao i alternativnih puteva koji vode ka uspjehu, uključujući i priznavanje prethodnog znanja. Ohrabrujemo vršnjačko učenje o društvenoj dimenziji i pratićemo napredak na ovom polju.

Ponovo naglašavamo našu opredjeljenost ka promoviranju učenja u visokom obrazovanju u čijem središtu je student, a ovo učenje karakteriziraju inovativne metode podučavanja koje vide studente kao aktivne učesnike u vlastitom učenju. Zajedno sa institucijama, studentima i osobljem omogućićemo okruženje za rad i učenje koje pruža podršku i koje je inspirativno.

Visoko obrazovanje bi trebalo biti otvoren proces u kojem studenti razvijaju intelektualnu nezavisnost i ličnu sigurnost pored disciplinskih znanja i vještina. Kroz potragu za akademskim znanjem i istraživanjem, studenti bi trebali sticati sigurnost za procjenu situacija i zasnivati svoje djelovanje na kritičkom razmišljanju.

Osiguranje kvaliteta jeste od najveće važnosti za građenje povjerenja i ponovno jačanje privlačnosti ponuda EHEA-e, uključujući i odredbu koja se tiče prekograničnog obrazovanja.

Obavezuje se i na održavanje javne odgovornosti za osiguranje kvaliteta i na aktivno učestvovanje širokog kruga nosioca aktivnosti na njihovom daljem unapređenju. Prihvatamo izvještaj ENQA-e, ESU-a, EUA-e i EURASHE-a (grupa E4) o provođenju i primjeni „Evropskih standarda i smjernica za osiguranje kvaliteta“ (ESG)¹. Ponovo ćemo pregledati ESG izvještaj kako bismo poboljšali njegovu jasnoću, primjenjivost i korisnost, uključujući i njegov obim. Revizija će se zasnivati na inicijalnom prijedlogu koji će pripremiti grupa E4 u saradnji sa Međunarodnim obrazovanjem (*Education International*), BUSINESSEUROPE i Evropskim registrom za osiguranje kvaliteta na polju visokog obrazovanja (*EQAR*), koji će zatim biti dostavljen Bolonjskoj grupi za praćenje (*Bologna Follow-Up Group*).

Pozdravljamo spoljnu evaluaciju EQAR-a i podstičemo agencije za osiguranje kvaliteta da podnesu zahtjev za registraciju. Mi ćemo omogućiti agencijama registrovanim kod EQAR-a da vrše svoje aktivnosti širom EHEA-e, sve dok su u skladu sa zahtjevima na nacionalnom nivou. Posebno, imaćemo za cilj da priznamo odluke o osiguranju kvaliteta od agencija registriranih kod EQAR-a o združenim i dvojnim programima.

Potvrđujemo našu opredjeljenost održavanju javne odgovornosti za visoko obrazovanje i prepoznavamo potrebu za ostvarivanje dijaloga o **finansiranju i upravljanju** visokim obrazovanjem. Prepoznavamo važnost daljeg razvijanja odgovarajućih instrumenata za finansiranje kako bismo težili našim zajedničkim ciljevima. Osim toga, naglašavamo važnost razvijanja što efikasnijih upravnih i rukovodnih struktura na visokoobrazovnim institucijama. Obavezuje se da ćemo podržavati uključivanje studenata i osoblja u strukture upravljanja na svim nivoima i podsjećamo na našu privrženost nezavisnim i odgovornim visokoobrazovnim institucijama koje prihvataju akademsku slobodu.

Poboljšanje zapošljavanja koje će služiti evropskim potrebama

Današnji svršeni studenti treba da kombiniraju transverzalne, multidisciplinarne i inovativne vještine i nadležnosti sa do sada stečenim znanjem o određenom predmetu kako bi bili u stanju da zadovolje šire potrebe društva i tržišta rada. Mi imamo za cilj da povećamo **zapošljavanje** i lično i profesionalno usavršavanje diplomiranih studenata tokom njihove karijere. Ovo možemo postići kroz poboljšanje saradnje među poslodavcima, studentima i visokoobrazovnim institucijama, pogotovo kod izrade programa studiranja koji pomažu povećanju inovacija, poduzetništva i istraživačkog potencijala diplomiranih studenata. Cjeloživotno učenje jeste jedan od važnih faktora u ispunjavanju potreba promjenjivog tržišta rada i visokoškolske ustanove igraju centralnu ulogu u prenosu znanja i jačanju regionalnog razvoja, kroz neprestan razvoj nadležnosti i jačanje saveza znanja.

Naša društva trebaju visokoobrazovne institucije da na inovativan način doprinesu održivom razvoju i zbog toga visoko obrazovanje mora osigurati jaču vezu između **istraživanja**, podučavanja i učenja na svim nivoima. Programi studiranja moraju odražavati promjene u vezi sa prioritetima istraživanja i nastajućim disciplinama i istraživanje treba da potpomogne podučavanje i učenje. U tom smislu, mi ćemo podržavati različite doktorske programe.

---

¹ Evropska asocijacija za osiguranje kvaliteta (2011). “Prikaz provođenja i primjene ESG”

Uzimajući u obzir „Salzburg II Preporuke“² i Principe za inovativne doktorske obuke³, istraživaćemo mogućnosti za promoviranje kvaliteta, transparentnosti, zapošljivosti i mobilnosti u trećem ciklusu, jer obrazovanje i usavršavanje kandidata za doktorat ima posebnu ulogu u premoštavanju EHEA-e i Evropskog istraživačkog prostora (ERA).

Uz doktorsko usavršavanje, programi drugog ciklusa visokog kvaliteta su neophodan preduslov za uspjeh povezivanja područavanja, učenja i istraživanja. Držeći se široke raznolikosti i istodobno povećavajući čitljivost, mogli bismo također dodatno istražiti dalja zajednička načela za master programe u EHEA-i, uzimajući u obzir prethodni rad⁴.

Za konsolidaciju EHEA-e potrebna je smisljena primjena **rezultata učenja**. Razvoj, razumijevanje i praktična upotreba rezultata učenja je presudna za uspjeh Evropskog sistema prenosa bodova (ECTS), dodatka diplomi, priznavanja, kvalifikacijskih okvira i osiguranja kvaliteta – od kojih su svi međusobno zavisni. Pozivamo institucije da dalje povezuju studijske bodove sa oba rezultata učenja i studentskim opterećenjem, te uključuju postizanje rezultata učenja u postupcima ocjenjivanja. Radićemo da osiguramo da ECTS Vodič za korisnike⁵ u potpunosti odražava stanje trenutnog rada na rezultatima učenja i priznavanju prethodnog učenja.

Pozdravljamo napredak u razvoju **kvalifikacijskih okvira**; oni poboljšavaju transparentnost i omogućiće sistemima visokog obrazovanja da budu otvoreniji i fleksibilniji. Potvrđujemo da ostvarivanje potpunih koristi od kvalifikacijskih okvira može u praksi predstavljati veći izazov od razvoja struktura. Razvoj kvalifikacijskih okvira se mora nastaviti tako da oni postanu svakodnevna stvarnost za studente, osoblje i poslodavce. U međuvremenu, neke zemlje se suočavaju sa izazovima u finaliziranju nacionalnih okvira i samopotvrđivanja usklađenosti sa okvirom kvalifikacija Evropskog prostora visokog obrazovanja (QF-EHEA) do kraja 2012. godine. Te zemlje trebaju da udvostruče svoje napore i iskoriste podršku i iskustvo drugih kako bi ostvarile taj cilj.

Zajedničko razumijevanje nivoa naših kvalifikacijskih okvira je važno za priznavanje kako u akademske tako i u profesionalne svrhe. Kvalifikacije nakon srednje škole koje daju pristup visokom obrazovanju će se smatrati kao da su nivo 4 Evropskog kvalifikacijskog okvira (EQF) ili ekvivalentnim nivoima za zemlje koje ne obavezuje Evropski kvalifikacijski okvir, gdje su uključene u nacionalne kvalifikacijske okvire. Mi se dodatno obavezujemo na upoređivanje prvog, drugog i trećeg ciklusa kvalifikacija u odnosu na nivoe 6, 7 i 8 Evropskog kvalifikacijskog okvira, odnosno naspram ekvivalentnih nivoa za zemlje koje Evropski kvalifikacijski okvir ne obavezuje. Istražićemo kako bi kvalifikacijski okviri EHEA mogli uzeti u obzir kratki ciklus kvalifikacija (nivo 5 EQF-a) i potaknuti zemlje da koriste kvalifikacijske okvire EHEA-e za upoređivanje tih kvalifikacija u nacionalnim kontekstima u kojima postoje. Tražimo od Vijeća Evrope i Evropske komisije da nastavi koordinirati napore kako bi odgovarajući kvalifikacijski okviri dobro funkcionirali u praksi.

² Asocijacija evropskog univerziteta (2010): „Salzbourg II Preporuke“

³ Evropska komisija (2011): „Izveštaj o nacrtu za realizaciju obuke doktoranata u Evropi – Ka zajedničkom pristupu“

⁴ Evropska asocijacija univerziteta (2009): „Studija o master zvanjima u Evropi“;

⁵ Evropska komisija (2009): „ECTS Vodič za korisnike“

Pozdravljamo jasno upućivanje na ECTS, Evropski kvalifikacijski okvir i rezultate učenja u prijedlogu Evropske komisije za reviziju Direktive EU o priznavanju **stručnih kvalifikacija**. Naglašavamo važnost uzimanja u obzir ovih elemenata u odlukama o priznavanju.

Jačanje mobilnosti za bolje učenje

Mobilnost u obrazovanju je bitna da se osigura kvalitet visokog obrazovanja, poveća zapošljivost studenata i proširi prekogranična saradnja unutar evropskog prostora visokog obrazovanja i šire. Usvajamo strategiju "Mobilnost za bolje učenje"⁶ kao dodatak, uključujući i cilj mobilnosti kao sastavni dio naših napora za promoviranje elementa internacionalizacije u cijelom visokom obrazovanju.

Dovoljna finansijska podrška studentima je neophodna kod osiguravanja jednakog pristupa i prilika mobilnosti. Ponavljamo našu predanost potpunoj **prenosivosti** nacionalnih nepovratnih sredstava i kredita u EHEA-i i pozivamo Evropsku uniju da pruži podršku ovom naporu putem svojih politika. Pravedno akademsko i stručno **priznavanje**, uključujući i priznavanje neformalnog i informalnog učenja, predstavlja jezgro EHEA-e. To predstavlja neposrednu korist za akademsku mobilnost studenata, poboljšava šanse profesionalne mobilnosti diplomanata i predstavlja tačnu mjeru stepena konvergencije i povjerenja koji su ostvareni. Odlučni smo ukloniti preostale prepreke koje ometaju učinkovito i pravilno priznavanje. Stoga se obavezujemo na preispitivanje naših državnih zakona u skladu sa Lisabonskom konvencijom o priznavanju⁷). Pozdravljamo Priručnik za evropski prostor priznavanja (EAR)⁸ i preporučujemo njegovo korištenje kao seta smjernica za priznavanje stranih kvalifikacija i priručnika dobre prakse, i podstičemo visokoškolske ustanove i agencije za osiguranje kvaliteta da ocijene institucionalne postupke priznavanja u unutrašnjem i vanjskom osiguranju kvaliteta.

Težimo otvorenim sistemima visokog obrazovanja i bolje **uravnoteženoj mobilnosti** u EHEA-i. Ako bar jedna strana smatra da je nejednakost mobilnosti između zemalja EHEA-e neodrživa, podstičemo zemlje kojih se to tiče da zajednički traže rješenje, u skladu sa Strategijom mobilnosti EHEA-e.

Podstičemo visokoškolske ustanove da nastave razvijati **zajedničke programe i zvanja** kao dio šireg pristupa EHEA-i. Ispitaćemo nacionalna pravila i prakse koji se odnose na zajedničke programe i zvanja kao način uklanjanja prepreka za saradnju i mobilnost koje su ugrađene u nacionalne kontekste.

Saradnja sa drugim regijama svijeta i **međunarodna otvorenost** su ključni faktori za razvoj EHEA-e. Obavezujemo se da ćemo nastaviti istraživati globalno razumijevanje ciljeva i načela EHEA-e u skladu sa strateškim prioritetima strategije iz 2007. godine "EHEA u globalnom okruženju"⁹. Mi ćemo ocijeniti provedbu Strategije do 2015. godine sa ciljem

⁶ Ministarska konferencija u Bukureštu (2012): „Mobilnost za bolje obrazovanje. Strategija mobilnosti 2020 za Evropsko područje visokog obrazovanja (EHEA)“;

⁷ Vijeće Evrope / UNESCO (1997): “ Lisabonska konvencija o priznavanju koja se odnosi na visoko obrazovanje u evropskoj regiji”.

⁸ NUFFIC, Norveška organizacija za međunarodnu saradnju u visokom obrazovanju (2012): „Priručnik o priznavanju Evropskog područja“;

⁹ Ministarska konferencija u Londonu (2007): „Evropsko područje visokog obrazovanja u globalnom okruženju. Strategija za eksternu dimenziju Bolonjskog procesa“.

pružanja smjernica za dalji razvoj internacionalizacije. Bolonja politički forum će se nastaviti kao prilika za dijalog, a njegov format će se i dalje razvijati sa našim globalnim partnerima.

Bolje prikupljanje podataka i transparentnost za pružanje podrške političkim ciljevima

Pozdravljamo bolju kvalitetu podataka i informacija o visokom obrazovanju. Tražimo više ciljano prikupljanje podataka i upoređivanje sa zajedničkim indikatorima, naročito o zapošljivosti, socijalnoj dimenziji, cjeloživotnom učenju, internacionalizaciji, prenosivosti bespovratnih sredstava/kredita i mobilnosti studenata i osoblja. Molimo Eurostat, Eurydice i Eurostudent da prate provođenje reformi i o njoj podnesu izvještaj u 2015. godini.

Podstićemo razvoj sistema dobrovoljnog vršnjačkog učenja i provjeravanja u zemljama koje to zatraže. To će pomoći da se procijeni nivo provođenja bolonjskih reformi i promoviraju dobre prakse kao dinamičan način rješavanja izazova sa kojima se suočava evropsko visoko obrazovanje.

Nastojaćemo da učinimo sisteme visokog obrazovanja razumljivijim za javnost, a naročito za studente i poslodavce. Podržaćemo poboljšanje postojećih alata za transparentnost kao i onih u razvoju kako bi ih učinili usmjerenijim ka korisnicima i utemeljili ih na dokazima. Cilj nam je postići dogovor o zajedničkim smjernicama za transparentnost do 2015. godine.

Utvrđivanje prioriteta za period 2012-2015

Nakon što smo izložili glavne ciljeve EHEA-e u narednim godinama, utvrđujemo sljedeće prioritete za djelovanje do 2015. godine.

Na nacionalnom nivou, zajedno sa relevantnim akterima, a naročito sa visokoškolskim ustanovama, mi ćemo:

- temeljito razmisliti o rezultatima Izvještaja iz 2012. godine o provođenju Bolonjskog procesa i uzeti u obzir njegove zaključke i preporuke;
- jačati politike proširenja sveobuhvatnog pristupa i podizanja stopa završavanja, uključujući i mjere usmjerene na povećanje učešća nedovoljno zastupljenih grupa;
- utvrditi uslove koji podstiču učenje usmjereno na potrebe studenata, inovativne nastavne metode i okruženje za rad i učenje koje pruža podršku i nadahnjuje, a pritom nastaviti uključivati studente i osoblje u upravne strukture na svim nivoima;
- dozvoliti registriranim agencijama za osiguranje kvaliteta EQAR-a (Evropski registar za osiguranje kvaliteta) da obavljaju svoje aktivnosti širom EHEA-e, dok je to u skladu sa nacionalnim zahtjevima;
- raditi kako na povećanju zapošljivosti, cjeloživotnog učenja, rješavanja problema i poduzetničkih vještina kroz poboljšanu saradnju sa poslodavcima, naročito kod razvoja obrazovnih programa;
- osigurati da kvalifikacijski okviri, provođenje ECTS-a i dodatka diplomi bude zasnovano na rezultatima učenja;
- pozvati zemlje koje ne mogu dovršiti provođenje nacionalnih kvalifikacijskih okvira kompatibilnih sa kvalifikacijskim okvirom EHEA-e da do kraja 2012. godine udvostruče svoje napore i dostave revidirani plan za taj zadatak;

- provoditi preporuke strategije "Mobilnost za bolje učenje" i raditi prema potpunoj prenosivosti nacionalnih nepovratnih sredstava i kredita u evropskom prostoru visokog obrazovanja;
- revidirati državne zakone kako bi u potpunosti bili u skladu sa Lisabonskom konvencijom o priznavanju i promovirati korištenje Priručnika evropskog prostora prepoznavanja za unapređenje praksi priznavanja;
- podsticati saveze koji se zasnivaju na znanju u EHEA-i, sa naglaskom na istraživanje i tehnologiju.

Na evropskom nivou, u pripremi ministarske konferencije u 2015. godini i zajedno sa relevantnim akterima, mi ćemo:

- tražiti od Eurostat-a, Eurydice-a i Eurostudent-a da prate napredak u provođenju reformi Bolonjskog procesa i strategije "Mobilnost za bolje učenje";
- razviti sistem dobrovoljnog vršnjačkog učenja i provjeravanja do 2013. godine u zemljama koje to zatraže te pokrenuti pilot projekat za promoviranje vršnjačkog učenja o socijalnoj dimenziji visokog obrazovanja;
- izraditi prijedlog za revidiranu verziju evropskih standarda i smjernica (ESG) radi usvajanja;
- promovirati kvalitet, transparentnost, zapošljivost i mobilnosti u trećem ciklusu, te u isto vrijeme graditi dodatne mostove između EHEA-e i Evropskog istraživačkog prostora;
- raditi da se osigura da ECTS vodič za korisnike u potpunosti odražava stanje trenutnog rada na rezultatima učenja i priznavanju prethodnog učenja;
- koordinirati rad da se osigura da kvalifikacijski okviri funkcioniraju u praksi, naglašavajući njihovu vezu sa rezultatima učenja i istražiti kako kvalifikacijski okviri EHEA-e mogu uzeti u obzir kratki ciklus kvalifikacija u nacionalnim kontekstima;
- pružiti podršku radu pionirske grupe zemalja koje istražuju načine za postizanje automatskog akademskog priznavanja uporedivih zvanja;
- ispitati nacionalne zakone i prakse koji se odnose na zajedničke programe i zvanja kao način uklanjanja prepreka za saradnju i mobilnost koje su ugrađene u nacionalne kontekste;
- evaluirati provođenje strategije "Evropski prostor visokog obrazovanja u globalnom okruženju";
- izraditi EHEA smjernice za transparentne politike i nastaviti pratiti trenutne alate transparentnosti kao i one u razvoju.

Sljedeća Ministarska konferencija o EHEA-i će se održati u Jerevanu, Armeniji 2015. godine, gdje će se preispitati napredak u odnosu na prioritete utvrđene iznad.

Evropski pristup za obezbjeđivanje kvaliteta zajedničkih programa

oktobar 2014. godine

odobrili ministri Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) u maju 2015. godine

Zajednički programi su obilježje Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA). Uspostavljeni su za poboljšanje mobilnosti studenata i osoblja, omogućavanje međusobnog učenja i mogućnosti saradnje i za stvaranje programa izvrsnosti. Studentima nude istinsko iskustvo studiranja u Evropi. Zajedničke diplome takođe izražavaju „zajedništvo“ i u dodjeli diplome.

Sadašnji Evropski pristup za obezbjeđivanje kvaliteta zajedničkih programa je razvijen da olakša eksterno obezbjeđivanje kvaliteta ovih programa. Njime će se naročito:

- ukloniti važna prepreka razvoju zajedničkih programa određivanjem standarda za ove programe koji su zasnovani na dogovorenim instrumentima Evropskog prostora visokog obrazovanja, bez primjene dodatnih nacionalnih kriterijuma, i
- omogućiti integrisani pristupi obezbjeđivanju kvaliteta zajedničkih programa koji istinski odražavaju i reflektuju njihov zajednički karakter.

Evropski prostor visokog obrazovanja (EHEA) karakteriše raznolikost pristupa eksternom obezbjeđivanju kvaliteta, uključujući akreditaciju, evaluaciju ili audit na nivou studijskih programa i/ili ustanova. Odgovarajući na potrebe i zahtjeve svojih konteksta, ovi različiti pristupi nalaze svoj „zajednički denominator“ u Standardima i smjernicama za obezbjeđivanje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (ESG).

ESG se primjenjuje na procedure za obezbjeđivanje kvaliteta zajedničkih programa kao i na sve vrste programa. Zbog toga se Evropski pristup većinom zasniva na ESG i na Kvalifikacioni okvir za Evropski prostor visokog obrazovanja (QF-EHEA). Pored toga, Evropski pristup uzima u obzir različita obilježja nekog zajedničkog programa i, zbog toga, specifičan standardni pristup u skladu sa tim. Procedura i kriterijumi su usko zasnovani na onim razvijenim i testiranim unutar JOQAR projekta.

„Zajednički programi“ se smatraju integrisanim koordinisanim nastavnim planom i programom i zajedno ih nude različite visokoškolske ustanove iz EHEA država¹ i one vode do dvostrukih/višestrukih diploma² ili zajedničke diplome³.

---

¹ Ovaj prijedlog se odnosi samo na zajedničke programe koje zajedno nude visokoškolske ustanove iz dvije ili više država, i ne bave se obezbjeđivanjem kvaliteta programa koje zajedno daju različite ustanove iz jedne države.

² Odvojene diplome koje dodjeljuju visokoškolske ustanove koje nude zajedničke programe, kojima se potvrđuje uspješan završetak ovog programa. (Ako dvije diplome dodjeljuju dvije ustanove, to je „dvostruka diploma“.)

³ Jedan dokument koji dodjeljuje visokoškolska ustanova koja nudi zajedničke programe i nacionalno je prihvaćena kao priznata dodjela zajedničkog programa.

A. Primjena eksternog obezbjeđenja kvaliteta u različitim sistemima

Evropski pristup bi se trebao primijeniti u zavisnosti od potreba saradnje visokoškolskih ustanova i zahtjeva njihovih nacionalnih okvira:

- Ako neke od **visokoškolskih ustanova koje saraduju zahtijevaju eksterno obezbjeđivanje kvaliteta na nivou programa** (npr. akreditacija programa ili evaluacija su obavezne), onda ustanova koja saraduje treba da odabere odgovarajuću agenciju za obezbjeđivanje kvaliteta⁴ sa spiska registrovanih agencija kod Evropskog registra za obezbjeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju (EQAR).
Agencija će koristiti Standarde (Dio B) i Procedure (Dio C) za vršenje pojedinačne evaluacije ili akreditacije cijelog zajedničkog programa. Rezultat će prihvatiti sve države Evropskog prostora visokog obrazovanja. U zavisnosti od nacionalnog pravnog okvira, odluka o eksternom obezbjeđenju kvaliteta bi trebala stupiti na snagu ili biti prepoznata u svim državama gdje se nudi program, kao što je dogovoreno Komunikacijom iz Bukurešta.
- Ako **sve visokoškolske ustanove koje saraduju** budu samo predmet **eksternog obezbjeđivanja kvaliteta na institucionalnom nivou** i budu imale „samo-akreditujući“ status, mogu koristiti Evropski pristup u uspostavljanju zajedničkih internih odobrenja i procesa praćenja za svoje zajedničke programe (u skladu sa ESG 1.2 & 1.9), ako smatraju da je to korisno u kontekstu.
Zbog toga, u ovim slučajevima, nisu potrebne dodatne procedure evaluacije ili akreditacije na nivou programa.
- Evropski pristup može takođe da se koristi za zajedničke programe koji nude visokoškolske ustanove i iz i van EHEA. Uključene ustanove iz država koje ne pripadaju Evropskom prostoru visokog obrazovanja se ohrabruju da se raspitaju da li bi njihove nacionalne vlasti prihvatile Standarde (Dio B) i bile u mogućnosti da prihvate odluke registrovane agencije u EQAR-u, ako je ista primjenjiva.

B. Standardi za obezbjeđenje kvaliteta zajedničkih programa u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA)

1. Ispunjavanje uslova

1.1. Status

Ustanove koje nude neki zajednički program bi trebale⁵ biti prihvaćene kao visokoškolske ustanove od strane relevantnih vlasti u njihovim državama. Njihovi određeni nacionalni pravni okviri bi trebali da im omoguće da učestvuju u zajedničkim programima i, ako je primjenjivo, da dodjeljuju zajedničku diplomu. Ustanove koje dodjeljuju diplomu/diplome bi trebale da osiguraju da diploma/diplome pripadaju sistemu diploma visokog obrazovanja država u kojima su smještene.

1.2. Zajednički nacrt i provođenje

Zajednički program bi trebao biti zajedno ponuđen, uključujući sve ustanove koje saraduju u izradi nacrtu i provođenju programa.

1.3. Sporazum o saradnji

Rokovi i uslovi zajedničkog programa bi trebalo da budu navedeni u sporazumu o saradnji. Sporazum bi posebno trebao da pokrije sljedeća pitanja:

- Naziv diplome/diploma dodjeljenih u programu

---

⁴ U slučaju zajedničkih programa čiji su ishodi kvalifikacije koje imaju za cilj da zadovolje minimum dogovorenih zahtjeva za obukom u profesijama koje su predmet Direktive 2005/36/EC Evropske unije, obavještenje o zajedničkom programu bi trebalo biti dostavljeno Evropskoj komisiji od strane nadležnih vlasti jedne od država članica EU. Institucije koje saraduju će trebati da to imaju na umu kada budu identifikovale i kontaktirale agenciju za vršenje pregleda.

⁵ Standardi koriste zajednički engleski termin za glagol „trebati“ koji ima konotaciju propisivanja i poštovanja.

- Koordinaciju i odgovornosti partnera uključenih u vezi sa upravljanjem i finansijskom organizacijom (uključujući finansiranje, podjelu troškova i prihod, itd.)
- Prijem i odabir procedura za studente
- Mobilnost studenata i nastavnog osoblja
- Propise o ispitivanjima, metode ocjene studenata, priznavanje kreditnih bodova i procedure dodjele diploma u konzorcijumu.

2. Rezultati učenja

2.1. Nivo [ESG 1.2]

Namjeravani ishodi učenja bi trebali da budu usklađeni sa odgovarajućim nivoom u Kvalifikacionom okviru Evropskog prostora visokog obrazovanja (QF-EHEA), kao i primjenjivi nacionalni kvalifikacioni okvir/okviri.

2.2. Disciplinarna oblast

Namjeravani ishodi učenja bi trebali da obuhvataju znanje, vještine i kompetencije u određenoj/im disciplinarnoj/im oblasti/ma.

2.3. Postignuće [ESG 1.2]

Program bi trebao da može da pokaže da su namjeravani ishodi učenja postignuti.

2.4. Regulisane profesije

Ako je relevantno za određene zajedničke programe, minimum dogovorenih uslova obuke navedenih u Direktivi 2005/36/EC Evropske unije ili relevantnih zajedničkih okvira za obuke koji su uspostavljeni u okviru Direktive, bi se trebali uzeti u obzir.

3. Izrada i odobravanje programa [ESG 1.2]

3.1. Nastavni plan i program

Struktura i sadržaj nastavnog plana i programa bi trebao da se uklopi da omogućiti studentima da postignu namjeravane ishode učenja.

3.2. Bodovi

Evropski sistem prenosa bodova (ECTS) bi se trebao pravilno primjenjivati i raspodjela bodova bi trebala biti jasna.

3.3. Radno opterećenje

Zajednički program prvog ciklusa studija će tipično iznositi ukupno opterećenje studenta od 180-240 ECTS-bodova; zajednički master program će tipično iznositi 90-120 ECTS-bodova i ne bi trebao da bude manji od 60 ECTS-bodova na nivou drugog ciklusa (rang bodova u skladu sa FQ-EHEA); za zajedničke doktorate nema određenog ranga bodova.

Opterećenje i prosječno vrijeme za završetak programa bi se trebalo pratiti.

4. Prijem i priznavanje [ESG 1.4]

4.1 Prijem

Uslovi za prijem i procedure odabira bi trebale biti odgovarajuće u svjetlu nivoa programa i discipline.

4.2 Priznavanje

Priznavanje kvalifikacija i perioda studija (uključujući i priznavanje prije učenja) bi se trebalo primjenjivati u skladu sa Lisabonskom konvencijom o priznavanju i pomoćnim dokumentima.

5. Učenje, podučavanje i procjena [ESG 1.3]

5.1 Učenje i podučavanje

Program bi trebao biti napravljen tako da odgovara namjeravanim ishodima učenja, dok bi primjenjivani pristupi učenja i podučavanja trebali biti adekvatni da ih postignu. Raznolikost studenata i njihovih potreba bi se trebala poštovati i njegovati, posebno sa obzirom na različita kulturološka porijekla studenata.

5.2 Ocjenjivanje studenata

Propisi o ocjenjivanju i ocjenjivanje postignutih ishoda učenja treba da odgovaraju planiranim ishodima učenja. Oni treba da se među partnerskim ustanovama primjenjuju na dosljedan način.

6. Podrška studentima [ESG 1.6]

Službe za podršku studentima bi trebale da doprinose postizanju namjeravanih ishoda učenja. Oni bi trebali uzimati u obzir određene izazove razmijenjenih studenata.

7. Resursi [ESG 1.5 & 1.6]

7.1 Osoblje

Osoblje bi trebalo biti dovoljno po broju i adekvatno (kvalifikacije, stručno i međunarodno iskustvo) za provođenje studijskog programa.

7.2 Prostorije

Obezbijeđene prostorije bi trebale biti dovoljne i adekvatne u smislu namjeravanih ishoda učenja.

8. Transparentnost i dokumentacija [ESG 1.8]

Relevantne informacije o programu, kao što su uslovi za prijem i procedure, katalog o predmetima, procedure ispitivanja i ocjenjivanja, itd. bi trebale biti dobro dokumentovane i objavljene uzimajući u obzir specifične potrebe razmijenjenih studenata.

9. Obezbjeđivanje kvaliteta [ESG 1.1 & Dio 1]

Ustanove koje sarađuju bi trebale da primjene zajedničke procese internog obezbjeđenja kvaliteta u skladu sa dijelom jedan ESG-a.

C. Procedure za eksterno obezbjeđivanje kvaliteta zajedničkih programa u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA)

Ustanove koje sarađuju bi trebale da zajedno odaberu odgovarajuću agenciju za obezbjeđivanje kvaliteta registrovanu u EQAR-u. Ta agencija bi trebala da adekvatno komunicira sa nadležnim obrazovnim vlastima u državama u kojima su smještene visokoškolske ustanove koje sarađuju.

1. Samoevaluacijski izvještaj [ESG 2.3]

Procedura eksternog obezbjeđivanja kvaliteta⁶ bi trebala biti na osnovu samo-evaluacijskog izvještaja (SEI) koji zajedno predaju ustanove koje sarađuju. SEI bi trebao da sadrži sveobuhvatne informacije koje pokazuju poštovanje programa sa Standardima za obezbjeđenje kvaliteta zajedničkih programa u EHEA (Dio B).

Pored toga, izvještaj bi trebao da sadrži potrebne informacije o datim nacionalnim okvirima ustanova koje sarađuju, a koje bi strane agencije ili stručnjaci mogli trebati kako bi ocijenili kontekst, posebno pozicioniranje programa unutar nacionalnih sistema visokog obrazovanja.

---

⁶ Procedura koristi zajednički engleski termin za glagol „trebati“ koji ima konotaciju propisivanja i poštovanja.

SEI bi trebao da se posebno fokusira na različita obilježja zajedničkog programa, kao zajedničko nastojanje visokoškolskih ustanova iz više od jednog nacionalnog sistema visokog obrazovanja.

2. Komisija stručnjaka [ESG 2.3 & 2.4]

Agencija bi trebala da imenuje komisiju stručnjaka od najmanje četiri člana. Komisija bi trebala da kombinuje ekspertizu iz relevantnog/ih predmeta ili discipline/a, uključujući i tržište rada/svijet rada u relevantnoj/im oblasti/ma i ekspertizu u obezbjeđivanju kvaliteta visokog obrazovanja.

Pomoću svoje međunarodne ekspertize i iskustva, komisija bi trebala da uzme u obzir različita obilježja zajedničkog programa. Kolektivno, komisija bi trebala da posjeduje znanja o sistemima visokog obrazovanja i visokoškolskim ustanovama i jeziku/jezicima podučavanja koji se koriste. Komisija bi trebala da uključi članove iz najmanje dvije obuhvaćene države u konzorcijum koji obezbjeđuje program. Komisija bi trebala da uključi bar jednog studenta.

Agencija bi trebalo da osigura nepristrasnost stručnjaka i da se drži ispravnosti u primjeni na visokoškolske ustanove. Sa tim ciljem, ustanove bi trebale da imaju pravo da ukažu na dobro osnovane prigovore protiv nekog člana komisije, ali ne pravo veta na njihova imenovanja.

Agencija bi trebala da informiše stručnjake o aktivnostima komisije, njihovoj specifičnoj ulozi i specifičnostima procedura obezbjeđenja kvaliteta. Informisanje bi trebalo da se posebno fokusira na različita obilježja nekog zajedničkog programa.

3. Posjeta ustanovi [ESG 2.3]

Posjeta ustanovi bi trebala da omogući komisiji stručnjaka da razmotri zajednički program na osnovu samoevaluacijskog izvještaja i da procijeni da li program poštuje Standarde (Dio B).

Posjeta ustanovi bi zato trebalo da obuhvati razgovore sa predstavnicima svih ustanova koje saraduju i naročito sa menadžmentom ustanova i programa, osobljem, studentima, i ostalim relevantnim zainteresovanim stranama, kao što su studenti i stručna područja.

Iako su posjete ustanovama obično ograničene na jednu lokaciju, može se uzeti u obzir i obezbjeđivanje na svim lokacijama.

4. Izvještaj komisije stručnjaka [ESG 2.3 & 2.6]

Komisija stručnjaka bi trebala da pripremi izvještaj koji sadrži relevantne dokaze, analize i zaključke u vezi sa Standardima (Dio B). Izvještaj bi takođe trebao da sadrži preporuke za dalji razvoj programa. U slučaju da pregleda rezultira formalnim ishodom komisije stručnjaka će dati preporuku za odluku.

Zaključcima i preporukama bi se trebala obratiti posebna pažnja na različita obilježja zajedničkog programa.

Ustanove bi trebale da imaju mogućnost da komentarišu nacrt verzije izvještaja komisije stručnjaka i da zahtijevaju ispravljanje tehničkih grešaka.

5. Formalni ishodi i odluke [ESG 2.5]

Ako je potrebno, agencija bi trebala da donese odluku na osnovu izvještaja komisije stručnjaka i preporuke za odluku, uzimajući u obzir komentare visokoškolskih ustanova, na adekvatan način. U slučaju da pregled rezultira odlukom o akreditaciji, da se njom dodijeli ili ospori akreditacija (sa ili bez uslova), na osnovu Standarda (Dio B). Agencija može da dopuni formalni ishod i odluku o akreditaciji preporukama.

Agencija bi trebala da dostavi razloge za odluku o akreditaciji. To se posebno primjenjuje na odluke o akreditaciji koje su ograničene uslovima ili negativnim odlukama i u slučajevima gdje se odluke razlikuju od zaključaka i preporuka komisije stručnjaka datih za odluku.

6. Žalbe [ESG 2.7]

Ustanove bi trebale da imaju pravo žalbe protiv formalnog ishoda ili odluke o akreditaciji. Zbog toga, agencija bi trebala da ima usvojenu formalnu proceduru.

7. Izvještavanje [ESG 2.6]

Agencija bi trebala da objavljuje izvještaj komisije stručnjaka i, ako je to primjenjivo, formalni ishod ili odluku o akreditaciji na svojoj internet stranici. U slučaju da pregled nije rađen na engleskom jeziku, najmanje sažetak izvještaja komisije stručnjaka na engleskom jeziku i engleska verzija odluke, uključujući i razloge za istu, bi trebali biti objavljeni.

8. Naknadne aktivnosti [ESG 2.3]

Agencija bi trebala da se dogovori sa ustanovama koje saraduju o proceduri praćenja kako bi se ocjenjivalo ispunjavanje uslova – ako je primjenjivo – i/ili za evaluaciju aktivnosti praćenja preporuka – ako je primjenjivo.

9. Periodičnost [ESG 1.10]

Zajednički program bi trebao da se periodično pregleda svakih 6 godina, što bi se trebalo posebno navesti u objavljenim odlukama. Ako postoji odluka o akreditaciji, potrebno je dodijeliti – ako je odluka pozitivna – na period od 6 godina.⁷ Tokom perioda od 6 godina, agencija bi trebala biti informisana o promjenama u konzorcijumu koji nudi zajedničke programe.

---

⁷ Period od 6 godina se veoma primjenjuje u državama iz Evropskog prostora visokog obrazovanja.

KOMUNIKE IZ JEREVANA

Mi, Ministri, koji smo se sastali u Jerevanu 14. i 15. maja, 2015. godine, ponosno potvrđujemo da je vizija koja je inspirisala naše prethodnike u Bolonji rezultirala stvaranjem Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA), gdje 47 država sa različitim političkim, kulturološkim i akademskim tradicijama saraduje na osnovu otvorenog dijaloga, zajedničkih ciljeva i preuzetih zajedničkih obaveza. Zajedno smo uključeni u proces dobrovoljnog približavanja i koordinisanu reformu naših sistema visokog obrazovanja. To se zasniva na javnoj odgovornosti za visoko obrazovanje, akademskoj slobodi, institucionalnoj autonomiji i posvećenosti integritetu. To se oslanja na jako javno finansiranje i provodi se putem zajedničke strukture za stepene, zajedničkog razumijevanja principa i procesa za osiguranje kvaliteta i priznavanje, kao i na određeni broj zajedničkih instrumenata.

Zahvaljujući bolonjskim reformama, postignut je napredak u omogućavanju studentima i diplomcima da se kreću unutar Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA), uz priznavanje njihovih kvalifikacija i vremenskog trajanja studija; studijski programi obezbjeđuju diplomcima znanje, vještine i kompetencije ili da nastave svoje studiranje ili da uđu na evropsko tržište rada; institucije postaju sve aktivnije u međunarodnom kontekstu; a akademici saraduju u zajedničkim programima podučavanja i istraživanja. EHEA je otvorila dijalog sa ostalim regijama svijeta i smatra se modelom strukturisane saradnje.

Bez obzira na to, provođenje strukturalnih reformi je nejednako i instrumenti se ponekad nepravilno koriste ili se koriste na birokratski i vještački način. Potrebno je nastaviti sa poboljšavanjem naših sistema visokog obrazovanja i veće uključenosti akademskih zajednica kako bi se postigao puni potencijal Evropskog prostora visokog obrazovanja. Posvećeni smo završetku ovog posla i priznavanju potrebe da se da podstrek našoj saradnji.

Danas se Evropski prostor visokog obrazovanja suočava sa ozbiljnim izazovima. Suočava se sa kontinuiranim privrednim i socijalnim krizama, dramatičnim nivoom nezaposlenosti, povećanjem marginalizacije mladih ljudi, demografskim promjenama, novim migracionim šemama i konfliktima unutar i između država, kao i ekstremizmom i radikalizacijom. Sa druge strane, veća mobilnost studenata i osoblja omogućava međusobno razumijevanje, dok brzi razvoj znanja i tehnologija, koji ima uticaja na privrede i društva, igra sve važniju ulogu u transformaciji visokog obrazovanja i istraživanja.

EHEA igra ključnu ulogu u rješavanju ovih izazova i maksimalnom iskorištenju ovih mogućnosti putem evropske saradnje i razmjene, radeći na postizanju zajedničkih ciljeva i dijalogu sa partnerima u svijetu. Moramo da obnovimo našu originalnu viziju i da konsolidujemo EHEA strukturu.

Obnovljena vizija: naši prioriteti

Do 2020. godine, odlučni smo da ostvarimo Evropski prostor visokog obrazovanja, gdje će se naši zajednički ciljevi provoditi u svim državama članicama kako bi se osiguralo povjerenje među našim sistemima visokog obrazovanja; gdje je automatsko priznavanje kvalifikacija postalo jedna realnost, tako da studenti i diplomci mogu lako da se kreću na cijelom prostoru; gdje visoko obrazovanje efektivno doprinosi izgradnji inkluzivnih društava, koja su zasnovana na demokratskim vrijednostima i ljudskim pravima; i gdje obrazovne mogućnosti obezbjeđuju kompetencije i vještine koje su potrebne za evropsko građanstvo, inovacije i zaposlenje. Podržaćemo i zaštititi studente i osoblje u ostvarivanju njihovih prava na akademske slobode i osigurati njihovu zastupljenosti, kao punopravne partnere u vođenju autonomnih ustanova visokog

obrazovanja. Podržaćemo ustanove visokog obrazovanja u povećavanju njihovih nastojanja da promovišu međukulturološko razumijevanje, kritičko razmišljanje, političku i vjersku toleranciju, rodnu ravnopravnost, i demokratske i građanske vrijednosti, kako bi se ojačalo evropsko i globalno građanstvo i kako bi se postavili temelji za inkluzivna društva. Takođe ćemo jačati veze između Evropskog prostora visokog obrazovanja i Evropskog istraživačkog područja.

U narednim godinama, naša kolektivna ambicija biće ostvarivanje ovih jednako važnih ciljeva u novom kontekstu:

- **Poboljšanje kvaliteta i relevantnosti učenja i podučavanja** je glavna misija EHEA. Ohrabrićemo i podržati ustanove visokog obrazovanja i osoblje u promovisanju pedagoških inovacija u okruženjima za učenje i podučavanje fokusiranim na studente i potpuno korištenje potencijalnih koristi digitalnih tehnologija za učenje i podučavanje. Promovisaćemo jaču vezu između podučavanja, učenja i istraživanja na svim studijskim nivoima, i obezbijedićemo stimulaciju za ustanove, profesore i studente kako bismo intenzivirali aktivnosti kojima se razvijaju kreativnost, inovacija i preduzetništvo. Studijski programi bi trebalo da obezbijede studentima da razviju kompetencije koje najbolje mogu da zadovolje lične aspiracije i društvene potrebe, putem efektivnih aktivnosti učenja. Njih je potrebno podržati transparentnim opisima ishoda učenja i obima posla, fleksibilnim načinom učenja i odgovarajućim metodama podučavanja i procjene. Ključno je prepoznati i podržati kvalitetno podučavanje, te obezbijediti mogućnosti za poboljšanje kompetencija akademskog podučavanja. Štaviše, aktivno ćemo uključiti studente, kao punopravne članove akademske zajednice, kao i druge zainteresovane strane, u izradu nastavnog plana i programa i osiguranje kvaliteta.
- **Omogućavanje zapošljivosti diplomaca tokom njihovog radnog vijeka** na tržištima rada koja se sve više mijenjaju – što karakterišu tehnološki razvoj, javljanje novih profila radnih mjesta, te povećanje mogućnosti za zapošljavanje i samozapošljavanje – je glavni cilj EHEA. Potrebno je da osiguramo da, na kraju svakog studijskog ciklusa, diplomac osigura kompetencije odgovarajuće za ulazak na tržište rada, koje će im, takođe, omogućiti da razviju nove kompetencije koje bi im mogle biti potrebne za njihova kasnija zaposlenja tokom njihovog radnog vijeka. Podržaćemo ustanove visokog obrazovanja u istraživanju različitih mjera za postizanje ovih ciljeva, tj. jačanjem njihovog dijaloga sa poslodavcima, omogućavanjem preduzetništva i inovativnih vještina studenata i praćenjem razvoja karijera diplomaca. Promovisaćemo međunarodnu mobilnost za studiranje i smještanje, kao moćno sredstvo za proširenje spektra kompetencija i radnih opcija za studente.
- **Učiniti naše sisteme inkluzivnijim** je ključni cilj za EHEA, jer naše stanovništvo postaje sve raznolikije, takođe zbog imigracije i demografskih promjena. Preduzimamo da proširimo učešće u visoko obrazovanje i da podržimo ustanove koje obezbjeđuju relevantne aktivnosti učenja u određenim kontekstima za različite vrste učenika, uključujući i cjeloživotno učenje. Poboljšaćemo propusnost i artikulaciju između različitih obrazovnih sektora. Povećaćemo socijalnu dimenziju visokog obrazovanja, poboljšati rodni balans i proširiti mogućnosti pristupa i završetka, uključujući i međunarodnu mobilnosti, za studente iz ugroženih grupa. Obezbiđićemo mogućnost mobilnosti studenata i osoblja iz područja gdje traju sukobi, a radićemo na tome da im omogućimo da se vrate svojim domovima kada to uslovi budu dozvoljavali. Takođe ćemo željeti da promovišemo mobilnost studenata, koji će biti nastavno osoblje u obrazovanju, imajući u vidu važnu ulogu koju će igrati u obrazovanju budućih generacija Evropljana.
- **Provođenje dogovorenih strukturalnih reformi** je preduslov za konsolidaciju Evropskog prostora visokog obrazovanja i, dugoročno gledano, za njegov uspjeh. Zajednička struktura za stepene i sistem kredita, zajednički standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta, saradnja po pitanju mobilnosti i zajednički programi i diplome su

osnov Evropskog prostora visokog obrazovanja. Razvićemo efektivnije politike za priznavanje kredita stečenih u inostranstvu u okviru kvalifikacija za akademske i profesionalne svrhe, i one od prethodnog učenja. Puno i koherentno provođenje dogovorenih reformi na nacionalnom nivou zahtijeva zajedničko vlasništvo i posvećenost donosilaca politika i akademskih zajednica i jaću ukljućenost zainteresovanih strana. Neprovođenje u nekim državama podriva funkcionisanje i kredibilitet cijelog Evropskog prostora visokog obrazovanja. Potrebno nam je više preciznih mjerenja učinka, kao osnove za izvještavanje država članica. Putem dijaloga o politikama i razmjeni dobre prakse, obezbijedićemo ciljanu podršku državama članicama koje imaju teškoća u provođenju dogovorenih ciljeva i omogućavanju onih koji žele da idu dalje, da tako i urade.

Upravljanje i radne metode unutar Evropskog prostora visokog obrazovanja se moraju razviti sa ciljem suočavanja sa ovim izazovima. Tražimo od Grupe za praćenje Bolonjskog procesa (BFUG) da pregleda i pojednostavi upravljačke i radne metode, kako bi se uključili praktičari u visokom obrazovanju u njen radni program i na vrijeme predali prijedloge za rješavanje pitanja neprovođenja ključnih obaveza za sljedeći sastanak.

Sa zahvalnošću prihvatamo obavezanost Francuske da bude domaćin našeg sljedećeg sastanka 2018. godine i da obezbijedi Sekretarijat Evropskog prostora visokog obrazovanja od jula 2015. do i zaključno sa junom 2018. godine.

Ministri pozdravljaju prijavu Bjelorusije da se pridruži Evropskom prostoru visokog obrazovanja, a naročito njenu odlučnost da provodi reforme, 16 godina nakon pokretanja Bolonjskog procesa, sa ciljem harmonizacije svog sistema obrazovanja i prakse u skladu sa drugim državama Evropskog prostora visokog obrazovanja. Na tom osnovu, Ministri pozdravljaju dobrodošlicom Bjelorusiju kao članicu Evropskog prostora visokog obrazovanja i raduju se zajedničkom radu sa nacionalnim vlastima i zainteresovanim stranama na provođenju reformi koje je identifikovala Grupa za praćenje Bolonjskog procesa (BFUG) i uključila ih u dogovorenu mapu puta za pristupanje Bjelorusije. Ministri traže od Grupe za praćenje Bolonjskog procesa (BFUG) da izvještavaju o provođenju mape puta na vrijeme za ministarsku konferenciju koja će se održati 2018. godine.

Na kraju, evidentiramo sa odobrenjem izvještaje od strane radne grupe o Provođenju, Strukturalnim reformama, Mobilnosti i internacionalizaciji, i Socijalnoj dimenziji i cjeloživotnom učenju, kao i izvještaj *Pathfinder Groupe* o automatskom priznavanju. Usvajamo mjere obuhvaćene Dodatkom i koristimo ovu mogućnost da podvučemo važnost svih članica i konsultativnih članica koje potpuno učestvuju u radu Grupe za praćenje Bolonjskog procesa (BFUG) i doprinose radnom programu Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA).

Dodatak

I. Usvojene mjere politika

- Revidirani Standardi i smjernice za obezbjeđivanje kvaliteta u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (ESG)
- Evropski pristup obezbjeđivanju kvaliteta zajedničkih programa
- Revidirani Vodič za korisnike Evropskog sistema prikupljanja i prenosa bodova (ECTS Users' Guide), kao zvaničan dokument EHEA.

II. Obaveze

- Uključiti kvalifikacije kraćeg ciklusa u sveobuhvatni okvir kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja (QF-EHEA), na osnovu Dablinskih deskriptora kvalifikacija kraćeg ciklusa i osiguranog kvaliteta u skladu sa ESG, kako bi se obezbijedilo priznavanje kvalifikacija kraćeg ciklusa u sopstvenim sistemima, takođe, i gdje oni ne kompromituju takve kvalifikacije;
- Osigurati da uslovi kompetencija za javno zapošljavanje omogućavaju fer pristup imaoima diploma prvog ciklusa i podstiču poslodavce da vrše odgovarajuće korištenje svih kvalifikacija visokog obrazovanja, uključujući i one prvog ciklusa;
- Osigurati, u saradnji sa institucijama, pouzdane i smislene informacije o šemi karijera diplomaca i napretku na tržištu rada, koje bi se trebale obezbjeđivati vođama institucija, potencijalnim studentima, njihovim roditeljima i društvu u cjelini;
- Pregledati nacionalne legislative sa ciljem potpunog poštovanja Lisabonske konvencije o priznavanju, koja podnosi izvještaj Bolonjskom Sekretarijatu do kraja 2016. godine i kojom se traži od Komiteta Konvencije, u saradnji sa ENIC i NARIC mrežama, da pripreme analizu izvještaja do kraja 2017. godine, poklanjajući dužnu pažnju praćenju Konvencije koju vrši Komitet Konvencije;
- Ukloniti prepreke priznavanju prethodnog učenja u svrhu obezbjeđivanja pristupa programima visokog obrazovanja i omogućavanju dodjele kvalifikacija na osnovu prethodnog učenja, kao i podsticanje institucija visokog obrazovanja da poboljšaju svoj kapacitet za priznavanje prethodnog učenja;
- Pregledati nacionalne okvire o kvalifikacijama, sa ciljem da se osigura da putevi učenja unutar okvira adekvatno obezbijede priznavanje prethodnog učenja;
- Osnovati grupu dobrovoljnih država i organizacija sa ciljem omogućavanja stručnog priznavanja;
- Promovisati mobilnost osoblja uzimajući u obzir smjernice Radne grupe o mobilnosti i internacionalizaciji;
- Promovisati prenosivost grantova i kredita kojima se uzimaju u obzir smjernice Radne grupe o mobilnosti i internacionalizaciji;
- Učiniti visoko obrazovanje društveno inkluzivnijim provođenjem EHEA strategije o društvenoj dimenziji;
- Osigurati da kvalifikacije iz drugih EHEA država budu automatski priznate na istom nivou kao i relevantne domaće kvalifikacije;
- Omogućiti da naše institucije visokog obrazovanja koriste odgovarajuću agenciju koju je registrovao Evropski registar za obezbjeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju (EQAR) za njihov proces eksternog osiguranja kvaliteta, poštujući nacionalne aranžmane za donošenje odluka o ishodima osiguranja kvaliteta.

ЛИСАБОНСКА КОНВЕНЦИЈА

Конвенција о признавању квалификација из области високог образовања у европском региону

(Лисабон, 1997.)

Земље потписнице ове Конвенције,

Свјесне чињенице да је право на образовање људско право и да високо образовање, које игра виталну улогу у трагању за знањем и његовим унапређењем, чини изузетно богато културно и научно благо и за појединца и за друштво;

Сматрајући да високо образовање треба да игра кључну улогу у промовисању мира, обостраног разумијевања и толеранције, те у стварању узајамног повјерења међу народима и државама;

Сматрајући да велика разноликост образовних система у подручју Европе одражава њену културну, друштвену, политичку, филозофску, вјерску и економску разноликост, изузетну предност коју треба у потпуности поштовати;

У жељи да омогуће свим људима ове регије да потпуно користе ову велику вриједност разноликости, олакшавањем приступа становницима сваке земље и студентима образовних институција сваке стране образовним ресурсима других страна, прецизније помажући њихове напоре да наставе своје образовање или да заврше студије у институцијама високог образовања других земаља потписница ;

Сматрајући да признавање студија, свједочанстава, диплома и звања стечених у некој другој земљи европске регије представља важну мјеру за унапређење академске мобилности између земаља потписница;

Придајући велики значај принципу аутономије институција, и свјесне потребе да се подржи и заштити овај принцип;

Убијеђене да је поштено признавање квалификација кључни елемент права на образовање и друштвену одговорност;

Узимајући у обзир конвенције Савјета Европе и УНЕСЦО-а које се тичу академског признавања у Европи:

- Европску конвенцију о еквиваленцији диплома за приступ универзитетима (1953, ЕТС Но. 15) и њен протокол (1964, ЕТС Но. 49);
- Европску конвенцију о еквиваленцији трајања универзитетских студија (1956, ЕТС Но. 21)
- Европску конвенцију о академском признавању универзитетских квалификација (1959, ЕТС Но. 32);

- Конвенцију о признавању студија, диплома и академских степенова високошколског образовања у државама које припадају европској регији (1979);
- Европску конвенцију о општој еквиваленцији трајања универзитетских студија (1990, ЕТС Но. 138);

Узимајући у обзир и Међународну конвенцију о признавању студија, диплома и звања у области високог образовања у арапским и европским државама које граниче са Медитераном (1976.), која је усвојена у оквиру УНЕСЦО-а и дјелимично обухвата академско признавање у Европи;

Не заборављајући да би ову конвенцију требало посматрати у контексту УНЕСЦО-ових конвенција и Међународне препоруке која обухвата друге регије свијета, те потребу за побољшаном размјеном информација међу овим регијама;

Свјесне широког распона промјена у области високог образовања у европском региону откако су усвојене ове конвенције, што је за последицу имало знатно повећану разноликост унутар и између националних система високог образовања, те потребе да се прилагоде правни инструменти и пракса, како би се одразили ови правци развоја;

Свјесне потребе да се нађу заједничка рјешења за практичне проблеме признавања у европском региону;

Свјесне потребе да се побољша садашња пракса признавања и да се она учини транспарентнијом и боље прилагоди садашњој ситуацији високог образовања у европском региону;

Увјерене у позитивни значај конвенције која је разрађена и усвојена под заједничким покровитељством Савјета Европе и УНЕСЦО-а која пружа оквир за даљи развој праксе признавања у европском региону;

Свјесне важности обезбјеђивања трајних механизма за примјену како би се у пракси примијенили принципи и одредбе ове Конвенције;

Договориле су се о слиједећем:

ДИО I Дефиниције

Члан I

За потребе ове Конвенције, слједећи појмови имају слједеће значење:

Пристап (високом образовању)

Право квалифицираних кандидата да поднесу захтјев и да буду разматрани за пријем у институције високог образовања..

Пријем (у институције и програме високог образовања)

Акт, или систем који дозвољава квалификованим подносиоцима захтјева да наставе студије високог образовања у датој институцији и/или датом програму.

Оцјењивање (институција или програма)

Процес утврђивања квалитета образовања неке институције или програма високог образовања.

Оцјењивање (индивидуалних квалификација)

Писмена оцјена или евалуација иностраних квалификација појединца од стране надлежног тијела.

Орган надлежан за признавање

Тијело које је званично задужено за доношења обавезујућих одлука о признавању иностраних квалификација.

Високо образовање

Све врсте студијских програма/курсева/ студија, или низ програма/курсева/ студија, обука или обука за научноистраживачки рад на нивоу изнад средње школе које признаје надлежни орган стране који припада њеном систему високог образовања.

Институција високог образовања

Установа за стицање високог образовања коју признаје надлежни орган земље као дио свог система високог образовања.

Програм високог образовања

Програм/курс/ студија којег признаје надлежни орган земље потписнице као дио свог система високог образовања и чије завршавање даје студенту квалификацију високог образовања

Период студија

Сваки дио програма високог образовања који је био оцијењен и документован и, мада сам по себи није комплетан програм студија, представља значајно потврду знања или способности.

Квалификација

А. Квалификација високог образовања

Свако звање, диплома или други сертификат које изда надлежни орган као потврду о успјешном завршетку програма високог образовања.

Б. Квалификација која омогућава приступ високом образовању

Свака диплома или други сертификат које изда надлежни орган као потврду о успјешном завршетку образовног програма и који даје носиоцу квалификације право да буде разматран за приступ високом образовању (упоредити дефиницију о приступу).

Признавање

Формално признавање од стране надлежног органа вриједности иностране образовне квалификације у погледу приступа образовним активностима и/или запослењу.

Услов

А. Општи услови

Услови који се морају у свим случајевима испунити за приступ високом образовању, или за додјелу истог нивоа, или за додјелу квалификације високог образовања на датом нивоу.

Б. Посебни услови

Услови који се морају испунити, поред општих услова, за одобрење пријема на одређени програм високог образовања, или да би се стекла посебна квалификација високог образовања у одређеној области студија.

Део II Надлежност органа

Члан II- 1

1. Ако су централни органи земље потписнице надлежни за доношење одлука у предметима признавања, та земља ће непосредно бити обавезана одредбама ове Конвенције и предузет ће неопходне мјере за обезбјеђивање примјене њених одредаба на својој територији.

Ако надлежност за доношење одлука по питањима признавања имају земље потписнице, та земља ће доставити једном од депозитара кратку изјаву о својим конститутивним деловима или структури у тренутку потписивања, или код депоновања свог инструмента ратификације, прихватања, сагласности, или приступања, или у било којем тренутку након тога. У таквим случајевима, надлежни органи конститутивних дијелова земље потписнице, који су на тај начин одређени, ће предузети неопходне мјере за обезбјеђење примјене одредаба ове конвенције на својој територији.

2. Ако надлежност за доношење одлука по питањима признавања имају појединачне образовне институције или други субјекти, свака страна према ситуацији својих конститутивних дијелова или структуре ће доставити текст ове конвенције тим институцијама или субјектима и предузет ће све могуће кораке да подстакне позитивно разматрање и примјену њених одредби.

3. Одредбе ставова 1. и 2. овог члана ће се примјењивати, мутатис мутандис, на обавезе земаља потписница према сљедећим члановима ове Конвенције.

Члан II-2

У тренутку потписивања или код депоновања свог инструмента ратификације, прихватања, сагласности, или приступања, или у било којем тренутку након тога, свака држава, Света столица или Европска заједница ће обавијестити једног од депнената ове Конвенције о органима који су надлежни за доношење разних категорија одлука у предметима признавања.

Члан II-3

Одредбе ове Конвенције не могу дерогирати било које повољније одредбе о признавању квалификација издатих у једној од земаља потписница које се налазе у неком постојећем уговору или из њега проистичу или будућем уговору у којем је земља у овој конвенцији јесте или може постати потписница.

Дио III - Основни принципи који се тичу оцјењивања квалификација

Члан III-1

1. Носиоци квалификација издатих у једној од страна имају адекватан приступ, по подношењу захтјева одговарајућем тијелу, (пр)оцјени тих квалификација.
2. Неће се правити никаква дискриминација у том погледу ни по којем основу, као што је пол подносиоца захтјева, раса, боја, инвалидитет, језик, вјера, политичко или друго мишљење, национално, етничко или социјално поријекло, удруживање с националном мањином, имовина, статус по рођењу или неки други, или по основи било које друге околности која се не односи на заслуге квалификације за коју се тражи признавање. Да би се осигурало ово право, свака страна се обавезује да ће урадити одговарајуће споразуме за (пр)оцјену захтјева за признавање квалификације само на основу постигнутог знања и вјештина.

Члан III-2

Свака страна ће обезбједити да процедуре и критеријуми који се користе за оцјењивање и признавање квалификација буду транспарентни, кохерентни и поуздани.

Члан III-3

1. Одлуке о признавању се доносе на основу одговарајућих информација о квалификацијама за које се тражи признавање.
2. На првој инстанци, одговорност за прибављање одговарајућих информација има подносилац захтјева, који ће поштено прибавити те информације.
3. Без обзира на одговорност подносиоца захтјева, институције које су издале квалификације имају дужност да, на тражење подносиоца захтјева и у разумним границама, пруже релевантне информације носиоцу квалификације, институцији, или надлежним органима земље у којој се тражи признавање.
4. Земље потписнице ће упутити или подстакнути, према потреби, све образовне институције које припадају њиховим образовним системима да се придржавају

сваког разумног захтјева за информацијама у сврху оцјењивања квалификација стечених у наведеним институцијама.

5. Одговорност за доказивање да захтјев не испуњава релевантне услове има тијело које врши оцјењивање.

Члан III -4

Свака земља потписница ће обезбиједити, ради олакшавања признавања квалификација, да се пруже одговарајуће и јасне информације о њеном образовном систему.

Члан III-5

Одлуке о признавању доносе се у оквиру разумног временског рока који унапријед одређује орган надлежан за признавање, а који ће се рачунати од времена када су прибављене све неопходне информације о предмету. Ако се ускрати признавање, наводе се разлози за одбијање признавања, а дају се информације о могућим мјерама које подносилац захтјева може предузети ради добијања признавања у каснијој фази. Ако се признавање ускрати, или се не донесе никаква одлука, подносилац захтјева може поднијети жалбу у разумном временском року.

Дио IV- Признавање квалификација којима се стиче приступ високом образовању

Члан IV-1

Свака земља потписница ће признати квалификације издате у другим земљама потписницама које испуњавају опште услове за приступ високом образовању у тим земљама ради приступа програмима који припадају њеном систему високог образовања, осим ако се може доказати суштинска разлика између општих услова за приступ у земљи у којој је стечена квалификација и у земљи у којој се тражи признавање квалификације.

Члан IV-2

У сваком другом случају за земљу потписницу ће бити довољно да по поднетом захтјеву омогући носиоцу квалификације издатој у некој од других земаља потписница да добије стручну оцјену те квалификације, а одредбе члана IV-1 ће се примјењивати мутатис мутандис на тај случај.

Члан IV-3

Ако квалификација даје приступ само одређеним типовима институција или програма високог образовања у земљи потписници у којој је квалификација стечена, свака земља потписница ће носиоцима те квалификације дозволити приступ сличним одређеним програмима у институцијама које припадају њеном систему високог образовања, осим ако се може доказати битна разлика између услова за приступ земљи потписници у којој је квалификација стечена и земљи потписници у којој се тражи признавање квалификације.

Члан IV-4

Ако пријем у одређене програме високог образовања зависи од испуњавања одређених услова поред општих услова за приступ, надлежни органи заинтересоване земље потписнице могу наметнути додатне услове исто тако носиоцима квалификација стечених у другим земљама, или оцијенити да ли подносиоци захтјева са квалификацијама стеченим у другим земљама испуњавају еквивалентне услове.

Члан IV-5

Ако, у земљи потписници у којој су квалификације стечене, сертификати о завршеном школовању дају приступ високом образовању само у комбинацији са додатним испитима који их за то квалификују као предуслов за приступ, друге земље потписнице могу оцијенити зависно од тих услова или понудити алтернативу за испуњавање тих додатних услова унутар властитих образовних система. Свака држава, Света столица или Европска заједница могу, у тренутку потписивања или код депоновања свог инструмента ратификације, прихватања, сагласности или приступања, или у било којем тренутку након тога, обавијестити једног од депонената да се користи одредбама овог члана, наводећи земље потписнице у погледу којих намјерава примијенити овај члан, као и разлоге за то.

Члан IV.6

Без штете по одредбе чланова ИВ.1, ИВ.2, ИВ.3, ИВ.4 и ИВ.5, приступ датој високошколској образовној институцији, или датом програму у тој институцији, може бити ограничен или селективан. У случајевима када је приступ високошколској образовној институцији и/или програму селективан, процедуре приступа треба одредити тако да се осигура да се (пр)оцјена иностраних квалификација изврши по принципима поштења и недискриминације описаних у Одјелјку ИИИ.

Члан IV.7

Без штете по одредбе чланова ИВ.1, ИВ.2, ИВ.3, ИВ.4 и ИВ.5, приступ датој високошколској образовној институцији може овисити од доказивања од стране подносиоца захтјева довољне компетенције из наставног језика или више језика дотичне институције, или из других наведених језика.

Члан IV.8

У странама гдје се приступ високошколском образовању може добити на основу нетрадиционалних квалификација, оцјењују се сличне квалификације стечене у другим странама на сличан начин као и нетрадиционалне квалификације стечене у страни у којој се тражи признавање.

Члан IV.9

За сврху приступа програмима високошколског образовања, свака страна може признати квалификације које издају иностране образовне институције које раде на

њеној територији, зависно од посебних увјета националних законских прописа или посебних споразума закључених са страном поријекла тих институција.

Одјељак V. Признавање периода студија

Члан V.1

Свака страна ће признати период студија завршених у оквиру високошколског образовног програма у некој другој страни. Признавање ће обухватити периоде студија за завршавање високошколског образовног програма у страни у којој се признавање тражи, осим ако се могу доказати битне разлике између трајања студија завршеног у некој другој страни и дијела високошколског образовног програма којег би оно замијенило у страни у којој се тражи признавање.

Члан V.2

Као алтернатива, бит ће довољно страни да омогући особи која је завршила период студија у оквиру високошколског образовног програма у некој другој страни да добије (пр)оцјену тог периода студија, на захтјев заинтересиране особе, а одредбе члана V.1 ће се примјењивати мутатис мутандис на тај случај.

Члан V.3

Свака страна ће нарочито олакшати признавање периода студија:

а) ако постоји претходни споразум између, с једне стране, високошколске образовне институције или надлежног органа одговорног за релевантни период студија и, с друге стране, високошколске образовне институције или надлежног органа одговорног за признавање које се тражи; и

б) ако је високошколска образовна институција у којој је период студија завршен издала сертификат или препис оцјена којим се потврђује да је студент успјешно испунио предвиђене увјете за наведени период студија.

Одјељак VI Признавање квалификација високошколског образовања

Члан VI.1

Уколико се одлука о признавању заснива на знању и вјештинама које потврђује квалификација високошколског образовања, свака страна ће признати квалификације високошколског образовања које су додијелене у некој другој страни, осим ако се може доказати битна разлика између квалификације за коју се тражи признавање и одговарајуће квалификације у страни у којој се тражи признавање.

Члан VI.2

Као алтернатива, бит ће довољно страни да омогући носиоцу квалификације високошколског образовања које је издато у некој од осталих страна да добије (пр)оцјену те квалификације, на захтјев носиоца, а одредбе члана IV.1 ће се примјењивати мутатис мутандис на тај случај.

Члан VI.3

Признавање у страни квалификације високошколског образовања коју је дала нека друга страна, има једну или обје слиједеће посљедице:

а) приступ даљим студијама високошколског образовања, укључујући релевантне испите, и/или припреме за докторат, под истим увјетима као што су увјети који се примјењују на носиоце квалификација стране у којој се признавање тражи;

б) кориштење академске титуле, сходно законима и прописима стране или њене јурисдикције, у страни у којој се тражи признавање.

Поред тога, признавање може олакшати приступ тржишту рада, сходно законима и прописима стране, или њене јурисдикције, у којој се признавање тражи.

Члан VI.4

Оцјена у страни квалификације високошколског образовања коју изда нека друга страна може имати облик:

а) обавијести за опће сврхе запошљавања;

б) обавијести некој образовној институцији за сврху пријема у своје програме;

ц) обавијести било којем другом органу надлежном за признавање.

Члан VI.5

Свака страна може признати квалификације високошколског образовања, које издају иностране образовне институције које раде на њеној територији, овисно од посебних увјета националног законодавства или посебних споразума закључених са страном поријекла тих институција.

Одјелјак VII Признавање квалификација које имају избјеглице, расељене особе или особе које се налазе у ситуацији сличној избјеглицама

Члан VII

Свака страна ће подузети све изводиве и разумне кораке у оквиру свог образовног система и у складу са уставним, правним и регулаторним одредбама за израду процедура намијењених за поштenu и брзу оцјену да ли избјеглице, расељене особе и особе које се налазе у ситуацији сличној избјеглицама испуњавају релевантне увјете за приступ високошколском образовању, даљим високошколским образовним програмима или дјелатностима за запошљавање, чак и у случајевима када се квалификације стечене у једној од страна не могу доказати документима.

Одјелјак VIII Информације о (пр)оцјени високошколских образовних институција и програма

Члан VIII.1

Свака страна ће прибавити адекватне информације о свакој институцији која припада њеном високошколском образовном систему, те о сваком програму које те институције воде, како би се омогућило надлежним органима других страна да утврде да ли квалитет квалификација које су издале те институције оправдава признавање у страни у којој се тражи признавање. Те информације ће бити у слиједећем облику:

а) у случају страна које су установиле систем формалног (пр)оцјењивања високошколских образовних институција и програма: информације о методима и резултатима ове (пр)оцјене и стандардима квалитета специфичног за сваки тип високошколске образовне институције која додјељује квалификације високошколског образовања и програма који воде до истих;

б) у случају када стране нису успоставиле систем формалног (пр)оцјењивања високошколских образовних институција и програма: информације о признавању разних квалификација стечених на било којој високошколској образовној институцији, или у било којем високошколском образовном програму, који припадају њиховим високошколским образовним системима.

Члан VIII.2

Свака страна ће унијети адекватне одредбе за израду, и прибављање:

а) прегледа различитих типова високошколских образовних институција које припадају њеном високошколском образовном систему, са типичним карактеристикама сваког типа институције;

б) списка признатих институција (јавних и приватних) које припадају њеном високошколском образовном систему, наводећи њихове власти за додјељивање различитих типова квалификација и увјете за стицање приступа сваком типу институције и програма;

ц) опис високошколских образовних програма;

д) списак образовних институција које су лоциране изван њене територије за које та страна сматра да припадају њеном образовном систему.

Одјељак IX. Информације о питањима признавања

Члан IX.1

Да би олакшале признавање квалификација у вези са високошколским образовањем, стране се обавезују да ће успоставити транспарентне системе за цјеловит опис квалификација које се стичу.

Члан IX.2

1. Признајући потребу за релевантним, тачним и ажурним информацијама, свака страна ће основати или водити национални информациони центар и обавијестит ће једног од депозитара о његовом оснивању, или било којој промјени која за њу има посљедице.

2. У свакој страни, национални информациони центар:

56.

а) олакшава приступ мјеродавним и тачним информацијама о високошколском образовном систему и квалификацијама у земљи у којој је лоциран;

б) олакшава приступ информацијама о високошколским образовним системима и квалификацијама других страна;

ц) даје савјет или информације о питањима признавања и (пр)оцјене квалификација, у складу са националним законима и прописима.

Сваки национални информациони центар на располагању има неопходна средства која ће му омогућити да испуни своје функције.

Члан IX.3

1. Стране промовирају, путем националних информационих центара или на други начин, кориштење додатка дипломи УНЕСЦО-а/Вијећа Европе или неког другог упоредивог документа од стране високошколских образовних институција страна.

Одјељак X. Механизми примјене

Члан X.1

Слиједећа тијела надзиру, промовирају и олакшавају примјену Конвенције:

а) Одбор Конвенције о признавању квалификација високошколског образовања у европској регији;

б) Европска мрежа националних информационих центара за академску мобилност и признавање (ЕНИЦ мрежа), која је основана одлуком Одбора министара Вијећа Европе 9. јуна/ 1994. и Регионалног одбора УНЕСЦО-а за Европу 18. јуна 1994. године.

Члан X.2

1. Оснива се Одбор Конвенције о признавању квалификација високошколског образовања у европској регији (у даљем тексту "Одбор"). Чине га по један представник из сваке стране.

2. За сврхе члана X.2, термин "страна" се не примјењује на Европску заједницу.

3. Државе наведене у члану XI.1.1 и Света столица, ако нису стране у овој конвенцији, Европска заједница и председник ЕНИЦ мреже могу учествовати на

састанцима Одбора као посматрачи. Представници владиних и невладиних организација који су активни у области признавања у овој регији, такођер могу бити позивани да присуствују састанцима Одбора као посматрачи.

4. Предсједник УНЕСЦО-овог Регионалног одбора за примјену Конвенције о признавању студија, диплома и академских ступњева високошколског образовања у државама које припадају европској регији ће такођер бити позиван да учествује на састанцима Одбора као посматрач.

5. Одбор промовира примјену ове конвенције и надгледа њену примјену. У том циљу Одбор може усвајати, већином страна, препоруке, декларације, протоколе и моделе добре праксе како би водио надлежне органе страна у примјени Конвенције и разматрању захтјева за признавање квалификација високошколског образовања. Иако неће бити обавезан тим текстовима, стране ће уложити своје најбоље напоре да их примијене, да скрену пажњу на текстове надлежним органима и да подстакну њихову примјену. Одбор тражи мишљење ЕНИЦ мреже прије доношења својих одлука.

6. Одбор обавјештава релевантна тијела Вијећа Европе и УНЕСЦО-а.

7. Одбор одржава везе са УНЕСЦО-овим Регионалним одборима за примјену Конвенција о признавању студија, диплома и академских ступњева у високошколском образовању које су усвојене под покровитељством УНЕСЦО-а.

8. Кворум чини већина страна.

9. Одбор усвоја своја правила процедуре. Састаје се на редовним сједницама најмање сваке три године. Први пут Одбор ће се састати у року од годину дана након ступања на снагу ове конвенције.

10. Секретаријат Одбора ће бити повјерен заједнички генералном секретару Вијећа Европе и генералном директору УНЕСЦО-а.

Чан X.3

1. Свака страна именује као члана Европске мреже националних информационих центара за академску мобилност и признавање (ЕНИЦ мрежа) национални центар који се оснива или одржава према члану IX.2. У случајевима када се оснује или одржава више од једног националног информационог центра у некој страни према члану IX.2, сви они су чланови Мреже, али заинтересирани национални информациони центри располажу само са једним гласом.

2. ЕНИЦ мрежа подржава и помаже, по свом саставу ограничена на националне информационе центре страна у Конвенцији, практичну примјену Конвенције од стране надлежних националних органа. Мрежа се састаје најмање једном годишње на пленарној сједници. Мрежа бира свог предсједника и Уред у складу са својим задацима.

3. Секретаријат ЕНИЦ мреже заједнички се повјерава генералном секретару Вијећа Европе и генералном директору УНЕСЦО-а.

4. Стране сарађују, преко ЕНИЦ мреже, са националним информационим центрима других страна, нарочито тако што ће им омогућити прикупљање информација од користи за националне информационе центре у својим активностима које се односе на признавање и мобилност.

Одјелјак X I. Завршне одредбе

Члан X I.1

1. Ова конвенција је отворена за потписивање слиједећим:

а) државама чланицама Вијећа Европе;

б) државама чланицама УНЕСЦО-ове европске регије;

ц) свакој другој потписници, држави уговорници или страни у Европској конвенцији о култури Вијећа Европе и/или УНЕСЦО-овој Конвенцији о признавању студија, диплома и академских ступњева високошколског образовања у државама које припадају европској регији, које су позване на Дипломатску конференцију којој је повјерено усвајање ове конвенције.

2. Ове државе и Света столица могу изразити пристанак да буду обавезане:

а) потписом без резерве ратификације, прихватања или сагласности; или

б) потписом, под увјетом да се ратифицира, прихвати или одобри, након чега слиједи ратификација, прихватање или сагласност; или

ц) приступањем.

3. Потписивање се обавља код једног од депозитара. Инструменти ратификације, прихватања, сагласности или приступања се депонирају код једног од депозитара.

Члан X I.2

Ова конвенција ступа на снагу првог дана мјесеца по истеку једномјесечног периода пошто пет држава, укључујући најмање три државе чланице Вијећа Европе и/или УНЕСЦО-ове европске регије, изразе сагласност да буду обавезане Конвенцијом. За сваку другу државу, Конвенција ступа на снагу првог дана мјесеца по истеку једномјесечног периода од дана када изрази сагласност да буде обавезана Конвенцијом.

Члан X I.3

1. Након ступања на снагу ове конвенције, свака друга држава, осим држава које спадају у једну од категорија наведених у члану XII.1, може тражити приступање овој конвенцији. Сваки захтјев у овом смислу прослијеђује се једном од депозитара, који га преноси странама најмање три мјесеца прије састанка Одбора Конвенције о признавању кавалификација високошколског образовања у европској регији. Депозитар обавјештава и Одбор министара Вијећа Европе и Извршни одбор УНЕСЦО-а.

2. Одлуку да позове државу која тражи да приступи овој конвенцији доноси двотрећинска већина страна.

3. По ступању на снагу ове конвенције, Европска заједница може јој приступити након захтјева њених држава чланица, који се упућује једном од депозитара. У овом случају, члан XII.3.2 се не примјењује.

4. У погледу било којих држава које приступају или Европске заједнице, Конвенција ступа на снагу првог дана мјесеца по истеку једномјесечног периода послје депонирања приступног инструмента код једног од депозитара.

Члан XI.4

1. Стране у овој конвенцији, које су истовремено и стране једне или више од слиједећих конвенција:

Европска конвенција о еквиваленцији диплома које воде ка пријему на универзитете (1953, ЕТС Но. 15) и њен протокол (1964, ЕТС Но. 49);

Европска конвенција о еквиваленцији периода/трајања/ универзитетских студија (1956, ЕТС Но. 21);

Европска конвенција о академском признавању универзитетских квалификација (1959, ЕТС Но. 32);

Међународна конвенција о признавању студија, диплома и академских ступњева у високошколском образовању у арапским и европским државама које граниче са Медитераном (1976);

Конвенција о признавању студија, диплома и академских ступњева високошколског образовања у државама које припадају европској регији (1979);

Европска конвенција о опћој еквиваленцији периода /трајања/ универзитетских студија (1990, ЕТС 138),

а) примјењују одредбе ове конвенције у међусобним односима;

б) настављају с примјеном горенаведених конвенција чија су страна у односима с другим државама странама у тим конвенцијама, али не ове конвенције.

2. Стране у овој конвенцији се обавезују да ће се суздржавати од тога да постану страна у било којој од конвенција наведених у ставу 1, у којима већ нису страна, уз изузетак Међународне конвенције о признавању студија, диплома и академских ступњева у високошколском образовању у арапским и европским државама које граниче с Медитераном.

Члан XI.5

1. Свака држава може, у тренутку потписивања или код депонирања свога инструмента ратификације, прихватања, сагласности или приступања, одредити територију или територије на које ће се ова конвенција примјењивати.

2. Свака држава може, у сваком тренутку касније, декларацијом упућеном једном од депозитара, проширити примјену ове конвенције на сваку другу територију наведену у својој декларацији. За те територије, Конвенција ће ступити на снагу

првог дана мјесеца по истеку једномјесечног периода након што депозитар прими ту декларацију.

3. Свака декларација дата према ова два претходна става може, у односу на сваку територију наведену у тој декларацији, бити повучена путем обавијести која се упућује једном од депозитара. Повлачење постаје правоснажно првог дана мјесеца по истеку једномјесечног периода након што депозитар прими ту обавијест.

Члан X I.6

1. Свака страна може, у сваком тренутку, отказати ову конвенцију путем обавијести упућене једном од депозитара.

2. То отказивање постаје правоснажно првог дана мјесеца по истеку периода од дванаест мјесеци од датума када депозитар прими обавијест. Међутим, то отказивање неће имати утицаја на одлуке о признавању донесене раније према одредбама ове конвенције.

3. Раскид или суспензија дјеловања ове конвенције као последица чињенице да је страна прекршила одредбу битну за остварење предмета или сврхе ове конвенције разматра се у складу са међународним правом.

Члан X I.7

1. Свака држава, Света столица или Европска заједница могу, у тренутку потписивања или код депонирања инструмента ратификације, прихватања или сагласности или приступања, изјавити да задржава право да не примјењује, у цјелини или дјелимично, један или више од сљедећих чланова ове конвенције:

Члан ИВ.8

Члан V.3

Члан VI.3

Члан VIIИ.2

Члан ИХ.3

Не могу се правити никакве друге резерве.

2. Свака страна која је изразила резерву према претходном ставу може је сасвим или дјелимично повући путем обавијести упућене једном од депозитара. Повлачење ступа на снагу на дан када депозитар прими ту обавијест.

3. Страна која је изразила резерву на неку одредбу ове конвенције не може тражити примјену те одредбе ни од једне друге стране; међутим, може, ако је њена резерва дјелимична или увјетна, тражити примјену те одредбе уколико је она сама прихватила.

Члан XII.8

1. Нацрт амандмана на ову конвенцију може усвојити Одбор Конвенције о признавању квалификација високошколског образовања у европској регији

двотрећинском већином страна. Сваки нацрт амандмана који се тако усвоји уграђује се у Протокол ове конвенције. У Протоколу се наводе начини за његово ступање на снагу, што ће, у сваком случају, тражити изражавање сагласности страна да буду њиме обавезане.

2. Не може се вршити никакав амандман на Одјелак ИИИ ове конвенције према процедури из става 1 горе.

3. Сваки приједлог амандмана саопћава се једном од депозитара, који ће га пренијети странама најмање три мјесеца прије састанка Одбора. Депозитар обавјештава и Одбор министара Вијећа Европе и Извршни одбор УНЕСЦО-а.

Члан X I.9

1. Генерални секретар Вијећа Европе и генерални директор Организације Уједињених народа за образовање, науку и културу ће бити депозитари ове конвенције.

2. Депозитар код којег је депониран неки акт, обавијест или саопштење обавјештава стране у овој конвенцији, као и остале државе чланице Вијећа Европе и/или УНЕСЦО-ову европску регију о:

а сваком потписивању;

б депонирању сваког инструмента ратификације, прихватања, сагласности или приступања;

ц сваком датуму ступања на снагу ове конвенције у складу са одредбама чланова XII.2 и XII.3.4;

д свакој резерви израженој по одредбама члана XII.7 и повлачењу сваке резерве изражене по одредбама члана XII.7;

е сваком раскидању ове конвенције по члану XII.6;

ф свим декларацијама датим у складу са одредбама члана ИИ.1, или члана ИИ.2;

г свим декларацијама датим у складу са одредбама члана ИВ.5;

х сваком захтјеву за приступање поднесеном у складу са одредбама члана XII.3;

и сваком приједлогу датом у складу са одредбама члана XII.8;

ј сваком другом акту, обавијести или саопштењу у вези са овом конвенцијом.

3. Депозитар који прими саопштење или да обавијест по одредбама ове конвенције, одмах обавјештава другог депозитара о томе.

Као свједоци долепотписани представници, ваљано овлаштени, потписују ову конвенцију.

Сачињено у Лисабону 11. априла/травња, на енглеском, француском, руском* и шпанском* језику, с тим да су сва четири текста једнако мјеродавна, у два

примјерка, од којих ће један бити депониран у архиву Вијећа Европе, а други у архиву Организације Уједињених народа за образовање, науку и културу. Овјерена копија се шаље свим државама наведеним у члану XII.1, Светој столици и Европској заједници, те Секретаријату Уједињених народа.

Лондонски коминике

Ка Европском подручју високог образовања: одговор на изазове у глобализованом Свијету

1. Увод

1.1. Ми, министри задужени за високо образовање у земљама учесницама Болоњског процеса, састали смо се у Лондону да би ревидирали напредак остварен од састанка који смо сазвали у Бергену 2005. године.

1.2. На основу наших договорених критеријума за чланство земаља, поздрављамо Републику Црну Гору као чланицу Болоњског процеса.

1.3. Промјене у протекле двије године довеле су нас значајно ближе реализацији Европског подручја високог образовања. Да дограђујући наше богато и разноврсно европско културно наслеђе, градимо Европско подручје високог образовања засновано на институционалној аутономији, академској слободи, једнаким могућностима и демократским принципима који ће олакшати мобилност, унаприједити могућност запослења и ојачати привлачност и конкурентност Европе. Како гледамо унапријед, увиђамо да ће, у свијету који се стално мијења, постојати стална потреба за прилагођавањем наших система високог образовања, да бисмо обезбједили да Европско подручје високог образовања остане конкурентно и да може ефикасно одговорити изазовима глобализације. За сада, схватамо да је провођење болоњских реформи значајан задатак, и цијенимо континуирану подршку и преданост свих партнера овом процесу. Поздрављамо допринос радних група и семинара у осигуравању помоћи да процес иде напријед. Сагласни смо да наставимо заједно радити у партнерству, помажући једни другима у напорима које улажемо и промовишући размјену добрих искустава.

1.4. Потврђујемо још једном своју ријешеност да повећамо компатибилност и упоредивост наших система високог образовања, истовремено поштујући њихову разноврсност. Препознајемо значајан утицај који установе високог образовања имају на развој наших друштава, на основу својих традиција центара учења, истраживања, креативности и преношења знања, као и на основу своје кључне улоге у дефинисању и преношењу вриједности на којима су наша друштва изграђена. Наш циљ је да обезбедимо да наше установе високог образовања имају потребне ресурсе, да могу наставити испуњавати цијели спектар циљева. Ти су циљеви: припрема студената за живот активног грађанина у демократском друштву, припрема студената за будуће каријере, те омогућавање њиховог личног развоја, стварање и одржавање широке базе напредних знања, те потицање истраживања и иновација.

1.5. У складу са тим наглашавамо значај снажних институција, које су разноврсне, са одговарајућим финансирањем аутономне и одговорне. Принципи недискриминације и једнаког приступа требају се поштовати и промовисати у цијелом Европском подручју. Ријешени смо да те принципе поштујемо и да осигурамо да ниједан студент не трпи дискриминацију било које врсте.

2. Напредак ка Европском подручју високог образовања

2.1. Наш *stocktaking* извјештај, заједно са извјештајем *Trends V* Европске асоцијације универзитета, ЕСИБ-овом публикацијом *Bologna With Student Eyes* [Болоња у очима студената] и *Focus on the Structure of Higher Education in Europe* [Фокус на структури високог образовања у Европи], који је припремио Еурудице, потврђују да је у протекле двије године остварен добар свеукупни напредак. Све је већа свијест о томе да ће значајан исход овог процеса бити помак ка високом образовању које се базира на студенту, умјесто на наставнику. Наставит ћемо подржавати ове значајне промјене.

Мобилност

2.2. Мобилност особља, студената и свршених студената један је од основних елемената Болоњског процеса, којим се стварају могућности за лични развој, гради међународна сарадња појединаца и установа, унапређује квалитет високог образовања и истраживачког рада, те даје садржај истинској европској димензији.

2.3. Остварен је одговарајући напредак од 1999. године, али још увијек су ту многи изазови. Неки од значајних препрека мобилности су питања имиграције, признавања, недовољних финансијских потицаја и нефлексибилни пензиони аранжмани. Потврђујемо одговорност појединачних влада да олакшају издавање виза, радних и боравишних дозвола, како сматрају примјереним. Мада те мјере јесу изван надлежности нас као министара образовања, обавезујемо се да ћемо сарађивати са својим владама на јасном напретку у овом подручју. На нивоу земаља, радит ћемо на потпуном провођењу договорених механизма и процедура признавања и размотрит ћемо начине додатног стимулисања мобилности како студената, тако и наставника. То укључује потицај значајног повећања броја заједничких програма и израду флексибилних планова и програма, као и позивање наших установа да преузму већу одговорност за мобилност особља и студената, равномјерније избалансирану међу земљама цијелог Европског подручја високог образовања.

Структура степенова

2.4. Добар је напредак остварен на нивоу земаља и установа у смислу остварења циља стварања Европског подручја високог образовања заснованог на систему степена у три циклуса. Број студената уписаних на програме прва два циклуса се значајно повећао, а дошло је и до смањења структуралних баријера између циклуса. Слично томе, дошло је и до повећања броја структурираних докторских програма. Наглашавамо значај реформе планова и програма усмјерених ка квалификацијама које су више прилагођене и потребама тржишта и даљег студија. У будућности се рад мора фокусирати на уклањање баријера приступа и напредовању између циклуса, те на исправно провођење Европског система преноса бодова [ЕЦТС], заснованог на исходима учења и оптерећењу студента. Наглашавамо значај унапређења могућности запошљавања свршених студената, примјећујући истовремено да податке који се по овом питању прикупљају треба још унаприједити.

Признавање

2.5. Правично признавање високошколских квалификација, периода студирања и ранијег учења, укључујући и признавање неформалног и ванинституционалног учења, неопходне су компоненте Европског простора високог образовања, и у интернационалном и у глобалном контексту. Лако разумљиви и упоредиви степени и приступачне информације о образовним системима и оквирима за квалификације

предуслови су за мобилност грађана и за осигуравање сталне привlačности и конкурентности Европског простора високог образовања. Драго нам је што је 38 земаља учесница Болоњског процеса, укључујући и Црну Гору, до сада ратификовало Конвенцију Савјета Европе и УНЕСЦО-а о признавању квалификација у високом образовању у европској регији (Лисабонска конвенција о признавању), те позивамо и преостале чланице да то хитно ураде.

2.6. Остварен је напредак у провођењу Лисабонске конвенције о признавању, ЕЦТС-а и додатка дипломи, али спектар државних и институционалних приступа признавању мора бити кохерентнији. Да би се унаприједила пракса у признавању, позивамо Групу за праћење Болоње [Bologna Follow-up Group] да организује да мреже ЕНИЦ/НАРИЦ анализирају своје националне планове акције и да шире добра искуства.

Оквир за квалификације

2.7. Оквир за квалификације значајан су инструмент за постизање упоредивости и транспарентности унутар Европског подручја високог образовања, те за олакшавање кретања оних који уче и унутар и између система високог образовања. Они би и установама високог образовања требали помоћи у изради модула и студијских програма заснованих на исходима учења и бодовима, те унаприједити признавање квалификација, као и облика ранијег учења.

2.8. Примјећујемо да јесте остварен иницијални напредак ка провођењу државних оквира за квалификације, али и то да се у то мора уложити више напора. Преузимамо обавезу потпунг провођења националних оквира за квалификације, потврђених на основу свеобухватног Оквира за квалификације у Европском простору високог образовања до 2010. године. Потврђујући да то јесте изазован задатак, позивамо Савјет Европе да подржи размјену искустава у разради националних оквира за квалификације. Наглашавамо да оквир за квалификације требају бити израђени тако да потакну већу мобилност студената и наставника, те да унаприједи могућност запошљавања.

2.9. Увјерили смо се да ће национални оквир за квалификације, компатибилни са свеобухватним Оквиром за квалификације у Европском подручју високог образовања, бити компатибилни и са приједлогом Европске комисије о Европском оквиру за квалификације за цјеложивотно учење.

2.10. Ми, свеобухватни Оквир за квалификације у Европском подручју високог образовања, који смо договорили у Бергену, видимо као централни елемент промовисања европског високог образовања у глобалном контексту.

Цјеложивотно учење

2.11. Наш *stocktaking* извјештај показује да у већини земаља постоје неки елементи флексибилног учења, али је систематичнији развој могућности флексибилног учења које подржава цјеложивотно учење још увијек у раним фазама. Стога тражимо од Групе за праћење Болоње да повећа размјену добрих искустава, те да ради ка заједничком разумијевању улоге високог образовања у цјеложивотном учењу. Само се за мали број земаља Европског простора високог образовања може рећи да имају развијено признавање ранијег учења за приступ и бодове. Позивамо Групу за праћење Болоње да,

радећи у сарадњи са ЕНИЦ/НАРИЦ-ом, изради приједлог за унапријеђење признавања ранијег учења.

Обезбјеђивање квалитета и европски регистар агенција за обезбјеђивање квалитета

2.12. Стандарди и смјернице за обезбјеђивање квалитета у Европском простору високог образовања, усвојени у Бергену (ЕСГ), представљају снажан покретач промјена у вези са осигурањем квалитета. Све су земље започеле њихово прповођење, а неке су оствариле значајан напредак. Нарочито је екстерно осигурање квалитета знатно развијеније него раније. Обим учешћа студената на свим нивоима се од 2005. године повећао, мада је потребно даље га унапрјеђивати. Пошто су првенствено установе високог образовања одговорне за квалитет, требале би наставити развијати своје системе обезбјеђивања квалитета. Потврђујемо да је остварен напредак у погледу узајамног признавања одлука о акредитацији и обезбјеђивању квалитета, те потичемо наставак међународне сарадње између агенција за обезбјеђивање квалитета.

2.13. Први Европски форум за обезбјеђивање квалитета, који су 2006. године заједнички организовали ЕУА, ЕНQA, ЕУРАСХЕ и ЕСИБ (група Е4), дао је прилику да се разговара о промјенама у обезбјеђивању квалитета у Европи. Потичемо ове четири организације да наставе организовати годишњи Европски форум за обезбјеђивање квалитета, да би омогућили размјену добрих искустава и осигурали даљи напредак квалитета у Европском подручју високог образовања.

2.14. Захваљујемо се групи Е4 што је одговорила на наш захтјев да настави радити на припремама за успостављање Регистра агенција за квалитет високог образовања у Европи. Сврха овог регистра је да свим актерима у процесу, као и јавности да отворен приступ објективним информацијама о поузданим агенцијама за обезбјеђивање квалитета, које раде у складу са ЕСГ-ом. Тиме ће се даље ојачати повјерење у високо образовање у Европи и шире, те омогућити узајамно признавање обезбјеђивања квалитета и одлука о акредитацији.

Поздрављамо рад групе Е4 на успостављању таквог регистра, у партнерству, на основу оперативног модела који група предлаже. Регистар ће бити добровољан, самофинансиран, независан и транспарентан. Пријаве за укључивање у регистар требале би се оцјењивати на основу значајне сагласности са ЕСГ-ом, што се доказује кроз процес независне ревизије, коју подржавају државне власти, тамо гдје такву подршку власти и траже. Од групе Е4 тражимо да нам редовно, кроз Групу за праћење Болоње, доставља извјештаје о овоме, те да осигура да се након двије године рада обави вањска ревизија регистра, која ће узети у обзир ставове свих актера у процесу.

Докторски кандидати

2.15. Већа сагласност Европског простора високог образовања и Европског простора истраживачког рада (ЕРА) и даље је веома важан циљ. Потврђујемо вриједност формирања и одржавања широког спектра докторских програма повезаних са свеобухватним оквиром за квалификације у Европском простору високог образовања, уз избјегавање претјераног броја прописа који то уређују. Истовремено схватамо и да су унапрјеђење рада на трећем циклусу и бољи статус, могућност градње каријере и финансирања од самог почетка рада истраживања, неопходни предуслови за остварење европских циљева унапрјеђења истраживачких способности и унапрјеђења квалитета и конкурентности европског високог образовања.

2.16. Стога позивамо своје установе високог образовања да још веће напоре улажу у уклапања докторских програма у институционалне стратегије и политике рада, те да изграђују одговарајућа стручна усмјерења и могућности за докторске кандидате у раним фазама истраживачког рада.

2.17. Позивам ЕУА да настави подржавати размјену искустава између установа високог образовања у цијелом спектру иновативних докторских програма, који се појављују у цијелој Европи, као и у другим кључним питањима, као што су транспарентни аранжмани приступа, надзор и процедуре провјере знања, изградња преносивих вјештина и разрада могућности за боље прилике за запослење. Тражит ћемо одговарајуће прилике за подстицање веће размјене информација о финансирању и другим питањима, и између својих влада и са другим тијелима за финансирање истраживачког рада.

Социјална димензија

2.18. Високо образовање требало би играти већу улогу у подстицању социјалне кохезије, у смањењу неједнакости и унапрјеђењу нивоа знања, вјештина и компетенција у друштву. Стога би политика рада требала бити усмјерена ка максимализирању потенцијала појединца, у смислу личног развоја и доприноса одрживом и демократском друштву заснованом на знању. Свима нам је заједничка друштвена аспирација ка томе да студенти који улазе у високо образовање, у њему учествују и завршавају га на свим нивоима, одражавају разноврсност нашег становништва. Потврђујемо значај тога да студенти буду у стању да свој студиј заврше без препрека везаних за њихово социјално и економско поријекло. Стога настављамо радити на пружању одговарајућих услуга студентима, стварању флексибилнијих облика учења које омогућава улазак и напредовање у високом образовању, те на ширем учешћу на свим нивоима, на основу једнаких могућности.

Европски простор високог образовања у глобалном контексту

2.19. Драго нам је што су у многим дијеловима свијета, болоњске реформе побудиле значајно занимање и потакле разговоре европских и интернационалних партнера о различитим питањима. Та питања укључују признавање квалификација, корист од сарадње засноване на партнерству, узајамном повјерењу и разумијевању, те основне вриједности Болоњског процеса. Уз то, потврђујемо да су у неким земљама у другим дијеловима свијета почеле активности на приближавању њихових система високог образовања болоњском оквиру.

2.20. Усвајамо стратегију „Европски простор високог образовања у глобалном окружењу“ и наставит ћемо са радом у кључним подручјима политике рада: боље информисање и промоција привлачности и конкурентности Европског простора високог образовања, јачање сарадње засноване на партнерству, интензивирање дијалога о политици рада, те унапрјеђење признавања. Рад на овоме треба сагледавати у односу на Смјернице за квалитетну наставу у прекограничном високом образовању [*Guidelines for Quality Provision in Cross-border Higher Education*], које су израдили ОЕЦД и УНЕСЦО.

3. Приоритети за 2009. годину

3.1. Слажемо се да ћемо се у наредне двије године концентрисати на завршетак договорених Смјерова активности, укључујући и текуће приоритете система степена у три циклуса, обезбјеђивање квалитета и признавање степена и периода студирања. Посебно ћемо се фокусирати на доље наведена подручја активности.

Мобилност

3.2. У нашим државним извјештајима за 2009. годину ће бити и извјештај о активностима предузетим на нивоу државе у циљу промовисања мобилности наставника и студената, укључујући и мјере за будућу оцјену. Фокусират ћемо се на кључне изазове за државе, наведене у ставу 2.3. у горњем тексту. Слажемо се и да успоставимо мрежу државних експерата који ће размјењивати информације и радити на уклањању препрека могућности преношења грантова и зајмова.

Социјална димензија

3.3. У извјештај ћемо укључити и своје државне стратегије и политике рада у погледу социјалне димензије, као и планове акције и мјере за оцјењивање њихове ефикасности. Све ћемо актере у процесу позвати да учествују у раду на томе и подрже га, на нивоу земље.

Прикупљање података

3.4. Увиђамо потребу да се унаприједи доступност података и о мобилности и о социјалној димензији, у свим земљама које учествују у Болоњском процесу. Стога тражимо да Европска комисија (Еуростат), у сарадњи са Еуростудентом, изради упоредиве и поуздане индикаторе и податке за мјерење напретка ка свеукупном циљу социјалне димензије и мобилности студената и особља у свим земљама Болоњског процеса. Подаци у овом подручју требали би покривати једнакост у учешћу у високом образовању и могућност запошљавања свршених студената. Тај задатак треба обавити у сарадњи са Групом за праћење Болоње, а извјештај би требао бити достављен нашој министарској конференцији планираној за 2009. годину.

Могућност запошљавања

3.5. Након увођења система степена у три циклуса, од Групе за праћење Болоње тражимо да детаљније размотри како унаприједити могућност запошљавања у вези са сваким од три циклуса, као и у контексту цјеложивотног учења. То подразумијева одговорност свих актера у процесу. Владе и високошколске установе би требале више комуницирати са послодавцима и актерима у процесу, о њиховом размишљању о сопственим реформама. Ми цемо, гдје је то примјерено, сарадивати са својим владама, да бисмо осигурали да запошљавање и стручна структура у јавним службама буду потпуно компатибилне са новим системом степена. Установе потичемо да наставе градити партнерства и сарадњу са послодавцима, кроз стални процес унапређења планова и програма на основу исхода учења.

Европски простор високог образовања у глобалном контексту

3.6. Од Групе за праћење Болоње тражимо да нам до 2009. године поднесе извјештај о свеукупном напретку у овом подручју на европском, државном и институционалном нивоу. Сви актери у процесу у томе имају улогу, унутар својих подручја рада.

У извјештају о провођењу стратегије за Европски простор високог образовања у глобалном контексту, Група за праћење Болоње требала би посебно размотрити два приоритета. Прво, унаприједити доступне информације о Европском простору високог образовања, тако што ће се радити на интернет страници Болоњског секретаријата, те надоградити ЕУА-ов Болоњски приручник.

Друго, унаприједити признавање. Позивамо високошколске установе, ЕНИЦ/НАРИЦ центре и друге органе надлежне за признавање унутар Европског простора високог образовања, да квалификацијама из других дијелова свијета приступају на исти, отворен начин, како би очекивали да се европске квалификације оцјењују на другим мјестима, те да своје признавање заснивају на принципима Лисабонске конвенције о признавању.

Stocktaking

3.7. Од Групе за праћење Болоње тражимо да настави с радом на праћењу напредовања и стања (*Stocktaking*), на основу државних извјештаја, припремљених до наше министарске конференције 2009. године. Очекујемо даљи напредак квалитативне анализе у извјештавању, нарочито у погледу мобилности, Болоњског процеса у глобалном контексту и социјалне димензије. Поља која *Stocktaking* покрива и даље требају укључивати систем степена и могућност запошљавања свршених студената, признавање степена и периода студирања, те провођење свих аспеката обезбјеђивања квалитета у складу са ЕСГ-ом. У циљу стварања могућности учења које се више базирају на студенту и исходу, слједећа операција би на један интегрисан начин требала обрадити државне оквире за квалификације, исходе учења и бодове, цјеложивотно учење и признавање ранијег учења.

4. Према 2010. години и даље

4.1. Како се Европски простор високог образовања даље развија и одговара изазовима глобализације, очекујемо да ће се потреба за сарадњом наставити и након 2010. године.

4.2. Одлучни смо у томе да 2010. годину, која ће представљати прелазак из Болоњског процеса у Европски простор високог образовања, искористимо и као прилику да потврдимо своју преданост високом образовању као кључном елементу који наша друштва чини одрживим, и на државном и на европском нивоу. 2010. годину ћемо сматрати приликом да преформулишемо визију која нас је мотивисала да 1999. године покренемо Болоњски процес, те да оснажимо Европски простор високог образовања, поткријепљен вриједностима и визијама које иду даље од питања структура и средстава рада. Обавезујемо се да ћемо 2010. годину искористити као прилику да своје системе високог образовања усмјеримо на пут који ће ићи даље од непосредних питања, те да их учинимо способним да одговарају на изазове који ће одређивати нашу будућност.

4.3. Од Групе за праћење Болоње као цјелине тражимо да размотри како се Европски простор високог образовања може развити након 2010. године, те да нам о томе поднесе извјештај на министарској конференцији 2009. године. Ту би требали бити садржани и приједлози о одговарајућим структурама подршке, узимајући у обзир то да садашњи неформални аранжмани за сарадњу добро функционишу и да су довели до промјена какве до сада нису виђене.

4.4. Надограђујући се на раније *stocktaking* извјештаје, *Trends i Bologna With Student Eyes*, позивамо Групу за праћење Болоње да за 2010. годину размотри израду извјештаја у којем ће бити и независна оцјена, у партнерству са консултативним члановима, која ће оцијенити свеукупни напредак Болоњског процеса у цијелом Европском простору високог образовања од 1999. године.

4.5. Одлуку о природи, садржају и мјесту било каквог министарског састанка након 2010. године препуштамо Групи за праћење Болоње, а таква одлука мора се донијети у првој половини 2008. године.

4.6. Домаћини нашем наредном састанку ће бити земље Бенелукса, а састанак ће се одржати у Леувену/ Louvain-la-Neuveu, 28. и 29. априла 2009. године.

**Болоња процес 2020 -
Европски простор високог образовања у слjedeћој деценији**

**Коминике Конференције
европских министара високог образовања**

Leuven and Louvain-la-Neuve, 28-29. април 2009.

Ми, министри одговорни за високо образовање у 46 земаља Болоњског процеса, састали смо се у Лувену (Leuven and Louvain-la-Neuve), Белгија, 28. и 29. априла 2009. да анализирамо напредак Болоњског процеса и утврдимо приоритете Европског простора високог образовања у слjedeћој деценији.

Увод

- (1) У слjedeћој деценији, до 2020. године, европско високо образовање имаће значајан допринос у креирању Европе иновативног и креативног знања. Суочена са изазовима стареће популације Европа може успјети у овом настојању само уколико повећа таленте и капацитете свих својих грађана, као и уколико се потпуно укључи у процес цјеложивотног учења и уопште у веће учешће у високом образовању.
- (2) Европско високо образовање се такође суочава са великим изазовима и могућностима које настају као последица глобализације и убрзане технологије развоја нових ученика и нових типова учења. Учење усмјерено на студента (Student-centred learning) и покретљивост ће помоћи студентима да развију способности које су им неопходне за промјењиво тржиште рада и оспособиће их да постану активни и одговорни грађани.
- (3) Наше друштво се тренутно суочава са последицама глобалне финансијске и економске кризе. У циљу економског опоравка и развоја, динамично и флексибилно европско високо образовање ће тежити иновацији која ће се заснивати на повезаности образовања и истраживања и то на свим нивоима. Високо образовање ће имати кључну улогу уколико успјешно одговоримо на изазове са којима се суочавамо и уколико промовишемо културни и социјални развој наших друштава. У складу с тим слажемо се да је јавно улагање у високо образовање дјелатност од највеће важности.
- (4) Обећавамо да ћемо бити потпуно посвећени циљевима Европског простора високог образовања, који представља област у којој је високо образовање јавна одговорност, и у оквиру које установе високог образовања, кроз ширење својих мисија, представљају одговор на све веће потребе друштва. Циљ је обезбиједити високошколским установама неопходне ресурсе како би наставили испуњавати различите сврхе као што су: припремање студената да живе као активни грађани у демократском друштву; припремање студената за њихова будућа занимања и омогућавање личног развоја; стварање и очување широке и напредне основе знања и стимулисање истраживања и иновација. Неопходна реформа високообразовног система и политике, која је у току, и даље ће наставити да буде чврсто уграђена у европске вриједности институционалне аутономије, академске слободе и друштвене једнакости и захтијеваће пуну укљученост студената и особља.

I - Достигнућа и уједињење

(5) Сигурни смо да ће прошлодеценијски развој Европског простора високог образовања остати дубоко укоријењен у европском интелектуалном, научном и културном наслеђству и амбицијама; обиљежен трајном сарадњом између влада, високообразовних институција, студената, особља, запослених и других учесника. Допринос европских институција и организација реформском процесу је изузетно значајан.

(6) Болоњски процес води ка све већој компатибилности и упоредивости високообразовних система, па тиме олакшава студентима покретљивост, а институцијама могућност да привуку студенте и научнике са различитих континената. Високо образовање је модернизовано усвајањем три циклуса студија који унутар националних контекста укључују могућност средњих квалификација које су повезане са првим циклусом и усвајањем европских стандарда и смјерница за обезбјеђивање квалитета. Такође смо свједоци креирања европских регистара агенција за обезбјеђивање квалитета и развоја националних квалификационих оквира који су повезани с оквиром Европског простора високог образовања, а који се заснива на резултатима учења и радних норми. Поред тога Болоњски процес је промовисао и Додатак дипломи, Европски преносни систем бодова и Систем прикупљања у циљу даљег напретка транспарентности и признавања.

(7) Циљеви постављени Болоњском декларацијом и политике које су развијене претходних година и даље вриједе. Иако нису потпуно остварени сви циљеви, потпуна и правилна имплементација ових циљева на европском, националном и институционалном нивоу захтијева већи импулс и посвећеност послје 2010.

II - Учење за будућност: приоритети високог образовања у следећој деценији

(8) Тежећи за перфектношћу у свим аспектима високог образовања одредили смо изазове нове ере. То захтијева константну усмјереност на квалитет. Поред тога, подржавањем разноликости високообразовних система државна политика ће препознати вриједности различитих мисија образовних система, од учења и истраживања до укључености заједнице у друштвену кохезију и културни развој. Сви студенти и особља високообразовних институција ће бити опремљени на одговарајући начин како би могли одговорити на промјењиве захтјеве друштва и његовог убрзаног развоја.

- Друштвена димензија: правичан приступ и завршетак

(9) Студентска тијела у оквиру високог образовања ће рефлектовати разноликост европског становништва. Ми стога истичемо друштвену карактеристику високог образовања чији је циљ да се обезбиједи једнака могућност за квалитетно образовање. Приступ високом образовању требало би да буде проширен тако што ће бити подржани студенти из нерепрезентативних група и биће им омогућени одговарајући услови за завршетак студија. Ово повлачи за собом унапређење средине учења, уклањања свих препрека за студирање и остваривање одговарајућих економских услова, на основу којих ће студенти моћи искористити могућности учења на свим нивоима. Свака земља учесница ће поставити мјерљиве циљеве за ширење глобалног учешћа и повећања учешћа нерепрезентативних група у високом образовању који би требало да буду остварени до краја следеће деценије. Напори који су усмјерени ка достизању једнакости у високом образовању ће се употпунити дјеловањима у другим дијеловима образовног система.

- Цјеложивотно учење

(10) Шире учешће ће се постићи и кроз цјеложивотно учење као саставни дио наших образовних система. Цјеложивотно учење је предмет начела друштвене одговорности. Биће обезбијеђена приступачност, квалитет мјера и транспарентност информација. Цјеложивотно учење као посљедицу има стицање квалификација, проширено знање и разумијевање, стицање нових вјештина и способности и богаћење личног развоја. Цјеложивотно учење омогућава стицање квалификација кроз флексибилне путеве учења, укључујући ванредно студирање, као и оно засновано на раду.

(11) Спровођење политике цјеложивотног учења захтијева јаке партнерске везе између власти, високообразовних институција, студената, запослених и послодаваца. Европска универзитетска повеља цјеложивотног учења, донесена од стране Европске асоцијације универзитета, омогућава користан инпут за дефинисање тог партнерства. Успјешне политике цјеложивотног учења ће укључити основне принципе и процедуре које ће признавати раније учење на основу резултата учења и без обзира на то да ли су знање, вјештине и способности стечене кроз формално или неформално учење. Цјеложивотно учење ће бити подржано одговарајућим организационим структурама и средствима. Цјеложивотно учење, подржано од стране националних политика, ће информисати праксу високообразовних институција.

(12) Развој националних квалификационих оквира је важан корак ка примјењивању цјеложивотног учења. Настојаћемо да их имплементирамо и припремимо за самосертификацију у складу с Квалификационим оквиром Европског простора високог образовања до 2012. године. За то ће бити потребна континуирана сарадња на нивоу Европског простора високог образовања и у вези са Европским квалификационим оквиром за цјеложивотно учење. У оквиру националног контекста, средње квалификације унутар првог студијског циклуса могу бити средство које ће помоћи ширењу приступа високом образовању.

- Запошљивост

(13) Како се тржишта рада све више ослањају на високе нивое вјештина и најразличитијих способности, високо образовање треба да пружи студентима напредно знање, вјештине и способности које ће им требати за њихове професије. Запошљивост омогућава појединцу да потпуно одговори захтјевима промјењивог тржишта рада. Ми стремимо усавршавању почетних квалификација као и очувању и обнављању квалификоване радне снаге кроз ближу сарадњу влада, високообразовних институција, друштвених партнера и студената. Ово треба да омогући институцијама да буду одговорније према потребама радника, а радницима да боље разумију перспективу образовања. Високообразовне институције ће заједно са владама, државним агенцијама и послодавцима омогућити побољшање мјера приступачности и квалитета професија и савјетодавних служби за запошљавање студената и свршених студената високошколске установе. Ми подупиремо запошљавање које је уклопљено у студијске програме, као и учење за вријеме рада.

- Учење усмјерено на студента и наставна мисија

(14) Ми преиспитујемо важност наставне мисије високообразовних институција и неопходност тренутних реформи наставних планова усклађених према развоју резултата учења. Учење усмјерено на студента захтијева оспособљавање индивидуалних ученика, нова приближавања предавања и учења, ефективну подршку и

савјетодавне структуре, као и наставни план који је јасније усмјерен на учење у сва три студијска циклуса. Према томе, реформа наставног плана ће бити текући процес који ће водити ка високом квалитету, флексибилан и прилагођен индивидуалном путу образовања. Академије у блиској вези са студентима и представницима послодаваца ће наставити развијати резултате учења и интернационалних референтних вриједности у циљу повећања броја предмета. Молимо високообразовне институције да посебну пажњу обратe на побољшање квалитета предавања на свим нивоима у оквиру њихових студијских група. Ово ће уједно бити и приоритет даље имплементације Европских стандарда и смјерница за обезбјеђивање квалитета.

- **Образовање, истраживање и иновације**

(15) На свим нивоима умјетничког истраживања и развоја високо образовање треба да његује иновацију и креативност у друштву. Ми препознајемо потенцијал високообразовних програма, почевши од оних који се заснивају на примјењивим наукама, па све до иновација. Стога би број људи који посједују истраживачке способности требало да буде у порасту. Докторски програми треба да обезбиједу висококвалитетна дисциплинарна истраживања и да се још више употпуне са интердисциплинарним и интересекторалним програмима. Поред тога, државне власти и високообразовне институције ће учинити све да развој професије истраживача у раној фази буде још атрактивнији.

- **Интернационална отвореност**

(16) Позивамо европске образовне институције да и даље интернационализују своје активности и да се укључе у глобалну сарадњу за одрживи развој. Атрактивност и отвореност европског високог образовања ће бити истакнута кроз заједничку европску акцију. Такмичење на глобалној лествици ће бити употпуњено напреднијом политиком дијалога и сарадње базираног на партнерству са другим свјетским регионима, нарочито кроз Бологна Полицу Форa организацију, која укључује различите заинтересоване стране.

(17) Транснационално образовање ће бити регулисано Европским стандардима и смјерницама за обезбјеђивање квалитета као примјењивим у оквиру Европског простора високог образовања и биће у равни са UNESCO-овим смјерницама за мјере квалитета у прекограничном високом образовању.

- **Мобилност (Покретљивост)**

(18) Ми вјерујемо да покретљивост студената, младих истраживача и особља повећава квалитет програма и успјешност истраживања; јача академску и културну интернационализацију европског високог образовања. Покретљивост је важна за лични развој и запошљивост, она његује поштовање различитости и могућности да се сарађује са различитим културама. Она подржава језички плурализам, који подупире вишејезичку традицију Европског простора високог образовања и јача сарадњу и такмичење између високообразовних институција. Из тог разлога покретљивост ће бити заштитни знак Европског простора високог образовања. Тражимо од сваке земље да повећа покретљивост, обезбиједи високи квалитет и унесе различитост својих модела и простора. Године 2020. најмање 20 % свршених дипломаца из Европског простора високог образовања би требало да је студирало или било на пракси у иностранству.

(19) У оквиру сваког од три циклуса студија могућност за покретљивост ће се вршити на основу структуре програмских степена. Заједнички степени и програми као

и покретљивост постају уобичајена пракса. Поврх тога, политика покретљивости ће се заснивати на домету практичних мјера које ће се тицати финансирања покретљивости, признавања, расположиве инфраструктуре, виза и прописа који се тичу радних дозвола. Флексибилно студирање и активне политике информисања, пуно признавање студијских достигнућа, студијска подршка и пуна преносивост стипендија и позајмица су неопходни услови. Покретљивост такође треба да води ка уравнотеженијем току долазећих и одлазећих студената кроз Европско подручје високог образовања и ми стремимо за повећаном стопом учешћа различитих студентских група.

(20) Примамљиви радни услови, путеви каријере, као и отворена интернационална регрутација су неопходни како би се на високообразовне институције привукли висококвалификовани наставници и истраживачи. Слажемо се да су предавачи кључни играчи, и због тога професионална структура треба да буде прилагођена олакшавању покретљивости наставника, младих истраживача и другог особља; утврдиће се оквирни услови који ће обезбиједити одговарајући приступ друштвеној безбједности и олакшаће преносивост пензија и додатних пензионих права покретног особља, и на тај начин ће најбоље искористити постојеће законске оквире.

- Прикупљање података

(21) Увећана и побољшана збирка података ће помоћи да се унаприједи контрола ради остваривања циљева постављених унутар друштвене димензије, запошљивости и програмима покретљивости, као и у другим подручјима, а имаће и улогу основе како за процјену, тако и за означавање.

- Вишедимензионални транспарентни алати

(22) Примјетили смо да тренутно постоји неколико иницијатива усмјерених ка развијању механизма који би омогућили детаљније информације о високообразовним институцијама преко Европског простора високог образовања, како би различитост учиниле још транспарентнијом. Вјерујемо да било који од механизма, укључујући и оне који помажу високообразовним системима и институцијама да идентификују и упореде посебне снаге, треба да се развијају у блиској консултацији са кључним заинтересованим странама. Ови транспарентни алати треба да буду у блиској вези са принципима Болоњског процеса, нарочито кад је ријеч о обезбјеђивању квалитета и признавања, који ће и остати наш приоритет, и треба да се заснивају на упоредивим подацима и одговарајућим индикаторима који би описали различите профиле високообразовних институција и њихових програма.

- Финансирање

(23) Високообразовне институције су добиле већу аутономију заједно са великим очекивањима да буду одговорне према потребама друштва. Унутар оквира друштвене одговорности потврђујемо да јавно финансирање остаје главни приоритет који ће гарантовати једнаки приступ и даљи одрживи развој аутономних високообразовних институција. Већа пажња би се требала посветити проналажењу нових и различитих финансијских извора и метода.

III - Организациона структура и накнадне активности

(24) Садашња организациона структура Болоњског процеса коју карактерише сарадња између влада, академских заједница и њихових представничких организација, као и других заинтересованих страна, показала се као одговарајућа за постизање

постављене сврхе. У будућности, Болоњским процесом ће копредсједавати земља која предсједава ЕУ, као и земља која није чланица ЕУ.

(25) Да би се спровела интеракција са политикама из других области, БФУГ (Bologna Follow-up Group) ће се повезати са експертима и креаторима политике из других области, као што су истраживање, имиграција, друштвена безбједност и запошљавање.

(26) Ми повјеравамо Bologna Follow-up Groupu да до 2012. године припреми план рада како би остварила приоритете одређене у овом коминикеу, као и препоруке извјештаја који су поднесени на овој министарској конференцији, ради остваривања будуће интеграције резултата независног оцјењивања Болоњског процеса.

Од Bologna Follow-up Group се посебно тражи да:

- Дефинише индикаторе који се користе за мјерење покретљивости и друштвене димензије у вези са прикупљеним подацима;
- Да утврди колико се уравнотежена покретљивост може постићи унутар Европског подручја високог образовања;
- Да контролише развој транспарентних механизма и да о томе извијести на наредној министарској конференцији 2012. године;
- Да постави мрежу, тако што ће направити оптималну могућност коришћења постојеће структуре, да би се постигло боље информисање и промовисао Болоњски процес и ван граница Европског простора високог образовања;
- Да слиједи препоруке анализа националних планова о признавању.

(27) Извјештавање о напретку примјењивања Болоњског процеса ће се спроводити координисано.

Процјена програма ће наставити са прочишћавањем своје методологије која се темељи на евиденцијама

Од Еуростата и Еуростудента, у сарадњи са Еурудике се тражи да путем релевантне базе података остваре одговарајући допринос .

Bologna Follow-up Group ће надгледати извештавање и водиће ка свеобухватном извјештавању, које укључује гореспоменуте изворе, на министарској конференцији 2012. године.

(28) Молимо групу Е4 (ЕНQA-ЕУА-ЕУРАСХЕ-ЕАУ) да настави међусобну сарадњу која се тиче будућег развоја европске димензије обезбјеђивања квалитета и нарочито да обезбиди спољно оцјењивање Европског регистра обезбјеђивања квалитета, узимајући у обзир мишљења заинтересованих страна.

(29) Поново ћемо се срести на годишњој болоњској конференцији која ће се одржати у периоду од 11. до 12. марта 2010. године у Будимпешти и Бечу, гдје ће нам домаћини бити Аустрија и Мађарска. Румунија је домаћин сљедеће редовне министарске конференције која ће се одржати од 27. до 28. априла у Букурешту. Наредне министарске конференције ће се одржати 2015, 2018. и 2020. године.

ПРАШКИ КОМУНИКЕ КА ЕВРОПСКОМ ПОДРУЧЈУ ВИСОКОГ ОБРАЗОВАЊА

Комунике састанка европских министара високог образовања

Праг, 19. мај 2001.

Двије године након потписивања Болоњске декларације и три године након Сорбонске декларације, европски министри високог образовања, који представљају 32 земље потписнице, састали су се у Прагу како би се осврнули на остварени прогрес и одредили правце и приоритете за наредне године процеса. Министри су поново потврдили своју приврженост циљу успостављања Европског подручја високог образовања до 2010. године. Избор Прага за одржавање овог састанка је симбол њихове воље да у процес укључе цијелу Европу у свјетлу проширења Европске уније.

Министри су поздравили и осврнули се на извјештај "Промовисање Болоњског процеса" који је Група за праћење наручила и установила да су циљеви постављени Болоњском декларацијом широко прихваћени и да се користе као основа за развој високог образовања од стране већине земаља потписница, као и универзитета и других институција високог образовања. Министри су поново потврдили да се напори на стимулисању мобилности морају наставити да се студентима, наставницима, научним радницима и административном особљу омогући корист од богатства Европског подручја високог образовања, укључујући његове демократске вриједности, разноврсност култура и језика и разноврсност система високог образовања. Министри су се осврнули на Конвенцију о европским институцијама високог образовања одржану у Саламанки од 29. до 30. марта и препоруке Конвенције европских студената, одржане у Гетеборгу од 24. до 25. марта, и цијенили активну укљученост Асоцијације европских универзитета (ЕУА) и Националних унија студената у Европи (ЕСИБ) у Болоњском процесу. Даље су се осврнули и уважили многе друге иницијативе за даље промовисање процеса.

Министри су се осврнули и на конструктивну помоћ Европске комисије. Министри су примијетили да се активностима препорученим у Декларацији, које се односе на структуру степенова, интензивно и широко бави у већини земаља. Нарочито су цијенили како напредује рад на обезбјеђивању квалитета. Министри су признали потребу за сарадњом на прихватању изазова насталим транснационалним образовањем. Признали су и потребу за перспективом образовања као учења током цијелог живота.

ДАЉЕ АКЦИЈЕ ПО ШЕСТ ЦИЉЕВА БОЛОЊСКОГ ПРОЦЕСА

Као што предвиђа Болоњска декларација, министри су утврдили да је изградња Европског подручја високог образовања услов јачања атрактивности и конкурентности институција високог образовања у Европи. Подржали су идеју да високо образовање треба сматрати јавним добром и да јесте и да ће остати јавна одговорност (прописи итд.), и да су студенти пуни чланови академске заједнице. С тог становишта, министри су на слиједећи начин коментарисали даљи процес:

Усвајање лако разумљивих и упоредивих академских степенова

Министри су снажно подстакли универзитете и друге институције високог образовања да потпуно искористе предност постојећих националних законских прописа и европске инструменте чији је циљ олакшати академско и професионално признавање курсних /студијских/ јединица, академских диплома /ступњева/ и других додјела, тако да грађани могу ефикасно користити своје квалификације, способности и вјештине широм Европског подручја високог образовања.

Министри су позвали постојеће организације и мреже, као што су НАРИЦ и ЕНИЦ, да промовишу на институционалном, националном и европском нивоу, једноставно, ефикасно и правично признавање које ће одражавати основну разноврсност квалификација.

Усвајање система који се суштински заснива на два главна циклуса

Министри су са задовољством примијетити да се ради и расправља о циљу структуре академских степенова /диплома/ која се заснива на два главна циклуса, артикулишући високо образовање на додипломским и постдипломским студијама. Неке су земље већ усвојиле ову Структуру и још неколико других је разматра с великим интересовањем. Важно је примијетити да се у многим земљама универзитетска диплома о завршеном студију и постдипломском степену, или упоредиви степенони од два циклуса, могу стећи на универзитетима, као и на другим институцијама високог образовања. Програми који воде до дипломе /степен/ могу, и заиста би требало да имају различите оријентације и разне профиле како би могли прихватити разноврсност појединца, академске потребе и потребе тржишта рада, као што је закључено на семинару у Хелсинкију о степеновима нивоа универзитетске дипломе (фебруар 2001.).

Увођење система кредита

Министри су нагласили да је за већу флексибилност у процесима учења и квалификовања неопходно усвајање заједничких камена темељаца квалификација, подржано системом кредита, као што је ЕЦТС или неки други који је компатибилан са ЕЦТЕС-ом, што пружа функције трансфера и акумулације кредита. Са узајамно признатим системима обезбјеђивања квалитета ти аранжмани ће олакшати приступ студената европском тржишту рада и појачати компатибилност, атрактивност и конкурентност европског високог образовања. Генерализована употреба тог кредитног система и додатка дипломи ће стимулисати прогрес у овом правцу.

Промовисање мобилности

Министри су поново потврдили да је циљ побољшања мобилности студената, наставника, научних радника и административног особља како је дато у Болоњској декларацији од највеће важности. Према томе, они су потврдили своју обавезу да ће наставити са укљањањем свих препрека слободном кретању студената, наставника, научних радника и административног особља и истакли друштвену димензију мобилности. Осврнули су се на могућности за мобилност коју нуде програми Европске заједнице и остварени напредак у овој области, тј. у покретању Акционог плана мобилности који је подржао Савјет Европе у Ници 2000.

Промовисање европске сарадње на обезбјеђивању квалитета

Министри су признали виталну улогу коју системи обезбјеђивања квалитета играју у обезбјеђењу стандарда високог квалитета и у олакшавању упоредивости квалификација широм Европе. Они су такође подржали јачу сарадњу између мрежа признавања и обезбјеђивања квалитета. Истакли су неопходност јаче европске сарадње и узајамног повјерења у националне системе обезбјеђивања квалитета и њихово прихватање. Даље су подстакли универзитете и друге институције високог образовања да шире примјере најбоље праксе и да израђују сценарије за узајамно прихватање механизма евалуације и акредитације/сертификације. Министри су позвали универзитете и друге институције високог образовања, националне агенције и Европску мрежу за обезбјеђивање квалитета у високом образовању (ENQA), у сарадњи са одговарајућим тијелима из земаља које нису чланице ENQA-е, да сарађују на успостављању заједничког референтног оквира и да шире најбољу праксу.

Промовисање европских димензија у високом образовању

Да би се даље ојачале важне европске димензије високог образовања и могућности запошљавања дипломираних студената, министри су позвали сектор високог образовања да појача развој модула, курсева и наставних планова и програма на свим нивоима с "европским" садржајем, оријентацијом и организацијом. Ово се нарочито односи на модуле, курсеве и наставне планове и програме по академским степеновима које у партнерству нуде институције из различитих земаља и који воде ка признавању заједничког академског степена /дипломе/.

ШТАВИШЕ, МИНИСТРИ СУ ИСТАКЛИ СЛИЈЕДЕЋЕ ТАЧКЕ:

Учење током цијелог живота

Учење током цијелог живота је суштински елемент Европског подручја високог образовања. У будућој Европи, саграђеној на друштву заснованом на знању и економији, стратегије учења током цијелог живота су неопходне да би се суочили са изазовима конкурентности и употребом нових технологија и да побољшамо друштвену кохезију, једнаке могућности и квалитет живота.

Институције високошколског образовања и студенти

Министри су нагласили да је укљученост универзитета и других институција високог образовања и студената као компетентних, активних и конструктивних партнера у стварању и обликовању Европског подручја високог образовања потребна и добродошла.

Институције су показале значај који придају стварању компатибилног и ефикасног, али и диверзификованог и прилагодљивог Европског подручја високог образовања. Министри су, такођер, истакли да је квалитет основни услов за повјерење, релевантност, мобилност, компатибилност и атрактивност у Европском подручју високог образовања. Министри су изнијели да цијене допринос развоја студијских програма који комбинују академски квалитет са релевантношћу за трајне могућности запошљавања и позвали су на трајну проактивну улогу институција високог образовања. Министри су потврдили да студенти треба да учествују у организацији и садржају образовања на универзитетима и другим институцијама високог образовања и да на њих утичу. Министри су поново потврдили и потребу, коју су поменули студенти, да се води рачуна о социјалној димензији у Болоњском процесу.

Промовисање атрактивности Европског подручја високог образовања

Министри су се сложили о значају јачања атрактивности европског високог образовања за студенте из Европе и других дијелова свијета. Разумљивост и упоредивост академских степенова европског високог образовања широм свијета треба појачати стварањем заједничког оквира квалификација, као и кохерентним обезбјеђивањем квалитета и механизмима акредитације/сертификације и већим напорима на информацијама.

Министри су нарочито нагласили да квалитет високог образовања и научноистраживачког рада јесте и да би требало да буде важна одредница европске међународне атрактивности и конкурентности. Министри су се сложили да је потребно поклонити више пажње предности Европског подручја високог образовања са институцијама и програмима различитих профила. Позвали су на већу сарадњу између европских земаља у вези са евентуалним импликацијама и перспективама транснационалног образовања.

КОНТИНУИРАНО ПРАЋЕЊЕ АКТИВНОСТИ

Министри су се обавезали да ће наставити сарадњу засновану на циљевима из Болоњске декларације, градећи на сличностима и користећи разлике између култура, језика и националних система и подстичући све могућности међувладине сарадње и текући дијалог с европским универзитетима и другим институцијама високог образовања и студентским организацијама, као и програм Заједнице.

Министри су поздравили одлуку нових чланова да се придруже Болоњском процесу након поднесених захтјева министара који представљају земље за које су отворени програми Европске заједнице Socrates и Leonardo da Vinci или Tempus-Cards. Прихватили су пријаве Хрватске, Кипра и Турске.

Министри су одлучили да ће се слиједећи пратећи састанак одржати у другој половини 2003. у Берлину да би се осврнули на прогрес и задате правце и приоритете за слиједеће фазе процеса ка Европском подручју високог образовања. Потврдили су потребу за структуром пратећег рада, која се састоји од групе за пратеће активности и групе за припреме. Групу за пратеће активности би требало да чине представници свих земаља потписница, нове учеснице и Европска комисија, а требало би предсједавати Предсједништво ЕУ у том тренутку. Припремну групу би требало да чине представници земаља које су биле домаћини претходних министарских састанака и наредног министарског састанка, двије државе чланице ЕУ и двије државе нечланице ЕУ; ова посљедња четири представника бира група за пратеће активности. Предсједништво ЕУ у том тренутку и Европска комисија такође, ће бити дио групе за припреме. Групом за припреме ће предсједавати представник земље која ће бити домаћин на слиједећем министарском састанку.

У пратећем раду потребно је консултовати Асоцијацију европских универзитета, Европску асоцијацију институција високог образовања (ЕУРАСХЕ), Националне уније студената у Европи и Савјет Европе.

Да би процес даље одмакао, министри су подстакли групу за пратеће активности да организује семинаре како би се истражила слиједећа подручја: сарадња у вези са

акредитацијом и обезбјеђивањем квалитета, питања признавања и кориштења кредита у Болоњском процесу, развијање заједничких академских стапенова, социјална димензија, са посебном пажњом на препрекама мобилности и проширењу Болоњског процеса, учењу током цијелог живота и укључености студената.

САЛАМАНСКА КОНВЕНЦИЈА

КОНВЕНЦИЈА О ЕВРОПСКИМ ИНСТИТУЦИЈАМА ВИСОКОШКОЛСКОГ ОБРАЗОВАЊА

Саламанка, 29.-30. март 2001.

Стварање Европског подручја високошколског образовања

Преко 300 европских институција високошколског образовања и њихове главне представничке организације окупиле су се у Саламанки од 29. до 30. марта 2001. године. Њихова намјера је била да припреме своје улазне податке за Прашки састанак министара високошколског образовања у земљама које су укључене у Болоњски процес; оне су се договориле о слиједећим циљевима, принципима и приоритетима:

Стварање будућности

Европске институције високошколског образовања поново потврђују своју подршку принципима Болоњске декларације и приврженост стварању Европског подручја високошколског образовања до краја деценије. Оне виде оснивање Асоцијације европских универзитета (ЕУА) у Саламанки као симболичну и практичну вриједност у дјелотворнијем преношењу своје поруке владама и друштву и тиме их подржавајући у уобличавању сопствене будућности у Европском подручју високошколског образовања.

I. Принципи

Аутономија с одговорношћу

Напредак захтијева да европски универзитети буду овлаштени да дјелују у складу са водећим принципима аутономије с одговорношћу. Као аутономни и одговорни правни, образовни и друштвени субјекти, они потврђују своју приврженост принципима Magna Charta Universitatum од 1988. и, нарочито, принципу академске слободе. Тако, универзитети морају бити у могућности да стварају своје стратегије, одаберу приоритете у настави и научном истраживању, распоређују своја средства, профилишу наставне планове и програме и поставе критеријуме за пријем професора и студената. Европске институције високошколског образовања прихватају изазове рада у конкурентском окружењу код куће у Европи и у свијету, али да би то урадиле потребна им је одређена управна слобода, лаган регулациони оквир који их подржава и поштено финансирање, или ће бити доведене у неповољан положај за сарадњу и такмичење. Динамика потребна за завршетак Европског подручја високошколског образовања остат ће неиспуњена или ће довести до неједнаког такмичења ако се садашња претјерана регулативност и врло прецизна административна и финансијска контрола високошколског образовања и даље одржи у многим земљама.

Такмичење служи квалитету у високошколском образовању, не искључује сарадњу и не може се свести на комерцијални концепт. У неким земљама у Европи универзитети још увијек нису у позицији да се такмиче под једнаким условима, а нарочито се суочавају с нежељеним "одливом мозгова" у Европу.

Образовање као јавна одговорност

Европскоодручје високошколског образовања мора се изградити на европским традицијама образовања као јавне одговорности; на широком и отвореном приступу додипломским, као и постдипломским студијама; образовању за лични развој и учењу током цијелог живота; грананским правима, као и краткорочној и дугорочној друштвеној важности.

Високошколскообразовање засновано на научном истраживању

Пошто је научно истраживање покретачка снага високошколског образовања, стварање европског подручја високошколског образовања мора ићи руку под руку са Европским подручјем научног истраживања.

Организациона разноврсност

Европско високошколско образовање карактерише разноврсност у погледу језика, националних/државних система, типова и профила институција и оријентације наставних планова и програма. Истовремено, будућност му зависи од његове способности да ову разноврсност дјелотворно организује ради стварања позитивних резултата прије него потешкоћа, а флексибилности радије него нејасноће. Високошколске образовне институције желе да граде на конвергенцији– нарочито на општим именитељима који су заједнички преко граница у одређеном тематском подручју – и да разноликост третирају као предност прије него као разлог за непризнавање или искључивање. Те се институције обавезују да ће створити довољно саморегулативе како би осигурале минимални ниво кохезије да њихови напори на компатибилности не буду поткопани са превише различитости у дефиницији и примјени кредита, главних категорија степенова и критеријума квалитета.

II. Кључна питања

Квалитет као основни елемент изградње

Европско подручје високог образовања треба градити на академским основним вриједностима и испуњавати истовремено очекивања корисника, тј. показујући квалитет. Заиста, оцјена квалитета мора узети у обзир циљеве и мисију институција и програма. То захтијева равнотежу између иновација и традиције, академске успјешности и друштвено-економске релевантности, кохерентност наставних планова и програма и студентску слободу избора. То обухвата наставу и научноистраживање, као и управљање и администрацију, реаговање на потребе студената и пружање необразовних услуга. Није довољан инхерентни квалитет, њега треба показати и

гарантовати да би га признали и вјеровали му студенти, партнери и друштво код куће, у Европи и у свијету.

Квалитет је основни и темељни услов за повјерење, релевантност, мобилност, компатибилност и атрактивност у Европском подручју високошколског образовања.

Изградња повјерења

Као што научно истраживање има међународну димензију, тако је има и осигурање квалитета у високошколском образовању У Европи осигурање квалитета се не би требало заснивати на јединствој агенцији која проводи општи пакет стандарда. Пут у будућност ће бити израда ехаизама на европском нивоу за узајамно прихватање резултата осигурања квалитета, са акредитацијом" као једном могућом опцијом. Ти би механизми требало да поштују националне, језичке и дисциплинарне разлике, а не преоптерећивати универзитете.

Релевантност

Релевантност за европско тржиште рада треба да се одрази на различите начине на наставне планове и програме, у зависности од тога да ли су способности за запошљавање стечене након првог или другог ступња Могућност запошљавања у перспективи учења током цијелог живота најбоље се остварује кроз инхерентну вриједност квалитета образовања, разноликост приступа и профила предметних студија/курсева/, флексибилност програма са вишеструким улазним и излазним тачкама и развијањем трансверзалних вјештина и способности као што су комуникација и језици, способност мобилизације знања, рјешавање проблема, тимски рад и друштвени процеси.

Мобилност

Слободна мобилност студената, особља и дипломираних студената је суштинска димензија европског подручја високошколског образовања. Европски универзитети желе подстаћи више мобилности -и "хоризонталног" и "вертикалног" типа – и не виде виртуалну мобилност може постати замјена за физичку мобилност. Они су спремни користити постојеће инструменте за признавање и мобилност (ЕЦТС, Лисабонска конвенција, додатак уз диплому, НАРИЦ/ЕНИЦ мрежа) позитивно и флексибилно. У погледу значаја наставног особља са европским искуством, универзитети желе елиминисати националне услове и друге препреке и дестимулансе за академске каријере у Европи. Међутим, потребан је и општи европски приступ виртуалној мобилности и транснационалном образовању

Компатибилне квалификације на додипломском и постдипломском нивоу

Институције високошколског образовања подржавају потез ка оквиру компатибилних квалификација заснованом на главној артикулацији у додипломском и постдипломском студију. Постоји широка сагласност да за први степен треба тражити од 180 до 240 ЕЦТС поена, али треба да буду разноврсни за запошљавање или углавном припрема за даље, постдипломске студије. Под одређеним околностима универзитет може одлучити да установи интегрисани наставни план и програм који директно води до магистерија. Мреже које се заснивају на предмету требају одиграти важну улогу код доношења таквих одлука. Универзитети вјерују у корист система акумулације и трансфера кредита заснованог на ЕЦТС и на њиховом основном праву да одлучују о прихватљивости кредита постигнутих другдје.

Атрактивност

Европске институције високошколског образовања желе да буду у позицији да привуку таленте из цијелог свијета. То захтијева акцију на институционалном, националном и европском нивоу. Посебне мјере обухватају прилагођавање наставних планова и програма, ступњеве разумљиве у Европи и изван ње, вјеродостојне мјере за осигурање квалитета, програме који се предају на главним свјетским језицима, адекватно информисање и маркетинг, прихватне службе за стране студенте и професоре, те стратешко повезивање у мрежу. Успјех зависи и од брзине укљањања прописа којима се забрањује и ограничава имиграција и тржиште рада.

Европске институције високошколског образовања признају да њихови студенти требају и захтијевају квалификације које могу успјешно користити за сврхе свог студија и каријере широм Европе. Институције и њихове мреже и организације признају своју улогу и одговорност у том погледу и потврђују спремност да се сходно томе организују у оквиру аутономије. Институције високог образовања позивају владе, у њиховом националном и европском контексту, да помогну и подстакну промјену и обезбиједи оквир за координацију и вођење ка конвергентности. Оне потврђују способност и спремност да иницирају и подрже прогрес у заједничком настојању у свом националном и европском контексту, да помогну и подстакну промјену и обезбиједи оквир за координацију и усмјерење ка конвергентности. Оне потврђују способност и спремност да иницирају и подрже прогрес у оквиру заједничког настојања

- да редефинишу високошколско образовање и научно истраживање за цијелу Европу;
- да реформишу и подмладе наставне планове у програме и високошколско образовање у цјелини;
- да појачају и граде на димензији научног истраживања у високошколском образовању;
  - да усвоје узајамно прихватљиве механизме за евалуацију, осигурање и сертификацију квалитета;
- да граде на заједничким именицима с европском димензијом и осигурају компатибилност измену различитих институција, наставних планова и програма и степенова;

- да промовишу мобилност студената и особља и могућности запошљавања дипломираних студената у Европи;
- да подрже напоре на модернизацији универзитета у земљама са највећим изазовима Европског подручја високошколског образовања;
- да прихвате изазове да буду разумљиви, атрактивни и конкурентни код куће, у Европи и свијету; и
- да наставе сматрати високошколско образовање суштинском јавном одговорношћу.

СОРБОНСКА ДЕКЛАРАЦИЈА

Заједничка декларација о усклађивању структуре високог школства у Европи

Париз, Сорбона, 25. мај 1998.

Потписници:

четворица министара високог школства у Француској, Немачкој, Италији и Великој Британији

У последње вријеме у европском интеграцијском процесу догодили су се важни позитивни помаци. Но, колико год банке и економија били важни, не смијемо заборавити да Европа није само евро: Европа мора бити и Европа знања. Морамо јачати и градити интелектуалне, културне и техничке димензије нашег континента. Оне су у великој мјери одређене европским универзитетима, која настављају да имају одлучујућу улогу у њиховом развоју.

Универзитети су се родили у Европи прије отприлике три четвртине миленијума. Наше четири земље могу се похвалити неким од најстаријих универзитета, који ускоро прослављају важне годишњице или су их недавно прославили, као што Универзитет у Паризу слави данас. У то су се вријеме универзитетски наставници слободно кретали и брзо ширили знање континентом. Данас превише наших студената дипломира без прилике да проведу дио студија у иностранству.

Крећемо према раздобљу великих промјена у образовању и условима рада, према развоју различитих праваца у професионалним каријерама и јасно је да ће цјеложивотно учење постати обавезно. Дужни смо нашим студентима и нашем друштву у цјелини, пружити систем високог школства у којем ће имати најбоље условеи пронаћи подручје у којем ће се истаћи

Отворени Европски простор високог образовања доноси читаво мноштво позитивних перспектива, наравно, уз пуно поштовање наших различитости, али истовремено захтијева и напор да се уклоне препреке и развије оквир за наставу и учење које ће покренути покретљивост и још ужу сурадњу.

Међународно признање и привлачни потенцијал наших система у директној је вези с вањском и унутрашњом препознатљивошћу. Чини се да се појављује систем са два главна циклуса, додипломским и последиједипломским, који треба бити међународно упоредив и омогућити међусобно признавање.

Велики дио изворности и флексибилности тог система ће се остварити путем бодова (као у ЕЦТС схеми) и семестара. То ће омогућити потврђивање стечених бодова за све који одлуче започети или наставити образовање на различитим европским универзитетима са жељом да стекну диплому било када током свог живота. Заиста, студентима би се требало омогућити да уђу у академски живот у било којем тренутку свога професионалног живота, и то с различитим образовањем.

Додипломци би требали имати приступ разним програмима, укључујући и могућности мултидисциплинарног студија, развој језичких вјештина и способности за кориштење нових информационих технологија.

Међународно признање дипломе првог степена као одговарајућег нивоа за квалификацију од велике је важности за успјех овог подухвата. Из тог разлога желимо свима објаснити нашу схему високог образовања.

На последиједипломском степену постојао би избор између краћег магистеријума и дужег доктората, уз могућност да се с једног пријеђе на друго. У оба би случаја одговарајући нагласак био стављен на истраживање и самосталан рад.

И на додипломском и на постдипломском ступњу студенте би требало подстицати да проведу бар један семестар на универзитетима изван своје земље. Истовремено, више би наставника и истраживача радило унутар Европе, али не у својој земљи. Треба у потпуности искористити све већуподршку Европске уније за покретљивост студената и наставника.

Већина земаља, не само унутар Европе, потпуно је свјесна потребе подстицања таквог развоја. Конференције европских ректора, предсједника универзитета и група стручњака и универзитетских наставника у нашим земљама укључили су се у опширно разматрање ових чињеница.

Прошле смо године у Лисабону прихватили конвенцију која признаје високошколске академске квалификације унутар Европе. На конференцији је постављено неколико основних услова и неким је земљама омогућено укључивање у још конструктивније схеме. Подржавајући те закључке, можемо их увести у праксу и кренути још даље. Већ има много академских степенова и програма који заслужују узајамно признање у професионалне сврхе, према одговарајућим упутствима Европске уније.

Наше владе, ипак, и даље имају важну улогу у остварењу ових циљева, подстичући методе према којима се усвојено знање вреднује, а одговарајући ступњеви признају. Очекујемо да ће то потакнути и нове међууниверзитетске споразуме. Прогресивно усклађивање читавог система наших степенова и кругова може се постићи јачањем већ постојећег искуства, заједничким дипломама, пробним иницијативама и дијалогом са свим заинтересованима.

Овиме се обавезујемо да ћемо подржавати договорени оквир у циљу унапређивања узајамног признавања и једноставније покретљивости и запошљавања студената. Годишњица Универзитета у Паризу, данас оvdје у Сорбони, нуди нам свечану прилику да се укључимо у покушај стварања Европског простора високог образовања, у којем национални идентитети и заједнички интереси могу међусобно дјеловати у корист Европе, њезиних студената и свих грађана. Позивамо и остале чланице Европске уније и друге европске земље да нам се придруже у остваривању овог циља те да сви европски универзитети учврсте положај Европе у свијету сталним унапређивањем побољшавањем образовања њезиних грађана.

- NEZVANIČNI PREVOD -

Perspektive Bolonjskog procesa: Stvaranje i povezivanje državnih, regionalnih i globalnih područja visokog obrazovanja

Izjava Trećeg Foruma o bolonjskim politikama

Bukurešt, 27. april 2012. godine

EHEA – MINISTARSKA KONFERENCIJA

Bukurešt 2012

Mi, Ministri odgovorni za visoko obrazovanje i šefovi delegacija država, institucija i organizacija prisutni na Trećem Forumu o bolonjskim politikama, potvrđujemo ciljeve za povećanje saradnje i politika dijaloga između naših država i različitih područja visokog obrazovanja i potvrđujemo važnost ovog događaja za njihovo postizanje.

Međunarodna saradnja u području visokog obrazovanja ima vitalnu ulogu u razvoju i upravljanju kohezivnim, održivim i otvorenim društvima. To uključuje snažnu opredijeljenost da je visoko obrazovanje ključni faktor za razvoj demokratije, zaštite ljudskih prava i održivog razvoja neophodnog za oporavak od globalne ekonomske krize.

Treći sastanak Foruma o Bolonjskim politikama usmjeriće se na stvaranje i povezivanje državnih, regionalnih i globalnih područja visokog obrazovanja, dok će se detaljna diskusija na sljedeće četiri teme odraziti na buduće pristupe za dijalog u tom kontekstu.

Javna odgovornost za visoko obrazovanje u nacionalnom i regionalnom kontekstu. Ovo se odnosi, između ostalog, na obezbjeđenje dovoljnog investiranja i javnog finansiranja za održivo nepristrasno visoko obrazovanje, kao i na primjenu regulatornog okvira i politika za autonomiju visokoobrazovnih institucija kako bi ispunile svoje različite zadatke.

Svjesni smo važnosti aktivnog učešća akademske zajednice – studenata, fakulteta, osoblja i vodstva institucija – u upravljanju i razvoju visokog obrazovanja odgovarajući na društvene promjene i ekonomske potrebe. Isto tako, naglašavamo važnost stvaranja otvorenih i fleksibilnih opcija, kako bi građani iz različitih obrazovnih i društvenih okruženja mogli pristupiti i uspješno završiti visoko obrazovanje.

Globalna akademska mobilnost: Poticaji i barijere, ravnoteža i nesklad. Akademska mobilnost je postala izuzetno značajna s obzirom na globalne perspektive, poticanje etičkih stavova i opskrbljivanje diplomiranih studenata adekvatnim kombinacijama znanja, vještina i

kompetencija kako bi što bolje uspjeli odgovoriti nacionalnim, regionalnim i globalnim izazovima.

Kontinuirano ćemo se zalagati za otvorene i transparentne obrazovne sisteme i bolje uravnoteženu mobilnost unutar i između naših područja i sistema visokog obrazovanja. Želimo intenzivirati akademsku razmjenu ideja i ljudi u našim regijama, te kreirati inovativne mreže.

U tom kontekstu, cilj nam je nastaviti rad na smanjenju različitih prepreka za mobilnost između naših područja obrazovanja, kao što je nedostatak transparentnosti kvalifikacija, problem u vezi sa akademskim i profesionalnim priznavanjem kvalifikacija, te administrativnih prepreka.

Pozdravljamo rad u okviru Sastanka Azija-Evropa (ASEM) s ciljem istraživanja na koji način regionalne konvencije o priznavanju u Evropi (“Lisabonska konvencija Vijeća Evrope /UNESCO-a”) i Aziji i Pacifiku (“Tokio konvencija”) mogu biti korištene za dalje priznavanje između dvije regije.

Nadalje ćemo se zalagati za implementaciju UNESCO/OECD smjernica “Osiguranje kvaliteta u prekograničnom visokom obrazovanju” i njenu značajnu ulogu koju daje svim učesnicima u procesu visokog obrazovanja za osiguranje kvaliteta.

Kontinuirano ćemo podržavati, finansirati i promovirati akademsku mobilnost, što pomaže održivom razvoju naših društava. Ohrabrićemo institucije visokog obrazovanja da razvijaju zajedničke programe i diplome. Gdje je moguće, visokoškolske institucije se također podstiču da na najbolji mogući način iskoriste mogućnosti mobilnosti i saradnju koje nude programi Evropske Unije.

Globalni i regionalni pristupi za postizanje kvaliteta u visokom obrazovanju. U postojećem međunarodnom okruženju, posebno naglašavamo važnost osiguranja kvaliteta. Uvažavamo dva značajna sredstva i to jačanje kapaciteta institucija visokog obrazovanja za povećanje kvaliteta u pružanju usluga i instrumenta za promociju transparentnosti i povjerenja.

Podržavamo zaključke međunarodne konferencije o osiguranju kvaliteta koju su organizirale Flamanska vlada i Evropske komisije u decembru 2011. godine. Uprkos činjenici da su različite regije i države razvile različite pristupe po pitanju osiguranja kvaliteta, ipak imamo slične izazove i interese. Stoga nam može koristiti rad na iznalaženju rješenja koja iako moraju biti prilagođena vlastitim kontekstima, ipak dijele zajedničke osnove.

Cilj nam je dalji razvoj snažnih i funkcionalnih sistema osiguranja kvaliteta i promocija saradnje između njih. Također naglašavamo važnu ulogu okvira kvalifikacija i osiguranja kvaliteta u olakšavanju procesa priznavanja kvalifikacija i međunarodne mobilnosti.

Doprinos reformi visokog obrazovanja u povećanju zapošljavanja diplomiranih studenata. Jedan od osnovnih zadataka sistema visokog obrazovanja je podsticanje dugoročne svrsishodne zapošljivosti diplomiranih studenata. Povećanje pravednog priznavanja studija i kvalifikacija, baziranog na postojećim različitim međunarodnim konvencijama, podstaci će povezanost visokog obrazovanja i globalne ekonomije. Naglašavamo važnost pristupa baziranog na ishodima učenja kao zajedničkog temelja za cjeloživotno učenje, implementaciju priznavanja i vrednovanje prethodnog učenja i povećanje razumljivosti kvalifikacija.

Stručnjaci u različitim regionima svijeta mogu učiti jedni od drugih u cilju povećanja zapošljavanja diplomiranih studenata, između ostalog, razmjenom podataka u području zapošljavanja i razmjenom primjera dobre prakse.

Put prema naprijed

Koncept Foruma o bolonjskim politikama bi trebao biti dodatno poboljššan i unaprijeđen, kako bi se maksimalno iskoristio njegov potencijal za politike dijaloga. Naš cilj je postići zajedničko razumijevanje ciljeva i principa Evropskog područja visokog obrazovanja, kao i poboljšati aktivnu razmjenu između Evropskog područja visokog obrazovanja i drugih dijelova svijeta, i na taj način podstaci i dopuniti aktuelne međunarodne inicijative i napore na institucionalnom i državnom nivou.

Regionalna razmjena i uzajamno učenje trebaju pojačati političko opredjeljenje dogovoreno u okviru Foruma o bolonjskim politikama, također uključujući praktičare i predstavnike akademske zajednice u dugoročne politike razmjene. Smatramo da bi ova politika saradnje trebala biti usmjerena na specifične teme i da bi se posebno trebale uključiti države ili regije koje izraze poseban interes za određenu temu. Također, ponovo potvrđujemo našu podršku globalnom akademskom i studentskom dijalogu.

Stoga molimo Grupu za praćenje Bolonjskog procesa (BFUG), da uz saradnju sa određenim kontakt osobama u svim državama učesnicama Foruma o bolonjskim politikama, dalje istraže ovu mogućnost. Državne kontakt osobe će posredovati između naših država i doprinijeće našem praćenju aktivnosti Foruma o bolonjskim politikama.

U tom cilju, snažno podržavamo i podstičemo događaje koji će se održati u okviru politike dijaloga za buduću saradnju koju inicira Forum o bolonjskim politikama.

Naredni Forum o bolonjskim politikama će biti sazvan u Armeniji 2015. godine.

Dodatak 1

Lista događaja koji će se održati u okviru dijaloga Foruma o bolonjskim politikama

- Maj/Juni 2012: Seminar za državne kontakt osobe Foruma o bolonjskim politikama, u organizaciji Evropske Komisije (datum treba biti potvrđen)
- 2012 – Dijalog o politikama između Evropske Unije i regije Južnog Mediterana za visoko obrazovanje, u organizaciji Evropske Komisije (datum treba biti potvrđen)
- Jesen 2012/Proljeće 2013 – Međunarodna konferencija na temu “Interakcija između istraživača i donosilaca odluka u visokom obrazovanju, u oblasti pouzdanosti, priznavanja i osiguranja kvaliteta”, u organizaciji Flamanske zajednice Belgije
- 17-21 septembar 2012: Globalni Samit predsjednika studenata, organizacija u saradnji Evropske Unije studenata (ESU) i Nacionalne Unije studenata Velike Britanije, London (treba biti potvrđeno)

Izjava Foruma o bolonjskoj politici

1. Danas je zvanično pokrenut Evropski prostor visokog obrazovanja. U tom kontekstu, ističemo da bolonjski proces stvaranja i daljeg razvoja Evropskog prostora visokog obrazovanja pomaže u redefiniranju visokog obrazovanja u Evropi. Zemlje van ovog područja sada će moći efikasnije unaprjeđivati jaču saradnju sa zemljama potpisnicama bolonjskog procesa.
2. Mi, ministri visokog obrazovanja i šefovi delegacija zemalja, institucija i organizacija učesnica drugog Foruma o bolonjskoj politici, razgovarali smo o sustavnim i institucionalnim promjenama u visokom obrazovanju u društvu globalnog znanja koje se kontinuirano razvija.
3. Debatu smo usmjerili na pitanje kako sustavi i institucije visokog obrazovanja odgovaraju na sve veće izazove i brojna očekivanja, razmatrali smo mobilnost nastavnog osoblja i studenata, uključujući izazove i mogućnosti “razmjene mozgova” te balans između suradnje i konkurencije u međunarodnom kontekstu visokog obrazovanja.
4. Da bismo odgovorili na velike društvene izazove, potrebna nam je veća saradnja sustava visokog obrazovanja i istraživanja iz različitih dijelova svijeta. Poštujući autonomiju institucija visokog obrazovanja sa njihovim različitim misijama, nastaviti ćemo dijalog i angažirati se na izgradnji zajedničke prakse, iz koje će svi moći crpiti inspiraciju i kojoj će svi moći dati svoj doprinos.
5. Kako bismo olakšali političke debate i razmjenu ideja i iskustava širom evropskog prostora visokog obrazovanja te između zemalja, institucija i organizacija učesnica drugog Foruma o bolonjskoj politici, svi ćemo imenovati kontakt osobu i obavijestiti Bolonjski Sekretarijat o tome do 31. maja 2010. godine. Ove kontakt osobe će, također, djelovati kao veza za bolji protok informacija i zajedničke aktivnosti, uključujući i pripreme za sljedeći Forum o bolonjskoj politici na ministarskoj razini.
6. Pozdravljamo opredijeljenost Evropske grupe za praćenje napretka na osiguranju stručnog znanja o Bolonjskom procesu i Evropskom prostoru visokog obrazovanja.
7. Pozdravljamo inicijativu institucija i organizacija koje sudjeluju u drugom Forumu o bolonjskoj politici da promoviraju dijalog i saradnju između institucija visokog obrazovanja, nastavnog osoblja i studenata, te drugih relevantnih zainteresiranih strana širom svijeta. U tom kontekstu, posebno potvrđujemo potrebu potsticanja i unaprjeđivanja globalnog dijaloga studenata.
8. Organizacija za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD), u septembru 2010. godine, biće domaćin međunarodne konferencije o načinu uticaja krize na visoko obrazovanje i radu vlade, institucija i ostalih zainteresiranih u pravcu održive budućnosti ovog sektora. Tokom 2011. godine biće organiziran seminar o osiguranju kvaliteta uz podršku Evropske unije.

9. Saradnja utemeljena na partnerstvu vlada, institucija visokog obrazovanja, nastavnog osoblja, studenata i otalih zainteresiranih strana predstavlja samo jezgro Evropskog prostora visokog obrazovanja. Ovaj bi se partnerski pristup, stoga, trebao odraziti na organizaciju narednog Foruma o bolonjskoj politici na ministarskom nivou, 2010. godine.

Izjava sa Četvrtog foruma o Bolonjskoj politici, održanog u Jerevanu, 14-15. maja, 2015. godine

Mi, Ministri, odgovorni za visoko obrazovanje i šefovi delegacija na Četvrtom forumu o Bolonjskoj politici, smo se sastali u Jerevanu kako bismo potvrdili i nastavili našu saradnju u razvoju visokog obrazovanja, čije javne vlasti, ustanove visokog obrazovanja, studenti i osoblje su posvećeni demokratiji, ljudskim pravima i vladavini prava. Naglašavamo naš interes u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA) i u korištenju njegovih principa, kao uspješnog primjera saradnje u visokom obrazovanju, što je potrebno razmotriti u ostalim regionalnim kontekstima. Takođe priznajemo doprinos ostalih regiona, putem njihovog iskustva u donošenju politika i njihove prakse, daljem razvoju Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA).

Politička nestabilnost u mnogim državama, visok nivo nezaposlenosti i migracija uzrokovani ekonomskim i socijalnim krizama i nedostatak pristupa visokom obrazovanju su neki od izazova sa kojima se suočavamo. U isto vrijeme, nacionalno buđenje u državama daje nadu ljudi da će demokratskija i tolerantnija društva dati mogućnosti za lični razvoj, kao i razvoj kvalitetnog visokog obrazovanja. Reforme visokog obrazovanja bi trebale da prošire razvoj demokratske kulture i da opreme naša društva znanjem, razumijevanjem i vještinama kojima bi se pomoglo rješavanje izazova sa kojima se suočavamo. Ključ da bi se ovo postiglo je zaštita osoblja i studenata u osiguravanju akademskih sloboda, integriteta i autonomije ustanova visokog obrazovanja.

Štaviše, mobilnost studenata i osoblja omogućava promjernu i stvaranje novih znanja i pomaže izgradnju međusobnog povjerenja i razumijevanja. Brzi tehnološki razvoj će imati uticaja na visoko obrazovanje i način na koji će se isto reformisati.

Zbog toga je potrebno pojačati dijalog o politikama i saradnji između Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) i država Srednjeg Istoka (Middle East – ME), Sjeverne Afrike (North Africa – NA) i Azije (Asia – AS) (MENAAS), posvećujući dužnu pažnju raznolikim sistemima visokog obrazovanja, kao i političkim, ekonomskim i kulturološkim pejzažima naših regiona i država. Identifikovali smo određeni broj zajedničkih izazova koji bi trebali biti vodič naše zajedničke saradnje u budućnosti; to uključuje demografske promjene, nezaposlenost diplomaca, ekonomske i političke krize koje utiču na mnoge od naših država, prevladavanje stereotipa, nedovoljno interkulturalnog dijaloga i povećanje ekstremizma i radikalizacije. Radićemo sa akademskom zajednicom na razvoju glavne uloge koju visoko obrazovanje treba da ima u suočavanju sa ovim izazovima i stvaranju društava kakvih želimo. Štaviše, težili bismo da nađemo načine u kojima reforme obrazovanja mogu da pomognu u stvaranju društava kakvih želimo.

Zbog toga ćemo nastaviti da gradimo na onome što nam je zajedničko, uz to omogućavajući pojedinim obrazovnim sistemima da nadgrade svoje posebne snage i tradicije. Raznolikost i različiti aspekti dijaloga o politikama podrazumijevaju uključivanje na svim nivoima: regionalnom, nacionalnom i institucionalnom.

Četvrti forum o Bolonjskoj politici je fokusiran na jačanje saradnje između država EHEA i MENAAS područja, koje graniče sa EHEA državama. Važno je osigurati da je visoko obrazovanje danas spremno da odgovori na izazove. Reforme visokog obrazovanja će poboljšati kvalitet visokog obrazovanja i pomoći će rješavanje nezaposlenosti, posebno mladih ljudi i posebno mladih žena. Takođe je fokusiran na ulogu strukturalnih reformi, uključujući šeme mobilnosti i zajedničkih programa.

Strukturalne reforme i instrumenti transparentnosti Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA), kao i slične inicijative u drugim regionima bi trebalo da služe kao osnova za dalju saradnju, nastavljajući sa nadogradnjom rezultata postojećih projekata koje provode različite međunarodne

organizacije, nacionalne vlasti i ustanove visokog obrazovanja. One obuhvataju korištenje rezultata učenja, izgradnju kapaciteta za osiguranje kvaliteta, razvoj okvira kvalifikacija, mobilnosti i priznavanje kao i sisteme kredita, zajedničke diplome, doktorsko obrazovanje.

U našoj budućoj saradnji, naročit prioritet ćemo dati sljedećem:

- Razvijanje nacionalnih okvira kvalifikacija, uključujući razvoj metodologija za uspostavljanje kompatibilnosti između nacionalnih okvira između EHEA – u skladu sa okvirom kvalifikacija za Evropski prostor visokog obrazovanja (QF-EHEA) – i nacionalnim okvirima koje su razvile MENAAS države.
- Razvijanje saradnje u obezbjeđivanju kvaliteta, sa idejom daljeg razvoja međusobnog povjerenja u naše obrazovne sisteme i njihove kvalifikacije. Ohrabrićemo agencije za osiguranje kvaliteta država učesnika da rade sa ciljem inkluzije u Evropski registar za obezbjeđivanje kvaliteta u visokom obrazovanju (EQAR).
- Poboljšanje međusobnog priznavanja kvalifikacija, putem poboljšanih informacija, zajedničkog razvoja i proširenja prakse i metodologije priznavanja. Podstičemo UNESCO da inicira pregled regionalnih konvencija za mediteranski region i arapske države, sa ciljem obuhvatanja glavnih principa i odredaba Savjeta Evrope/UNESCO Lisabonske konvencije o priznavanju, kao i UNESCO-vih regionalnih konvencija koje su nedavno revidirane, kao i ponovno aktivirane MERIC mreže.
- Saradnja u razvoju i provođenju sistema transfera kredita, poklanjajući dužnu pažnju ECTS i nedavno revidiranom Vodiču za korisnike.

Na institucionalnom nivou, ohrabrićemo i podržati akademsku saradnju za razvoj zajedničkih projekata za provođenje politika i instrumenata potrebnih za potpuno provođenje reformi i za razvoj okruženja za učenje koja su orijentisana na studente. Uključenost akademske zajednice, uključujući i studente i akademike, kao i druge ključne zainteresovane strane, je najvažnije za razvoj i provođenje ovih reformi.

Štaviše, u svjetlu nedavne političke nestabilnosti i napada na demokratiju i vladavinu zakona u određenom broju država, naglašavamo važnost nastavka saradnje između visokoškolskih ustanova i naše posvećenosti podršci razmjene studenata i osoblja i zajedničkim projektima za jačanje kapaciteta visokoškolskih ustanova u Evropskom prostoru visokog obrazovanja (EHEA) i u partnerskim državama kako bi se doprinelo demokratskom razvoju zasnovanom na visoko-kvalitetnom obrazovanju i istraživanju.

Za uspješnu dalju saradnju između država Evropskog prostora visokog obrazovanja (EHEA) i naših država, važno je uzeti u obzir ostale regionalne procese.

Mi, Ministri, odgovorni za visoko obrazovanje i šefovi delegacija na Četvrtom forumu o Bolonjskoj politici, priznajemo da uspješan dijalog o politici zahtijeva konstantno korištenje različitog spektra radnih metoda, uključujući konferencije, seminare, radne grupe, studije, pilot projekte i aktivnosti učenja kolega, između članica Foruma o Bolonjskoj politici. Obavezujemo se na uvođenje pilot projekata u našim državama i regionima i da tražimo od Bolonjskog Sekretarijata, u uskoj saradnji sa Grupom za praćenje Bolonjskog procesa (BFUG), Bolonjskim odborom i predstavnicima MENAAS država da nadgledamo saradnju sa ciljem definisanja područja za saradnju i razvoj rasporeda i plan aktivnosti do sljedećeg sastanka Grupe za praćenje Bolonjskog procesa (BFUG).

Sljedeći Forum o Bolonjskoj politici biće organizovan 2018. godine u Francuskoj u saradnji sa ministarskom konferencijom.